

REKABET KURALLARININ
ULUSLARARASILAŐMA SÜRECİ ve
ULUSLARARASI ÖRGÜTLERİN POLİTİKALARI

K. Oğuz KARAKOÇ

ANKARA 2003

© Bu eserin tüm telif hakları
Rekabet Kurumuna aittir. 2003

İlk Baskı, Temmuz 2003
Rekabet Kurumu - Ankara

Bu kitapta öne sürülen fikirler eserin yazarına aittir;
Rekabet Kurumunun görüşlerini yansıtmaz.

26/12/2001 tarihinde
Rekabet Kurumu Başkan Yardımcısı İsmail Hakkı KARAKELLE
Başkanlığında, 4 No'lu Daire Başkanı Yasemin ERDEM,
Baş Hukuk Müşaviri Doç. Dr. Osman Berat GÜRZUMAR,
Prof. Dr. Ejder YILMAZ ve Prof. Dr. Erdal TÜRKKAN'dan oluşan
Tez Değerlendirme Heyeti önünde savunulan bu tez,
Heyetçe yeterli bulunmuş ve Rekabet Kurulu'nun 10/01/2002 tarih ve
02-1/16 sayılı toplantısında "Rekabet Kurumu Uzmanlık Tezi"
olarak kabul edilmiştir.

ISBN 975-8301-55-1

YAYIN NO

0127

İÇİNDEKİLER

Sayfa No

SUNUŞ	
ÖZET	
KISALTMALAR	
GİRİŞ	

Bölüm 1

KÜRESELLEŞME SÜRECİ ve REKABET KURALLARININ ULUSLARARASI DÜZEYDE ELE ALINIŞI

1.1 KAVRAM OLARAK KÜRESELLEŞME	
1.2 PİYASALARIN KÜRESELLEŞMESİ SÜRECİ	
1.3 KÜRESELLEŞMEYLE BERABER AZALAN REKABET	
1.4 REKABET POLİTİKALARININ ULUSLARARASI ALANDA ELE ALINIŞI	

Bölüm 2

ULUSLARARASI ÖRGÜTLERİN YAPILARI ve REKABET POLİTİKALARI

2.1 DÜNYA TİCARET ÖRGÜTÜ (WTO)	
2.1.1 Kuruluşu, Amacı ve Yapısı	
2.1.2 WTO'da Rekabet Politikası Alanında Yürütülen Çalışmalar	
2.1.2.1 WTO Rekabet Ticaret Çalışma Grubu'nun Kuruluşu ve Çalışmaları	
2.1.2.2 WTO Anlaşmaları'nda Yer Alan Rekabet Politikası Hükümleri	
2.1.2.3 WTO Bünyesinde Ele Alınan Kodak-Fuji İtilafı	
2.1.2.4 Seattle Bakanlar Konferansı'ndan Sonraki Gelişmeler	
2.2 BİRLEŞMİŞ MİLLETLER KALKINMA ve TİCARET KONFERANSI (UNCTAD)	
2.2.1 Kuruluşu, Amacı ve Yapısı	
2.2.2 UNCTAD'da Rekabet Politikası Alanında Yürütülen Çalışmalar	
2.2.2.1 Rekabet Hukuku ve Politikası Uzmanlar Grubu'nun	

	Kurulması ve Çalışmaları
2.2.2.2	Kısıtlayıcı Ticari Uygulamaların Kontrolü ve Çok Taraflı Adil Ticari Kurallar Belgesi'nin Gelişimi.....
2.2.2.3	Model Kanun
2.2.2.4	IV. Değerlendirme Toplantısı.....
2.3	EKONOMİK İŞBİRLİĞİ ve KALKINMA ÖRGÜTÜ (OECD)
2.3.1	Kuruluşu, Amacı ve Yapısı.....
2.3.2	OECD'de Rekabet Politikası Alanında Yürütülen Çalışmalar
2.3.2.1	OECD Bünyesindeki Komite ve Çalışma Grupları
2.3.2.2	OECD'nin Rekabet Hukuku ve Politikası Alanında Kabul Ettiği Tavsiye Kararları.....
2.3.2.3	Etkin Katılım Kavramı
2.3.2.4	Çok Taraflı Yapı Konusunda OECD'nin Perspektifi

Bölüm 3
GÜNÜMÜZDE REKABET KURALLARININ
ULUSLARARASI DÜZEYDE UYGULANMASINDA
GELİNEREN NOKTA ve
ULUSLARARASI ÖRGÜTLERİN KONUMLARI

3.1	ÇOK TARAFLI BİR REKABET POLİTİKASININ GELİŞİMİ.....
3.2	KÜRESEL REKABET GİRİŞİMİ.....
3.3	ULUSLARARASI ÖRGÜTLERİN ÇALIŞMALARINA KARŞILAŞTIRMALI BİR BAKIŞ AÇISI ve GENEL BİR DEĞERLENDİRME
3.4	TÜRKİYE İÇİN POLİTİKA ÖNERİLERİ.....

SONUÇ
ABSTRACT.....
KAYNAKÇA.....

SUNUŞ

Rekabet Kurumu 4054 Sayılı Rekabetin Korunması Hakkında Kanun tarafından kendisine verilen görevleri yerine getirmenin yanısıra düzenlediği bilimsel etkinliklerle ve yayımladığı eserlerle toplumda rekabet kültürünün yaygınlaştırılmasını da hedeflemektedir. Çeşitli illerde düzenlenen panel ve sempozyumlar, Kurum tarafından çıkarılan Rekabet Dergisi ve diğer yayınlar, mutad hale gelen ve alanında uzman konuşmacılarla konuların geniş bir yelpazede tartışıldığı, herkesin katılımına açık olan Perşembe Konferansları bunun örneklerini oluşturmaktadır.

Kurum tarafından uzmanlık tezlerinin bir seri halinde yayımlanması da bu faaliyetlerin bir parçasını teşkil etmektedir. Rekabet uzman yardımcılarının üç yıllık uygulama birikimleri ile yoğun mesleki eğitim ve araştırmalarını yansıtan uzmanlık tezleri hem Rekabet Kurumu'na hem de diğer ilgililere ışık tutacak önemli birer kaynaktır. Bu tezlerin bir bölümünde rekabet hukuku ve politikasının temel konu başlıklarını içeren teorik hususlar irdelenmiş, diğerlerinde ise rekabet hukuku uygulamaları bakımından öne çıkan sektörlerle ilişkin çalışmalar yapılmıştır. Tezlerden bazılarının ait oldukları alanlarda yapılan ilk akademik çalışmalar olmasının yanısıra, bu eserlerin Türkiye'nin halen yürütmekte olduğu ekonomik serbestleşme sürecine de yardım edecek nitelikler taşıdığına inanıyoruz.

Rekabet uzmanlığına yükselme tezleri yaklaşık üç yıllık uygulama deneyiminin ve yurt içi ve yurt dışı eğitim sürecinin ardından, titiz bir akademik araştırma çabasının neticesi olarak ortaya çıkmış ürünlerdir. Ele alınan konular bakımından kaynak olarak kullanılabilir yerli eserlerin yok denecek kadar az olmasının getirdiği zorluk ve ilk olmanın yüklediği sorumluluktan doğan baskı bu çalışmaların değerini bir kat daha arttırmıştır.

Rekabet Kurumu tarafından yayımlanarak ilgililerin ve araştırmacıların hizmetine sunulan bu tez serisini, rekabet hukuku ve politikaları alanındaki bilimsel çalışma sayısının yeterli düzeye ulaşmaktan henüz uzak olduğu ülkemizde önemli bir açığı kapatacağı inancıyla kamuoyuna sunuyoruz.

Prof. Dr. M. Tamer MÜFTÜOĞLU

Rekabet Kurumu Başkanı

ÖZET

Üretimin küreselleşmesi ve çok uluslu şirketlerin dünya ticaretinde önemli bir rol edinmeleri, dünya ekonomisinde çarpıcı değişikliklere yol açmıştır. Dünya ekonomisinde görülen bütünleşme, ekonomik unsurların küreselleşmesini ve ekonomik yaşamın kurallarını belirleyen hukuk dallarından biri olan rekabet kurallarının sınırlar ötesine taşınması ihtiyacını yaratmıştır. Karşımıza çıkan dünya ekonomisindeki kaotik ortam daha adil, verimli ve yaşanabilir bir ekonomik düzen için, tekelleşme ve kartelleşmenin önlenmesini ve rekabet ihlallerinin önüne geçilmesini gerekli kılmaktadır. Bu düşünceler ve kaygılar uzun süreden beri uluslararası rekabet düzenlemeleri ve kurumları üzerindeki tartışmaları gündemde tutmaktadır.

Bu alanda oluşan boşluğu doldurma görevi de, birbirleriyle yakın ilişkide olmalarına rağmen, farklı işlev ve yapılara sahip üç uluslararası ekonomik örgüte, yani WTO, OECD ve UNCTAD'a düşmüştür. Bu örgütlerin uluslararası alandaki özgün konumlarıyla rekabet hukukuna yaklaşımları arasında önemli paralellikler kurulabilmektedir. Bununla beraber, bu üç kurumun rekabet hukuku ve politikası alanında yaptıkları çalışmalarla, uluslararası bir rekabet düzeninin kurulması için gerekli olan altyapının oluşturulabildiği söylenemez. Bu tezin amacı, rekabet kurallarının uygulanmasında gelinen noktayı uluslararası örgütler perspektifinden anlatmak, WTO, OECD ve UNCTAD'ın rekabet kurallarına yaklaşımlarını ve bu alandaki faaliyetlerini yansıtarak, uluslararası bir rekabet düzenlemesinin önündeki engelleyici ve destekleyici faktörleri ortaya koymaktır.

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
A.B.D.	: Amerika Birleşik Devletleri
A.T.	: Avrupa Toplulukları
bkz.	: Bakınız
BM	: Birleşmiş Milletler
CLP	: Competition Law and Policy
DIAC	: Draft International Antitrust Code
DSB	: Dispute Settlement Board
DTM	: Dış Ticaret Müsteşarlığı
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
ECOSOC	: Economic and Social Council
GATS	: General Agreement on Trade in Services
GATT	: General Agreement on Trade and Tariff
GCI	: Global Competition Initiative
GSMH	: Gayri Safi Milli Hasıla
GSYİH	: Gayri Safi Yurt İçi Hasıla
ICPAC	: International Competition Policy Advisory Committee
ITO	: International Trade Organization
İMKB	: İstanbul Menkul Kıymetler Borsası
JFTC	: Japan Fair Trade Commission
KTU	: Kısıtlayıcı Ticari Uygulamalar
OECD	: Organization For Economic Cooperation and Development
Sa.	: Sayı
s.	: sayfa
TRIMS	: Trade Related Investment Measures
TRIPS	: Trade Related Intellectual Property
UNCTAD	: United Nations Conference on Trade and Development
vb.	: ve benzeri
WTO	: World Trade Organization

GİRİŞ

Bu tezin hazırlanma süreci içinde, tarihler 11 Eylül 2001'i gösterirken, A.B.D.'de kaçırılan 3 yolcu uçağı arka arkaya Dünya Ticaret Merkezi ve A.B.D. Savunma Bakanlığı binası Pentagon'a çarpmış, binlerce ölü ve yaralının bulunduğu felaketlere yol açmıştır. Yaklaşık 20 dakika süren bu eylem zinciri sonucunda dünya politikası ve ekonomisi ciddi bir belirsizliğe sürüklenmiş, tüm piyasalarda ani dalgalanmalar yaşanmıştır. Bu arada ülkemizde bu olayı takip eden saatlerde, Türk Lirası A.B.D. Doları karşısında % 10 düzeyinde değer kaybetmiş ve takip eden ilk günde İMKB'de hisse senetleri % 15 oranında düşmüştür. Yukarıda sıraladığım olaylar zincirinde akla ilk olarak şu soru gelmektedir:

A.B.D.'nde meydana gelen bir terör olayı 10.000 kilometre ötedeki bir ülkenin ekonomisini ve piyasalarını nasıl derinden etkileyebilmektedir?

Bu soruya verilecek belki de ilk yanıt, geçen yüzyılın son çeyreğinden günümüze dek yaşanan ve küreselleşme olarak adlandırılan olgu çerçevesinde, bilim ve teknolojiye gelişmelerin dünyayı küresel bir köy haline getirmesi, ülkelerin ve coğrafyaların birbirine gitgide bağımlı hale gelmesi, dünyanın global sorunlar karşısında ortak çözüm arayışlarına, ortak kurallara doğru yönelmesidir.

Günümüz dünyasında, ortak kurallar belirleme ve bu kuralları etkin bir şekilde uygulama gücüne sahip uluslararası kurumlar kurmaya duyulan ihtiyaç giderek artmaktadır. Çevre, sağlık, ticaret, terör, ekonomi gibi alanlarda işbirliği çalışmaları yapılmakta, ancak uygulama alanı tüm dünya olacak şekilde uluslararası kurumlar kurulamamaktadır.

Küreselleşme olgusunun gelişimi yüzyılın başlarına dayansa da, 20. yüzyılın son çeyreğinde giderek hızlanan bir ivmeyle dünyada hissedilmeye başlanmıştır. Üretimin küreselleşmesi ve çok uluslu şirketlerin dünya ticaretinde önemli bir rol edinmeleri, dünya ekonomisinde de bir değişime yol açmıştır. Dünya ekonomisinde görülen böylesi bir bütünleşme, ekonomik unsurların küreselleşmesini ve ekonomik yaşamın kurallarını belirleyen hukuk dallarından biri olan rekabet kurallarının sınırlar ötesine taşınması ihtiyacını yaratmıştır. Karşımıza çıkan dünya ekonomisindeki kaotik ortam daha adil, verimli ve

yaşanabilir bir ekonomik düzen için, tekelleşme ve kartelleşmenin önlenmesini ve rekabet ihlallerinin önüne geçilmesini gerekli kılmaktadır. Bu düşünce ve kaygılar uzun süreden beri uluslararası rekabet düzenlemeleri ve kurumları üzerindeki tartışmaları gündemde tutmaktadır.

Bu alanda oluşan boşluğu doldurma görevi de, birbirleriyle yakın ilişkide olmalarına rağmen, farklı işlev ve yapılaraya sahip üç uluslararası ekonomik örgüte, yani WTO, OECD ve UNCTAD'a düşmüştür. Bu örgütlerin uluslararası alandaki özgün konumlarıyla rekabet hukukuna yaklaşımları arasında önemli paralellikler kurulabilmektedir. Bununla beraber, bu üç kurumun rekabet hukuku ve politikası alanında yaptıkları çalışmalarla, uluslararası bir rekabet düzeninin kurulması için gerekli olan altyapının oluşturulabildiği söylenemez. Bu tezin amacı, rekabet kurallarının uygulanmasında gelinen noktayı uluslararası örgütler perspektifinden anlatmak, WTO, OECD ve UNCTAD'ın rekabet kurallarına yaklaşımlarını ve bu alandaki faaliyetlerini yansıtarak, uluslararası bir rekabet düzenlemesinin önündeki engelleyici ve destekleyici faktörleri ortaya koymaktır.

Küreselleşme sürecini ve çok taraflı örgütlerin rekabet hukuku ve politikası alanındaki tüm çalışmalarını bütün detayıyla sunabilmek, kanaatimizce bu tezin sınırlarını aşan bir çalışma olurdu. Bu çalışmada, uluslararası rekabet hukuku ve politikası alanındaki çalışmaların nirengi noktalarına değinilerek okuyucuya bu konudaki gelişim süreci aktarılmaya çalışılacaktır. İleride bu alanda daha detaylı çalışmalar yapacak kişilere ya da bu platformdaki Türk Rekabet Kurumu'nun görüşlerini ve politikasını oluşturmaya bir katkısı olursa bu tezin yazarı kendini amacına ulaşımiş sayacaktır.

Tezde yöntem olarak, bahsedeceğimiz çok taraflı örgütlerin isimlerinin türkçeleri kullanılmakla birlikte, kısaltmalarda yaygın olarak kullanılan, yabancı dildeki kısaltmaları tercih edilmiştir. Bu tercihin sebebi, yaygın olarak kullanımın bu yönde olması ve adlar arasında standardın sağlanmasıdır.

“Küreselleşme Süreci ve Rekabet Kurallarının Uluslararası Düzeyde Ele Alınışı” başlıklı ilk bölümde, çeşitli görüşler etrafında küreselleşme kavramı anlatılacak, piyasalardaki küreselleşme sürecinin nedenleri ve oluşumuna değinilecek, piyasalardaki küreselleşmenin rekabeti azalttığı vurgulanacak ve rekabet kurallarının uluslararası alanda ele alınışı aktarılacaktır.

“Uluslararası Örgütlerin Yapıları ve Rekabet Politikaları” başlıklı ikinci bölümde; WTO, UNCTAD ve OECD gibi rekabet hukuku ve politikaları alanında yürüttüğü çalışmalarla, uluslararası işbirliğini geliştiren kurumlar ele alınacaktır. Örgütlerin yapılarının, işlevlerinin ve işleyişlerinin rekabet politikası çalışmalarına ve yaklaşımlarına yön verdiği noktasından hareketle, her örgütün

kuruluşu, amacı ve yapısı anlatılacak, ardından bu alandaki çalışmalarından bahsedilecektir.

Üçüncü bölümde, günümüzde rekabet kurallarının uluslararası düzeyde uygulanmasında gelinen nokta, çok taraflı bir rekabet düzenlemesine yönelik lehte ve aleyhteki faktörler, üç örgütün çalışmalarının karşılaştırılması ve uluslararası rekabet politikası tartışmaları için yeni bir platform olan Küresel Rekabet Girişimi'nin ortaya çıkışı anlatılacak ve son olarak da, bu alanda Türkiye'ye ne gibi rollerin düştüğü konusu ele alınacaktır.

BÖLÜM 1

*Küreselleşme denen cin artık şişeden çıkmıştır
ve onu geri sokmak -istense bile- mümkün değildir.*

Dani Rodrik

KÜRESELLEŞME SÜRECİ ve REKABET KURALLARININ ULUSLARARASI DÜZEYDE ELE ALINIŞI

1.1. KAVRAM OLARAK KÜRESELLEŞME¹

Küre kökünden gelen küreselleşme, İngilizce “globalization”, Fransızca “globalisation” sözcüklerinin karşılığı olarak dilimize 80’li yıllarda giren bir kavramdır. İngilizce “global” sözcüğü 400 yıldan fazla bir geçmişe dayansa da, “globalization”, “globalize”, “globalizing” gibi sözcüklerin ortak kullanımı 1960’lara kadar başlamamıştır². Bu kavramların günümüzdeki anlamda kullanımı 1980’li yıllarda uluslararası ekonomik kuruluşların rapor ve

¹ Türkçede globalizm ve globalizasyon sözcüklerinin fonetik olarak birbirlerine yakınlıklarından ötürü, iki kavram zaman zaman karıştırılsa da, globalizm sözcüğü farklı bir olguyu ifade eder. Küreselleşme kavramı, 20. yüzyılın son döneminde dünyada ivme kazanan iletişim, bilişim ve ulaşım teknolojileriyle birlikte belirginlik kazanan ve tekil bir öznesi olmayan sürecin adıyla, küreselcilik olarak da dilimize çevrilebilecek “globalizm” kavramı, uluslararası ticaret serbestisini savunan, dünyada iktisadi bir hegemonyanın kurulmasına çalıştığı iddia edilen ve bu özelliğiyle de neo-kolonyal veya neo-empyralist olarak nitelendirilen bir siyasal ideolojidir (Kaya 2001).

² Kazgan, 1977 basım Redhouse ve 1980 yılında gözden geçirilerek güncelleştirilmiş, “Oxford Advanced Dictionary of Current English” isimli İngilizce sözlüklerde globalize, globalization diye bir kelime olmamasını kanıt göstererek, İngilizcede de bunun yeni bir kelime olduğunu ortaya koymaktadır (1994, 78).

yayınlarında yer almaya başlamış, aynı yıllarda Harvard, Stanford, Columbia gibi Amerikan işletme okullarında kullanılarak yaygınlaşmıştır (Şahin 1998, 8).

Küreselleşme, günümüz dünyasında yeni ortaya çıkan veya şimdilerde daha da belirgin hale gelen çeşitli faktörlerin etkisi sonucunda, insani varoluşun sosyal, kültürel ve iktisadi yönleri bakımından coğrafi sınırların önemini yitirmeye başlaması ile birlikte toplumların gitgide bunun bilincine varmaları sürecini ifade eden bir kavramdır. Bu süreç uluslar arasında her bakımdan karşılıklı bağımlılığı artırmakta ve hayatlarımızı gitgide daha fazla bizden çok uzakta meydana gelen olaylara ve alınan kararlara bağımlı hale getirmektedir (DPT 2000a, 55).

Küreselleşmenin ortaya çıkardığı gelişmelerin başında karşılıklı bağımlılık gelmektedir. Karşılıklı bağımlılık, coğrafyaların ve ülkelerin aralarındaki ilişkilerin birbirinden ayrılmaz şekilde yoğunlaşması, ticari ve siyasi alanda bir bölgede yaşanan gelişmenin dünyanın bir başka bölgesini de etki altına almasıdır. Lester Thurow yeni oluşumdaki karşılıklı bağımlılık için şunları söylemektedir (1997, 99):

“Küresel ekonomi artık herkesin dünya görüşüne şekil veriyor ve düşünce biçimlerini değiştiriyor. Her birey artık yeni bir gerçekle karşı karşıyadır. Herkes karşılıklı olarak birbirine bağlıdır ve arz ve talep kuralları eskisine göre artık çok farklıdır.”

Ulagay, yaptığı çalışmalarda küreselleşme sürecine yol açan başlıca etmenleri şu şekilde sınıflandırmıştır (2001,66):

- *Teknolojideki atılımın büyük bir ivme kazanması.
- *İnternetin ve yeni ekonominin azalan getiri gibi ekonomi biliminin temel kavramlarını geliştirmesi, ilişki ağlarının öne çıkması.
- *Üretimin küreselleşmesi ve şirket evliliklerinin gündeme gelmesi.
- *Uluslararası mal ve hizmet hareketlerinin ve küresel pazara yönelişin hızlanması.
- *Uluslararası sermaye hareketlerinin büyük bir hız ve yoğunluk kazanması ve uluslararası finans sisteminin yüksek riskli, çok karmaşık bir yapı oluşturması.
- *Hisse senedi borsalarının çok daha geniş tabanlı hale gelmesi ve kapitalizasyon değerlerinin katlanması.
- *A.B.D'nin bu süreçte belirgin bir üstünlük elde etmesi.
- *Uluslararası işbölümü yeniden belirlenirken gelişmekte olan kimi ülkelerin bundan yararlanmaya çalışması.”

Küreselleşmeye eleştirel bir açıdan bakan Oran, Kazgan ve Yeldan'ın görüşleri şu şekildedir: Oran'a göre, içinde bulunduğumuz süreç küreselleşmenin üçüncü aşaması olarak tarif edilmektedir. Üçüncü küreselleşmede, 1970'lerden bugüne yaklaşık 10'ar yıllık dönemler halinde üç tane itici güç ortaya çıkmıştır. Bunlardan birincisi 1970'lerde çok uluslu şirketlerin güçlenmesi, adeta yeniden doğması; ikincisi, 1980'lerde yapılan iletişim devrimi, özellikle optik kablunun ve bilgisayarın ortaya çıkmasıyla

meydana çıkan iletişim devrimi; üçüncüsü de 1990'larda Sovyet blokunun çökmesi üzerine batının rakibinin kalmamasıdır. Yaklaşık onar yıl arayla meydana gelen bu üç gelişme birbirini izleyerek ve birbirini güçlendirerek üçüncü küreselleşmenin itici gücünü teşkil etmişlerdir.

Kazgan'a göre küreselleşme (1994, 78);

“...temelde karlılığı yükseltmek amacıyla merkez sermayesinin otonom (kendiliğinden) hareketinin her biçimiyle bütün sınırları adım adım zorlayarak yıkmasını, böylece karını ençoklaştırmayı gerçekleştirmesini anlatan bir süreçtir.”

Küreselleşmeye eleştirel yaklaşan bir diğer isim olan Yeldan (2001,14) ise küreselleşme olgusunu, ulusal ekonomilerin dünya piyasalarıyla eklemlenmesi ve bütün iktisadi karar süreçlerinin giderek dünya kapitalizminin sermaye birikimine yönelik dinamikleriyle belirlenmesi olarak yorumlamaktadır. Yeldan, kapitalizmin gelişme dinamiklerine paralel olarak, dünya ekonomisinin ayrılmaz bir bütün olarak algılanması gereğine karşın, uluslararası birikim sürecinin özellikle 1970'li yıllardan itibaren hız kazandığı ve bilgi-işlem teknolojilerindeki gelişmeleri de arkasına alarak tüm dünyayı tek bir pazara dönüştürdüğü düşüncesindedir.

Ulagay küreselleşme üzerine yapılan tartışmalardaki tarafların savlarını üç ana eğilimde toplamıştır:

Ulagay, (2001, 60-61) birinci grubu aşırı küreselleşmeciler olarak nitelendirmektedir:

“*Tarihte ilk kez gerçekten küresel bir uygarlık kurulmaktadır.

*Dünya tek pazara gitmekte, ulusal ekonomilerin yerini uluslararası üretim ağlarından oluşan küresel ekonomi almaktadır.

*İletişimdeki patlama bütün kültürleri birbirine yaklaştırmakta ve melez bir kültürün oluşumuna zemin hazırlamaktadır.

*Küreselleşme süreci eski hiyerarşileri kırarak yeni kazananlar ve kaybedenler yaratmaktadır.

*Bu ortamda siyaset de biçim değiştirmekte, ekonomiyi küresel oyununun gereklerine göre yönetmekten başka seçeneği olmayan ulusal hükümetlerin gündeminde ekonomi politikalarının toplumsal sonuçlarını yönetmek işlevi öne çıkmaktadır.

*Bu süreçte giderek ulus devletin işlevlerini üstlenecek yeni toplumsal örgütlenme biçimleri gelişmektedir.

*Küresel düzenin uyum içinde işlemesi için gerekli olan küresel kurumlar giderek gelişecektir.

*Bu süreçte inişler-çıkışlar olabilir ama küreselleme sürecinin durdurulması ya da geriye çevrilmesi olanaksızdır, tek bir küresel uygarlığa doğru gidişi kimse durduramaz.”

Ulagay (2001, 61-62), ikinci grubu aşırı küreselleşmecilerin karşısında yer alan, red cephesi olarak adlandırmaktadır:

- “*Küreselleşme tarihte ilk kez yaşanan bir olgu değildir. Şimdi yaşanmakta olan aslında 3. küreselleşme dalgasıdır ve bu da diğerleri gibi gelip geçecektir.
- *Şimdi küreselleşme adı altında yaşanmakta olan kavram aslında yeni bir tür emperyalizmdir. A.B.D.’den önce de dünyaya bütünüyle hakim olma ve yön verme hevesine kapılan güçler olmuştur.
- *Ulusal ekonomilerin ortadan kalkmakta olduğu da doğru değildir, yalnızca ulusal ekonomiler arasındaki bağlar ve ilişkiler artmaktadır.
- *Bu koşullarda düzenleyici ve yönlendirici işlevleriyle ulusal devletin önemi azalmakta değil, artmaktadır.
- *Küresel bütünleşmeden önce bölgesel bütünleşmeler gündemdedir.
- *Küreselleşme ülkeler içinde dünya boyutunda eşitsizlikleri artırmakta, zenginle yoksul ve kuzey yarımküreye güney yarımküre arasındaki gelir uçurumlarını derinleştirmektedir.
- *İnsanlık kültürel bir homojenleşmeye doğru değil, ırkçılık, milliyetçilik ve köktendincilikle beslenen yeni bir parçalanmaya doğru gitmektedir.”

İlk iki eğilimden farklı olarak kesin yargılara varmayan üçüncü eğilim ise küreselleşmenin çok boyutlu bir dönüşüm sürecinin bir boyutu olduğunu ve halen yaşanmakta olan bir sürecin nasıl sonuçlanacağını kestirmenin mümkün olmadığını savunmaktadır. Ulagay (2001, 62-63) bu görüşün temel özelliklerini şöyle sınıflandırmaktadır:

- “*Dünyamız nasıl sonuçlanacağı şimdiden bilinmeyen, kapsamlı bir değişim ve dönüşüm süreci yaşamaktadır.
- *Küreselleşmenin itici gücü olarak yön verdiği bu süreçte ülkelerin “içişleri” ve “dış işleri” ya da uluslararası ilişkileri arasındaki ayrım giderek belirsizleşmektedir.
- *Ancak etki alanı tarihte benzeri görülmemiş biçimde yaygınlaştıran küresel bir sistemin oluşmakta olması, tek bir küresel sistemin oluşmakta olması tek bir küresel toplumun oluşmakta olduğu anlamına gelmemektedir. Yaşanmakta olan süreç kimi ülkeleri, toplumları ve toplulukları küresel düzenle bütünleştirirken kimilerini de marjinalize etmektedir.
- *Ekonomik küreselleşme süreci, ulusal ekonomileri küresel bir perspektifle yeniden organize olmaya zorlamaktadır.
- *Küreselleşme, ulusal devletlerin ve hükümetlerin gücünü, işlevlerini ve yetkilerini yeniden tanımlamaktadır. Hükümrancılık hakkının uluslararası, ulusal ve yerel örgütler arasında yeniden paylaşımı söz konusudur. Diğer bir ifadeyle yeni bir hükümrancılık rejimi ortaya çıkmaktadır.
- *Yeni dünya düzeninde ulusal sınırlarla bağımlı olmayan kurumlar, uluslararası şirketler, uluslararası niteliği bulunan toplumsal örgütler ve düzenleyici kurumların önem kazanması, sistemi salt devlet odaklı olmaktan çıkarmaktadır.
- *Bununla beraber ulus-devletin önemi azalmış değildir. Yaşanan karmaşık süreçte ulusal stratejiyi belirlemek ve küresel düzene uyum sağlamak için ulus devletin görevleri daha da ağırlaşmıştır.”

Farklı yaklaşımların ve tanımların da ortaya koyduğu gibi küreselleşme, ekonomi, siyaset, hukuk, çevre, bilim ve teknoloji alanlarına etkisi olan çok boyutlu bir kavramdır. Bazı yazarlar globalleşmenin gruplar arasındaki çatlakları derinleştirdiklerine işaret etmektedir. Yani global pazarlara açılma kabiliyet ve hareketliliğine sahip olanlar ve bu avantajlara sahip olmayanlar veya sahip olsalar da piyasaların kontrolsüz yaygınlaşmasını sosyal istikrar açısından zararlı görüp sıkı sıkıya bağlı olanlar bu karşıtlığı oluşturmaktadır.

Rodrik de gelecekteki tehlikeyi şöyle ifade etmektedir (1997, 24):

“Globalleşmenin dünyayı sürükleyeceği yol belirsizliğini korumaktadır. Globalleşmenin sürekli olacağı garanti edilemez, bunun sonuçları akıllıca ve yaratıcı bir şekilde ele alınmazsa, dünya tekrar bir kapanma sürecine girebilir.”

Her ne kadar araştırmacılar küreselleşmeyi teknolojideki atılıma bağlı olarak üretim tarzını, yaşam biçimini, insanların hayata ve dünyaya bakışını değiştiren bir süreç olarak tanımlasalar da, bu durum geniş kapsamlı bir dönüşümün bir uzantısı ve küreselleşmeye atfedilen sonuçlar da bu dönüşümün sonuçları olarak kabul edilmektedir.

Şahin küreselleşmeyi ekonomik boyutu ile ele aldığı çalışmasında şöyle bir tanım vermektedir (1998, 9-10):

“Küreselleşme üretim faktörlerinin, emeğin, sermayenin ve ürünlerin ülkeler arasında dolaşımının serbestleştirilmesi ve serbest piyasa kurallarının geniş yetkilerle donatılmış uluslararası ekonomik kuruluşlar tarafından denetlendiği ve dünya çapında, ekonomilerin serbest piyasa koşullarında birbiriyle bütünleştiği bir süreçtir. Bu haliyle küreselleşme bir dünya sistemi halini almıştır.”

1.2. PİYASALARIN KÜRESELLEŞMESİ SÜRECİ

Küreselleşme en somut olarak ekonomik alanda karşımıza çıkmaktadır. Piyasaların küreselleşmesi sürecinin ardında yatan etmenler şöyle sıralanabilir:

1. Ticaretin serbestleşmesi, gümrük vergilerinin düşürülmesi,
2. Uluslararası bankacılık ve finans sisteminin gelişmesi, uluslararası borsaların kurulması,
3. Doğrudan yatırımlarda görülen artış,
4. Üretimin küreselleşmesi,
5. Şirket yapılarının ve stratejilerinin gelişimi,
6. Birleşme/devralmalar ve stratejik ortaklıklarla şirketlerin büyümesi.

Ekonomik alanda II. Dünya Savaşı sonrası görülen en çarpıcı gelişme, GATT müzakereleri çerçevesinde ticaretin serbestleştirilmesidir. Ticaretin serbestleşmesi sonucu bugün dünya ticareti GATT'ın kuruluşundan bu yana büyük aşama kaydetmiştir. 1948'den günümüze kadar geçen süre içerisinde

yapılan müzakereler neticesinde, ticarete uygulanmakta olan gümrük tarife oranları % 4'ler seviyesine düşmüş, bunun sonucu olarak mal ve hizmetler ticaretinin hacminde büyük artış gerçekleşmiştir. Yabancı yatırımlar artmış, ulusal ekonomiler dış rekabete her zamankinden daha açık bir konuma gelmiştir.

20. yüzyılın son çeyreğinde yaşanan dünya üzerindeki gelişmeler küreselleşme açısından bu dönemi diğerlerinden farklı kılmaktadır. 1950'lerden itibaren dünya ticaretinde çok hızlı bir artış görülmüştür. 1950 yılında 380 milyar dolar olan toplam ticaret hacmi, 1997 yılında 5,86 trilyon dolara çıkmıştır. 1989 ile 1997 yılları arasında dünya ticaretindeki yıllık artış oranı ortalama % 5,3 düzeyine ulaşmıştır (Öymen 2000).

1980'li ve 1990'lı yıllar dünya ticareti dünya gayri safi milli hasılasındaki artışın iki misli gelişme göstermiştir. Örneğin, 1983 ile 1993 yılları arasında dünyanın toplam üretimi % 34,6 artarken dünya ticaretindeki artış % 70,5 olmuştur. Dünya Bankası projeksiyonlarına göre, 1995 ile 2004 yılları arasında G-7 ülkelerinin ortalama GSMH artışın % 3, buna karşı aralarındaki ticaret hacmindeki artışın % 6 olacağı belirtilmektedir. Bu gelişmelerin sonucunda 2004 yılında dış ticaretin, gelişmiş ülkelerde GSMH'nin % 40'ına, gelişme yolundaki ülkelerde % 50'sine ulaşması beklenmektedir(Öymen 2000).

Ticaretin serbestleşmesi ve sınırların kalkması, firmalar için coğrafi pazarı dünya pazarı haline getirmiştir. Coğrafi pazar dünya pazarı haline gelince, rekabet küresel düzeyde gerçekleşmektedir. Küreselleşme rekabeti artırdıkça şirketler yeni ürünler geliştirip ayakta kalabilmek için konularında uzmanlaşmış diğer şirketlerle birleşmeyi tercih etmektedirler. Daha büyük sermaye, daha büyük borçlanabilme kapasitesini ve daha fazla yatırımı beraberinde getirmekte, bu da yeni şirketin küresel düzeydeki rekabet gücünü arttırmaktadır. Diğer bir ifadeyle, küresel rekabetin gelişimi, pazar beklentilerinin gerçekleşmemesi ve kar marjlarının düşmesi firmaları uluslararası işbirliğine, başka firmalarla birleşmeye veya ortak girişimler kurmaya itmektedir.

Öncelikle gelişmiş ülkelerin daha sonra gelişmekte olan ülkelerin dış ticaret ve sermaye hareketlerini düzenleyen kuralları zaman içinde serbestleştirmeleri, iletişim ve bilişim teknolojilerindeki hızlı gelişmeler ve bankacılık endüstrisinin bu teknolojileri yoğun bir şekilde kullanması, uluslararası finansal entegrasyon sürecine 1980'li yıllarda bir ivme kazandırmıştır. Bilişim ve iletişim teknolojilerinde gerçekleşen gelişmeler bankacılık işlemlerinde maliyet düşüşlerine yol açmıştır. Yeni gelişen teknolojilerin sunduğu imkanlarla bankalar, türev işlemleri de dahil olmak üzere yeni mali araçları devreye sokmuşlardır. Öte yandan kontrol ettikleri büyük ölçekli fonlar için alternatif yatırım alanları arayan emeklilik fonları, sigorta şirketleri, ortak yatırım fonları gibi kurumsal yatırımcılar uluslararası mali piyasaların hızla gelişmesini sağlamışlardır (D.P.T., 2000a). 1992'de mali

piyasaların yıllık toplam hacmi 43 trilyon dolarken³, 90'ların sonunda dünya mali piyasalarının günlük işlem hacmi 2,3 trilyon dolara ulaşmıştır. Yıllık ticaret hacminin yaklaşık 6 trilyon dolar olduğu gözönünde bulundurulursa, mali piyasaların ulaştığı nokta daha iyi anlaşılabilir. Mali piyasaların bu ölçüde gelişmesi para transferi ve doğrudan dış yatırım imkanlarının artmasına böylece mal ve hizmet piyasaların entegrasyonuna yol açmıştır (Öymen 2000).

Karacasulu üretimdeki globalizasyonu işletmelerin sınır ötesi sabit sermaye yatırımı, sınır ötesi iştirak, fason imalat anlaşmaları ve başka yöntemlerle mal ve hizmet üretim faaliyetlerini kendi ülkeleri dışında yaymaları olarak tanımlamaktadır. Üretimde globalizasyonun çeşitli özellikleri vardır (1996; 9,31):

- Üretim faktörlerinin global ölçekte değerlendirilerek üretim yapılması, dağıtılması ve tüketilmesidir. Çok uluslu şirketler üretimlerini girdilerin düşük olduğu, vergi avantajının sağlandığı ve yatırım ortamının güvenli olduğu ülkelere kaydırmışlardır.

³ A.B.D. doları kastedilmektedir.

Tablo 1 - Dünyanın En Büyük 25 Şirketi- 2000 Yılı Sıralaması

Sıra	Şirket	Ülke	Satışlar	Yüzdellik Değişim	Kar	Aktif Büyüklüğü
			<i>mio \$</i>	<i>99'a göre</i>	<i>mio \$</i>	<i>mio \$</i>
1	Exxon Mobil	A.B.D.	210.392	28,4	17.720	149.000
2	Wal-Mart Stores	A.B.D.	193.295	15,9	6.295	77.895
3	General Motors	A.B.D.	184.632	4,6	4.452	303.100
4	Ford Motor	A.B.D.	180.598	11,1	3.467	284.421
5	DaimlerChrysler	Almanya	150.070	-6,2	7.295	187.086
6	Royal Dutch/Shell Group	İng/Holl.	149.146	41,6	12.719	122.498
7	BP	İng	148.062	77,2	11.870	143.938
8	General Electric	A.B.D.	129.853	16,3	12.735	437.006
9	Mitsubishi	Japonya	126.579	7,5	833	64.375
10	Toyota Motor	Japonya	121.416	5,0	4.263	139.802
11	Mitsui	Japonya	118.014	-0,5	467	53.545
12	Citigroup	A.B.D.	111.826	36,4	13.519	902.210
13	Itochu	Japonya	109.757	0,6	638	41.156
14	Total Fina Elf	Fransa	105.870	135,3	6.380	82.395
15	Nippon Telegraph & Tel.	Japonya	103.235	10,3	4.197	169.285
16	Enron	A.B.D.	100.789	151,3	979	65.503
17	AXA	Fransa	92.872	5,9	3.608	445.589
18	Sumitomo	Japonya	91.168	-4,7	365	39.501
19	Int. Business Machines	A.B.D.	88.396	1,0	8.093	88.349
20	Marubeni	Japonya	85.351	-7,0	136	42.457
21	Volkswagen	Almanya	78.852	-1,5	1.896	76.601
22	Hitachi	Japonya	76.127	5,9	944	89.746
23	Siemens	Almanya	74.858	-0,6	8.560	72.053
24	ING Group	Hollanda	71.196	13,9	11.075	610.408
25	Allianz	Almanya	71.022	-4,3	3.198	413.085

Kaynak: Fortune,23 Temmuz 2001 , F-1

- Dünya ölçeğinde kabul edilen üretim ve ürün standartlarında ticaretin gerçekleştirilmesidir.
- İşletmeler dahil, tüm ekonomik aktörlerin uluslararası bir boyutta ortak bir ekonomik strateji esasına dayalı planlamaya girmesidir. İşletmelerin teknoloji alanında stratejik işbirliğine girişmeleri örnek olarak verilebilir.
- Uluslararası sermaye hareketlerindeki liberalizasyon eğilimleri, sermaye piyasalarının entegrasyonu ve sermaye hareketlerindeki bir artıştır.

Bu dönemde firmalar hem kendi yerel pazarlarında, hem dış pazarlarda artan bir rekabetle karşı karşıya kalmaya başlamışlardır. Özellikle yeni ve daha iyi ürünler sunabilmek, yeni pazarlardan istifade edebilmek, olan ürünleri daha verimli üretebilmek ve organizasyon masraflarını düşürebilmek için uluslararası işletmeler arasında global rekabet artmıştır. Üretimin küreselleşmesi de,

işletmelerarası rekabeti güçlendirmiştir. Üretim küreselleşmesi ile birlikte esnek üretim sistemi ve yeni işletme organizasyonlarının yayılması büyük önem taşımaktadır. Bu yeni rekabet sistemi sürekli devinim göstermektedir. Bu yeni işletmeler arası rekabet sistemi yirminci yüzyılda yaygın olan Fordist⁴ sistemi krize sokmuş, bu tıkanıklığı aşmak için firmalar araştırma-geliştirme faaliyetlerine yönelmişlerdir (Karacasulu 1996,10).

Dünya ekonomisine ve ticaretine artan ölçüde egemen olmaya başlayan çok uluslu şirketler, aralarında birleşerek, daha da büyük kuruluşlar haline dönüşmektedirler. Bu bazı hallerde yoğunlaşmalara yol açmaktadır. 1981 yılında çok uluslu şirketler arasında mali boyutu 200 milyar dolar olan 200 birleşme meydana gelmiştir. 1994 yılındaki irili ufaklı birleşmelerin sayısı 17.000'e, mali değeri 500 milyara dolara yükselmiştir. 1997'de 24.000 birleşme operasyonu gerçekleşmiş ve bu birleşmelerin mali portesi 1,5 trilyon doları bulmuştur. 1998 yılında dünyada meydana gelen birleşme/devralmaların % 90'ı gelişmiş ülkelerdeki çok uluslu şirketler arasında meydana gelmiştir (Öymen, 2000). 2000 yılı başından 2001 yılı Nisan ayı sonuna kadar 10 milyar doların üstünde 20 birleşme işlemi gerçekleşmiş ve bu işlemler 844,1 milyar dolarlık bir hacme ulaşmıştır (Tablo 2).

⁴ Henry Ford tarafından ortaya atılan ve için veriminin malların standartlaşması ve yeni bir iş örgütlenmesiyle arttırmayı amaçlayan sınıı örgütlenme ve etkinlik kuramı. Fordizmde, üretim alanında önemli olan, olabildiğince çok parçanın standartlaştırılarak bunların büyük seriler halinde üretilmesini sağlamaktır. İçin, art ardarda gelen işlemlerle büyük üretim birimleri biçiminde düzenlenmesi ve bu işlemlerin de ayrıca en yüksek derecede standartlaşması gerekir. Bu tür örgütlenmenin varacağı sonuç, imalat işçiliğidir. Bu kütleel üretim kuramına eşlik eden ticaret politikası, piyasaların alabildiğince açılmasıdır. Bu, hem iç piyasalarda yeni toplum katmanları yönünde, hem de bütün dünya ülkeleri ihracat yönünde bir açılmadır. (Tüm bu açıklamalar için bkz. Büyük Larousse 1986, 4196)

Tablo 2- 2000-2001 Yılı Şirket Birleşmeleri (10 milyar \$ üstü)

Duyuru Tarihi	Hedef Şirket	Alıcı Şirket	Değeri (milyar \$)
10.01.2000	Time Warner	America Online	181,6
17.01.2000	SmithKline Beecham	Glaxo Wellcome	77,2
24.07.2000	VoiceStream Wireless	Deutsche Telekom	55,1
23.10.2000	HoneyWell International	General Electric	50,1
30.05.2000	Orange(Mannesman)	France Telecom	46,0
16.10.2000	Texaco	Chevron	43,3
20.06.2000	Seagram	Vivendi	42,8
10.07.2000	SDL	JDS Uniphase	41,0
20.02.2000	Cable&Wireless	Pacific Century Cyberworks	35,5
04.10.2000	Beijing Mobile,six others	China Mobile (Hong Kong)	34,0
13.09.2000	JP Morgan	Chase Manhattan	33,6
06.09.2000	Associates First Capital	Citi Group	31,0
12.03.2001	American General	Prudential	24,5
02.05.2000	Bestfoods	Unilever	23,7
03.04.2001	American General	American International Group	23,4
04.10.2000	US Bancorp,Minneapolis	Firststar, Milwaukee	21,1
07.03.2000	Network Solutions	VeriSign	20,8
01.04.2001	Dresdner Bank	Allianz	20,6
17.04.2001	Allied Zurich	Zurich Allied	19,4
25.04.2000	Nabisco Holdings	Philip Morris	19,4

Kaynak: Thomson Financial Securities Data

1.3. KÜRESELLEŞMEYLE BERABER AZALAN REKABET

Yukarıda tanımlanan yapı, dünyada daha yoğun bir piyasa yapısı ortaya çıkarmıştır. Öymen, birleşme devralma işlemlerinin çok uluslu şirketlerin dünya ekonomisine hakim olma sürecini hızlandırdığını, günümüzde temel malların üretiminde dünyadaki yaklaşık 10 büyük firmanın üretim payının % 75 ile % 90 arasında değiştiğini belirtmektedir (2000).

Dışa açılan pazarların dünya ticaretinin gelişmesine, artan ticaret hacminin de toplumların refahının artışına katkıda bulunduğu ve ülkeleri birbirlerine bağladığı görülmektedir. Devletler serbest ticaretten yana dışa

açılmaktadırlar; ancak teşebbüslerden kaynaklanan rekabet ihlallerini ulusal rekabet kurumları önleyememektedirler.

Heemstra pazarların etkin çalışmamasının sonuçlarını şöyle ifade etmektedir (1999, 16):

“Pazarlar her zaman etkin bir şekilde çalışmazlar ve ne zaman devletler korumacılık yoluna başvursalar, rekabeti boğuyor, yeni tekeller yaratıyorlar. Aynı zamanda devletler etkin rekabet kurallarını hayata geçirmedikleri sürece, hakim durumdaki oyuncular pazar konumlarını kötüye kullanma gücünü ele geçirmektedirler.”

Emtia piyasalarında uluslararası karteller oluşmaya başlamıştır. Bu durum gelişmekte olan ülkeler için ciddi sinyaller vermektedir. Bir taraftan kalkınma sorunlarıyla mücadele etmek zorunda olan gelişmekte olan ülkeler, diğer taraftan uluslararası rekabet ihlallerine daha yoğun maruz kalmaktadırlar. Rekabet ihlallerinin kontrolü bu ülkelerin gelişimi için özel bir önem göstermektedir. Ulusal rekabet kurumları uluslararası rekabete aykırı uygulamaları önlemede yetersiz kalmaktadırlar. Amin de bu konuda küresel ekonomideki yönlendirici unsurların eksikliğine şu şekilde işaret etmektedir (1999, 54):

“Pazarların küreselleşmesine karşın ulusal makro ekonomik yapılar hala önemli ölçüde belirleyicidirler. Küreselleşmiş işletmeler ortaya çıktı ama ulusal ekonomik sistemler henüz küreselleşmemiştir.”

Gelişmekte olan ülkelerin yanısıra gelişmiş ticari bloklar da artan rekabet ihlallerinden rahatsızlık duymaktadırlar. AT Rekabet Politikası Komiseri Karl Van Miert 1998’de verdiği bir konferansta şunları söylemiştir (1998, 2):

“...Devlet korumasının olmadığı yerlerde şirketler yeni girenin pazarda tutunacak bir pay almasını önleyecek yönde hareket edebiliyorlar. Eğer devletler bu eylemlere gözlerini kapatırsa ve dengeyi sağlamayı reddederlerse, özel rekabete aykırı eylemlerin ticarete bir engel olması ve bazı açılardan ticaretin serbestleşmesinden elde edilebilecek faydaları yok etmesi kaçınılmaz olur.

Daha güçlü bir uluslararası işbirliği rekabet kurallarının uygulanabilmesi için önemli bir amaçtır. 20. yüzyılın sonunda iş dünyası küresel düzeyde faaliyetlerini yürütebilecek kadar serbest bir ortam sunduğu gibi teknolojik araç ve kaynakları da sunmaktadır. Küresel pazarları bölen rekabete aykırı davranış hiç de ender değildir. Birçok şirket uluslararası bir ortakla stratejik işbirliğine giderek uluslararası pazarlarda varolmaya çalışmaktadır. Kaçınılmaz olarak daha çok rekabet itilafı aynı anda iki ya da daha fazla rekabet kurumunun yetki alanına girmekte ve bu itilafıya ilişkin eylemler, ilgili ülkeler için ciddi bir önem taşımaktadır. Çatışmaları önlemek için, uluslararası rekabet kuralları alanında ortak bir anlayış geliştirmek önemlidir.”

Kalkınmada doğrudan yatırımların önemi büyük ölçüde artmış, ülkelerin ulusal ekonomileri dış rekabete her zamankinden daha açık bir konuma gelmiştir. Sınır ötesinde faaliyet gösteren firmaların sayısında ve uluslararası

boyutu olan ticari faaliyetlerde bu artış, sınır ötesine taşınan rekabeti bozucu uygulamalarda da artışa yol açmıştır. Uluslararası etkileri olan karteller, hakim gücün kötüye kullanımına yönelik davranışlar, uluslararası alanda hakim durum yaratan şirket birleşmeleri ortaya çıkmıştır. Bu tür uygulamalar rekabeti sınırlamış ve liberalleşmeyle sağlanan faydaları ortadan kaldırmıştır.

Ayrıca, ülkelerin rekabet yasalarında yer alan hükümlerin uluslararası alanda uygulanmasını sağlayan uluslararası kuralların olmaması nedeniyle, ulusal rekabet kuralları, uluslararası ticaretteki sorunlarda uygulanamamış ve rekabet mevzuatı olan ülkeler bu mevzuatın uygulanması sırasında çoğu kez kendi yasama sınırları dışında kalan bölgelerden gerekli bilgiyi alamamışlar, bu nedenle kendilerini olumsuz yönde etkileyen ticari faaliyetlere karşı etkin çözüm üretememişlerdir.

Diğer taraftan, uluslararası alanda ticaret artışını amaçlayan (teşvik eden) politikalar ile rekabet yasaları arasında çelişkiler bulunabilmektedir. İhracat artışını sağlamaya yönelik teşvikler, ihracat kuruluşları veya ortak girişimler yoluyla ihracat artışını sağlamaya yönelik düzenlemeler bu kapsamda değerlendirilebilir. Bu tür düzenlemeler yoluyla ölçek avantajı elde edilmesi ve ihracat artışı olanağı yaratılmasına rağmen, bunun sonucunda fiyatların ve çıktının ortak bir şekilde tespit edilmesi yoluyla yabancı pazarlardaki rekabet ortamına zarar verilmesi söz konusu olmaktadır. Ulusal pazarda rekabet kurallarına çoğu zaman tabi olmayan ihracat kartelleri gibi şirket faaliyetlerinin de ihracat pazarlarında rekabeti bozucu etkisi olabilmektedir.

Bu gelişmeler, rekabet kurallarının yapısı ile uluslararası alanda zorlayıcı kuralların ve işbirliği mekanizmasının bulunmaması konularını gündeme getirmiştir. Bu çerçevede, bir ülkenin ticaret ve rekabet politikalarının, diğer ülkelerde rekabet ortamını sınırlayıcı hatta bozucu sonuçlar ortaya çıkarabileceğini söylemek mümkündür (D.P.T. 2000a).

1.4. REKABET POLİTİKALARININ ULUSLARARASI ALANDA ELE ALINIŞI

Ekonomiler arası entegrasyon sağlanması ve ticaretin üzerindeki devlet engellerinin kaldırılmasına rağmen, ekonomiler bu sefer de teşebbüslerden kaynaklanan tekелci uygulamalara maruz kalmışlardır. Uluslararası ticareti düzenlemeye yönelik görüşmeler sırasında uluslararası kısıtlayıcı ticari uygulamaların ülke ekonomilerine verdiği zararın tanımlanmasına ilişkin bir baskının oluşması üzerine, çok taraflı düzeyde bu alandaki ilk girişim, 1948 tarihli Havana Sözleşmesi'nde yapılmıştır. Havana Konferansı görüşmelerinde kısıtlayıcı ticari uygulamalar üzerine bir bölüm de içermesi düşünülen Uluslararası Ticaret Örgütü (ITO)'nün kurulması hedeflenmekteydi. Bu anlaşmanın başarısızlığa uğramasından sonra, B.M. Ekonomik ve Sosyal

Konseyi (ECOSOC) 1953'te kısıtlayıcı ticari uygulamaları içeren şikayetleri kabul etmek araştırmak üzere bir taslak hazırlamıştır. A.B.D., ulusal politikalar ve uygulamalardaki büyük farklılıkların ECOSOC'u işlevsiz hale getireceğini ileri sürerek taslak metni reddetmiştir. Ayrıca tek ülke tek oy hükmünün büyük ve gelişmiş ülkelere karşı düşmanlık besleyen ülkelere kötüye kullanılmasından endişe edildiği vurgulanmıştır.

GATT uzmanlar grubu tarafından 1958'de yayımlanan, kısıtlayıcı ticari uygulamaları anlaşmazlıkların halli mekanizmasının dışında bırakılmasını tavsiye eden rapora kadar çok taraflı düzeyde fazla gelişme kaydedilmemiştir. Ülkelerin büyük bir çoğunluğu bu alandaki deneyim ve uzlaşma eksikliğinin uluslararası kısıtlayıcı ticari uygulamalar konusunda çok taraflı bir anlaşmaya varmayı imkansız hale getirdiğini belirtmişlerdir (ICPAC 2000; UNCTAD 2000a).

1960'da GATT'da kısıtlayıcı ticari uygulamalar konusunda ihtilafları bulunan taraflara birbirlerine danışmalarını tavsiye eden bir önerge kabul edilmiştir. 1973'de gelişmekte olan ülkelerin teşvikiyle, UNCTAD'da kısıtlayıcı ticari uygulamalara ilişkin görüşmeler başlatılmış ve bu çalışmalar 1980'de B.M. Genel Kurulu UNCTAD'ın Kısıtlayıcı Ticari Uygulamaların Kontrolüne İlişkin Çok Taraflı İlke ve Kurallar Seti'nin kabulünü sağlamıştır (UNCTAD 2001a).

Set'in kabulünden sonra UNCTAD bünyesinde Kısıtlayıcı Ticari Uygulamaların Kontrolüne Yönelik Hükümetlerarası Uzmanlar Grubu kurulmuş, Grup bu alanda çalışmalar yürütmüş, rekabet politikası ve kurallarının uluslararası platformlarda tartışılarak özellikle gelişmekte olan ülkelerin gündemine girmesini sağlamıştır.

UNCTAD verilerine göre, 1980 yılında 16 ülke rekabet mevzuatını yürürlüğe koymuşken, 1990 yılında bu sayı 25'e çıkmış, 2000 yılında da 77 ülke rekabet yasaları yapmış ve denetleyici mekanizmalar kurmuş, 19 ülke de bu konudaki çalışmaları sürdürmektedir (Tablo 3). Bu durum rekabet kurallarının 1980'lerden itibaren başta gelişmekte olan ülkeler olmak üzere, tüm dünyada artık benimsenmeye başladığını göstermektedir. Rekabet kurallarının artık dünyanın önemli bir çoğunluğunda kabul görmesinin ardında, yarım asırdır dünya ticaretini daha adil ve etkin hale getirmek için sarfedilen çabalar vardır. Uluslararası örgütlerin rekabet hukuku ve politikası alanında yürüttükleri, teknik işbirliği ve destek faaliyetlerinin bu süreçte önemli bir katkısı olmuştur.

Tablo 3 - Rekabet Düzenlemeleri Yapmış ya da Hazırlık Aşamasında Olan B.M. Üyesi Ülkeler

Afrika	Asya-Pasifik	Geçiş Dönemi Ülkeleri	Latin Amerika ve Karaipler	OECD ülkeleri	
Cezayir (1995)	Çin (1993)	Azerbeycan**	Arjantin (1980)	Avustralya (1974)	Avusturya (1988)
Benin*	Fiji (1993)	Beyaz Rusya**	Bolivya*	Belçika (1991)	Kanada (1889)
Burkina Faso*	Hindistan (1969)	Bulgaristan (1991)	Brezilya (1994 rev.)	Çek Cum. (1991)	Danimarka (1997)
Kamerun*	Endonezya (1999)	Hırvatistan (1995)	Şili (1973, rev. 1994)	A.B. (1957)	Finlandiya (1992, rev. 1998)
İvuar Sahili (1978)	Ürdün*	Kazakistan**	Kolombiya (1992)	Fransa (1977, rev. 1986)	Almanya (1957, rev. 1998)

(kbul tarihleriyle beraber)

* Rekabet mevzuatını yürürlüğe koymak için çalışmalar yapan ülkeler.

**Bağımsız Devletler Topluluğu üyesi ülkelerin büyük çoğunluğu Ekonomi ve Maliye Bakanlığı altında Antitekel Komiteleri kurmuşlardır.
(rev.: revizyondan geçirilmiştir.)

Kaynak:UNCTAD(2000b, 10)

BÖLÜM 2

ULUSLARARASI ÖRGÜTLERİN YAPILARI ve REKABET POLİTİKALARI

Bu bölümde uluslararası ekonomik örgütlenmenin temel yapıları olan ve rekabet kuralları ve politikası alanındaki çalışma gruplarıyla rekabet politikalarının uluslararası platformlarda tartışılmasını sağlayan, bu sayede teknik işbirliğine katkıda bulunan üç ana kurum ele alınacaktır. Bu örgütlerin yapılarının, işlevlerinin ve işleyişlerinin rekabet politikası alanındaki yaptıkları katkıya yön verdiği düşüncesiyle her örgütün önce kuruluşu, amacı ve yapısı anlatılacak, ardından bu alandaki çalışmalarından bahsedilecektir.

2.1. DÜNYA TİCARET ÖRGÜTÜ (WTO)

2.1.1. Kuruluşu, Amacı ve Yapısı⁵

Dünya Ticaret Örgütü (WTO), çok taraflı ticaret sisteminin yasal ve kurumsal organıdır. WTO, hükümetlerin iç ticaret yasalarını ve düzenlemelerini nasıl yapacakları konusunda yasal bir çerçeve ortaya koymaktadır ve toplu görüşmeler ve müzakereler yoluyla ülkeler arasında ticari ilişkilerin geliştirildiği bir platformdur.

1948 tarihli GATT (Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması) çerçevesinde ve 1986-1994 Uruguay Turu sonucunda kurulması kararlaştırılmış olan Dünya Ticaret Örgütü'ne (WTO), halen, 34'ü gözlemci statüsünde olmak üzere toplam 144 ülke ve aralarında Dünya Bankası ile Uluslararası Para Fonu'nun da bulunduğu 7 uluslararası kuruluş katılımda bulunmaktadır. Türkiye de 26 Mart 1995 tarihi itibarıyla WTO üyesidir (Ekdi 1998).

Merkezi İsviçre'nin Cenevre kentinde bulunan WTO'nun başlıca faaliyetleri, GATT ve WTO anlaşmalarını yürütmek, uluslararası ticarete ilişkin anlaşmazlıkları çözmek, ticaret müzakereleri için forum oluşturmak, ulusal

⁵ Bu bölümün hazırlanmasında ağırlıklı olarak WTO (2001), WTO (1998), Karluk (1998), D.T.M. (1997) ve Ekdi (1998)'den yararlanılmıştır.

ticaret politikalarını izlemek ve gelişmekte olan ÷lkeler için teknik yardım sağlamaktır.

WTO'nun amaçları, Örgütü kuran Anlaşma'nın önsözünde, belirtilmiştir. Bu amaçlar, GATT'ın gerçekleştirmek istediği amaçlara büyük benzerlik göstermektedir(Karluk 1998, 157-158). WTO;

- Hayat standartını yükseltmeyi, istihdamı ve istikrarlı bir şekilde artan reel gelir ve gerçek talep hacmini sağlamayı, mal ve hizmet, üretim ve ticaretini geliştirmeyi, dünya kaynaklarının sürdürülebilir kalkınma hedefine en uygun bir şekilde kullanımına imkan vermeyi, çevreyi korumayı, farklı ekonomik seviyedeki ÷lkelerin ihtiyaç ve endişelerine cevap verecek şekilde mevcut kaynaklarını geliştirmeyi,

- Gelişme yolundaki ÷lkelerin ve bunların arasında yer alan en az gelişmiş olanların artan dünya ticaretinde ekonomik kalkınma ihtiyaçları ile orantılı bir pay elde etmelerini sağlamayı,

- Karşılıklı çıkar esasına dayalı ve gümrük tarifelerinde ve ticaretin karşılaştığı diğer engellerde önemli indirimler sağlayan ve uluslararası ticaret ilişkilerinde ayrımcı muameleyi ortadan kaldıran anlaşmalar yapmayı,

- Uruguay Turu Çok Taraflı Ticaret Müzakereleri'nin sonuçlarını içeren bütünleştirilmiş uygulanabilir ve kalıcı bir "ok taraflı ticaret sistemi" geliştirmeyi,

- Çok taraflı ticaret sisteminin ana ilkelerini korumayı amaçlamaktadır.

WTO'nun ulaşmak istediği ticaret sisteminin temel ilkeleri ise;

1- "*Genel en fazla kayırılan ÷lke uygulaması*" ile, taraflardan birinin diğerine verdiği ayrıcalığın, diğer taraflar için de geçerli olduğunun kabul edilerek uygulamanın yaygınlaştırılması ve böylelikle ÷lkeler arasında ayrımcılığın önlenmesi (GATT 1947, m. 1),

2- ÷lkelerin kendi ürünleri, hizmetleri ve uyrukları ile diğer ÷lkelerin ürünleri, hizmetleri ve uyrukları arasında ayrımcılık yapmalarının önlenmesi,

3- Kotalar, gümrük tarifeleri gibi ticaret engellerinin müzakereler yoluyla en aza indirilerek daha serbest ticaretin sağlanması,

4- Tarifeler, tarife dışı engeller ve diğer önlemleri de içeren tüm ticaret engellerinin keyfi olarak artırılmasını engellemek ve pazara giriş koşullarının yabancı teşebbüsler, yatırımcılar ve hükümetler açısından kestirilebilir olması,

5- İhracat teşvikleri gibi "haksız" uygulamaların önlenmesi yoluyla daha rekabetçi bir uluslararası ticaretin sağlanması ve,

6- Gelişmekte olan ÷lkelere uyum için daha fazla zaman, daha büyük esneklik ve ayrıcalıklar

tanınmasıdır.

1947 yılında imzalanan GATT, yalnızca uluslararası ticarete konu olan mallara ilişkin gümrük tarifeleri ile ilgili iken, anlaşma, düzenlenen turlar sonucu zenginleştirilmiştir. 1994 yılında imzalanan Marakeş (WTO) Anlaşması⁶, GATT ve ekleri ise mal ticaretinin yanısıra, hizmet ticaretini, fikri hakların ticari yönlerine ilişkin düzenlemeleri ve uyuşmazlıkların çözümünde uygulanacak kuralları kapsamaktadır. WTO, Anlaşma'nın eklerinde yer alan anlaşmalarda ve bunlara bağlı yasal metinlerle ilgili konularda üye ülkeler arasında ticari ilişkilerin devamı için ortak kurumsal yapıyı oluşturmuştur. Ek 1, 2 ve 3'te yer alan anlaşmalar ve bunlara bağlı olan hukuki metinler (Çok Taraflı Anlaşmalar) bu anlaşmaların mütemmim cüzüdürlük ve tüm üyeleri bağlarlar. Ek 4'te yer alan anlaşmalar ve bunlara bağlı metinler, bundan sonra (Çoklu Ticaret Anlaşmaları) taraf olan üyeler bu anlaşmanın bir parçasını oluştururlar ve imzalayan üyeleri bağlarlar. Çoklu Ticaret Anlaşmaları, onları kabul etmemiş bulunan üyeler için yükümlülük veya hak yaratmazlar.

WTO'nun en az iki yılda bir toplanan ve tüm ülkelerin temsilcilerinden oluşan bir Bakanlar Koferansı vardır. Bakanlar Konferansı, bir üyenin talebi üzerine Anlaşma ile ilgili çok taraflı ticaret anlaşmasının karar alma konusundaki özel hükümlerine uygun olarak, Anlaşma kapsamına giren konulardan herhangi birinde karar almaya yetkilidir. Tüm üyelerin

⁶ WTO Anlaşması kapsamında yer alan anlaşmalar ve bunlara bağlı hukuki metinler şunlardır:

EK 1: Çok Taraflı Ticaret Anlaşmaları

Ek 1 A: Mal Ticaretinde Çok Taraflı Anlaşmalar

- Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması (GATT) 1994,
- Tarım Anlaşması,
- Bitki ve Hayvan Sağlığı Tedbirleri Uygulama Anlaşması,
- Tekstil ve Giyim Anlaşması (ATC),
- Ticaretle Bağlantılı Yatırım Tedbirleri Anlaşması (TRIMs),
- GATT'ın VI. maddesinin Uygulanmasına İlişkin Anlaşma
- GATT'ın VII. maddesinin Uygulanmasına İlişkin Anlaşma
- Sevk Öncesi İnceleme Anlaşması
- Menşe Kuralları Anlaşması
- İthalat Lisansları Anlaşması
- Sübvansiyonlar ve Telafi Edici Tedbirler Anlaşması

Ek 1 B: Hizmet Ticareti Genel Anlaşması ve Ekleri

Ek 1 C: Ticaretle Bağlantılı Fikri Mülkiyet Hakları Anlaşması

EK 2: Anlaşmazlıkların Çözülmesi Konusundaki Kural ve Yöntemleri Belirleyen Mutabakat Metni

EK 3: Ticaret Politikalarını Gözden Geçirme Mekanizması

EK 4: Çoklu Ticaret Anlaşmaları

- Çoklu Ticaret Anlaşmaları
- Sivil Uçak Ticaret Anlaşması
- Devlet Alımları Anlaşması
- Uluslararası Süt Ürünleri Anlaşması
- Uluslararası Sığır Eti Anlaşması

temsilcilerinden oluşan ve gerekli oldukça toplanan Genel Konsey Bakanlar Konferansının toplantıları arasındaki dönemde Anlaşma ile kendisine verilen görevleri yapan bir organdır. Genel Konseye bağlı Mal Ticareti Konseyi, Hizmetler Ticareti Konseyi, Ticaretle Bağlantılı Fikri Mülkiyet Hakları Konseyi (TRIPS Konseyi) vardır. Bu Konseyler, ilgili anlaşmaların ve Genel Konseyin kendilerine verdiği görevleri yerine getirirler ve bu amaçları gerçekleştirmek için, gereğince yardımcı organ oluşturabilirler.

WTO'da geleneksel olarak karar alırken kullandığı yöntem oylama değil, fakat fikir birliği yöntemidir. Bu prosedür üyelere, bazen çok taraflı ticaret sisteminin yararına oluşan görüş birliğine katılmasa da, kendi çıkarlarını iyi bir şekilde göz önüne alınması imkanını sağlamaktadır. Görüş birliğinin sağlanamadığı durumlarda WTO oylama yöntemini kullanmaktadır. WTO Anlaşması'nda farklı durumlar için kabul edilen dört tip oylama yöntemi vardır ve yeni bir üyenin alınması ancak Bakanlar Konferansı'nda üçte iki çoğunlukla kabul edildikten sonra gerçekleşmektedir.

WTO'nun önemli işlevlerinden biri de, anlaşmazlıkların halli mekanizmasıdır. Bu sistem sayesinde WTO üyeleri, uluslararası ticaret kurallarının aleyhlerine ihlali durumunda kendileri bir girişimde bulunmamakta, fakat çok taraflı anlaşmazlıkların halli mekanizmasının sorunu çözmesini istemektedirler. Ülke olarak imtiyazlar, verilen cezaya konu sektörle aynı olan sektöre verilmelidir. Şayet bu uygulanabilir veya etkin değilse, imtiyazlar anlaşmada yer alan başka bir sektöre de verilebilir. WTO Genel Konseyi de, Anlaşmazlıklar Halli Organı⁷ (DSB) olarak toplanabilir ve Uruguay Turu Nihai Senedi'nde yer alan herhangi bir anlaşmazlıktan kaynaklanan, anlaşmazlıklarla ilgili olarak karar verir. Bu sebeple DSB, paneller kurmak, ceza vermek, verilen raporları yeniden görüşmek, karar ve tavsiyelerin uygulanmasının takibini yürütmek ve tasviyelerin uygulanmaması durumunda, misilleme kararları vermekle yetkilidir. Her durumda WTO Anlaşmazlıkların Halli Organı (DSB) kabul edilen tavsiyelerin ve kuralların uygulanmasını izlemekte ve her türlü anlaşmazlığa konu olan durum, tamamen ortadan kalkmadıkça gündeminde bulunmaya devam etmektedir (D.T.M. 1997).

GATT dünya ticaretinin serbestleşmesine önemli katkı sağlamıştır. Ancak Anlaşma'dan kaynaklanan bazı istisnalar ile belirli sektörlerin Anlaşma'nın kapsamı dışında bırakılması nedeniyle, Anlaşma ile hedeflenen serbestlik düzeyine ulaşamamıştır. GATT'ın dünya ticaret sistemine getirdiği en önemli yenilik, liberalleşme doğrultusunda devamlı müzakere olgusudur. Çok taraflı ticaret turlarında yapılan müzakereler sonucunda, gümrük tarifelerine önemli derecede indirim sağlanmış, ticaretin normal seyrini önleyici nitelikteki önlemlerde ise aşamalı bir iyileşme elde edilmiştir (D.P.T. 2000b).

⁷ Anlaşmazlıkların Halli Organı, "Dispute Settlement Board"un karşılığı olarak kullanılmıştır.

2.1.2. WTO’da Rekabet Politikası Alanında Yürütülen Çalışmalar

2.1.2.1. WTO Rekabet Ticaret Çalışma Grubu’nun Kurulması ve Çalışmaları

A.B.’nin WTO Birinci (Singapur) Bakanlar Konferansı hazırlıkları sırasında, WTO’da rekabet kurallarına ilişkin uluslararası çerçeve imkanlarını araştırmak üzere bir çalışma program başlatılması önerisi üzerine, WTO çerçevesinde ele alınabilecek alanların belirlenmesi ve rekabeti ihlal eden uygulamalar dahil olmak üzere ticaretle rekabet politikası arasındaki etkileşimi inceleyen bir çalışma grubunun kurulması Singapur Bakanlar Deklarasyonu’nun 20. paragrafında yayınlanarak kararlaştırılmıştır⁸. Genel Konsey’in 24 Nisan 1997 tarihli toplantısında Frédéric Jenny grubun başkanlığına atanmıştır. Frédéric Jenny başkanlığında Grup çalışmalarına 1997’de başlamış ve 1998’de Genel Konsey’e Grubun çalışmalarını değerlendiren bir rapor sunulmuştur⁹ (WTO 2001, First 1999).

2000 yılında Uluslararası Rekabet Politikası Danışma Grubu’nun hazırladığı ICPAC raporunda, Singapur’daki çalışma programına rekabet politikasının dahil edilmesi ve Ticaret ve Rekabet Çalışma Grubunun oluşturulması WTO içindeki önemli gelişme olarak algılanmıştır. Raporla Grupta yapılan çalışmaların; pazarları daha açık ve daha rekabetçi yapabilmek için, düzenleyici reform alanındaki çabalarla ve ticaret politikalarıyla bir bütün halinde yürütülebilecek bir anlayışı yansıttığı belirtilmiştir. Aynı zamanda, WTO içinde rekabet politikası tartışmalarının, özel kısıtlamaların ticareti serbestleştirme müzakerelerinden sağlanan kazançları yok edebileceği kaygısından kaynaklandığına işaret edilmiştir.

WTO Ticaret ve Rekabet Politikası Çalışma Grubu’na hazırlanan 1998 Çalışma Grubu raporu ve 1999 raporlarında temel WTO ilkelerinin (ulusal muamele, ayırım yapmama ve şeffaflık) ve rekabet politikasının WTO amaçlarına ulaşmasına yapacağı katkı konusunda, WTO üyeleri arasında aşağıdaki konularda bir uzlaşmaya varmışlardır (Petersmann, 1999; WT/WGTCP/2, 1998):

- Devlet ya da özel sektör kaynaklı pazara giriş engellerini ve pazar çarpıklıklarını azaltarak düzenleyici reformlar, ekonomik gelişme ve rekabetin

⁸ Bakanlar Deklarasyonu’nun 20. paragrafında, “bu alanda çok taraflı ticaret sisteminde oluşturulabilecek disiplinle ilgili olarak, gelecekte yapılabilecek müzakerelerin başlatılabilmesi için, WTO üyelerinin oybirliği ile karar almasının gerekli olduğu” ifadesi yer almıştır.

⁹ Bkz. Report (1998) of the Working Group on the Interaction between Trade and Competition Policy to the General Council (WT/WGTCP/2)

geliştirilmesi için ticaretin serbestleştirilmesi ve rekabet politikaları arasında tamamlayıcılık,

- Pazarların dışa açılması, ekonomik etkinlik ve tüketici refahı için bir rekabet kültürünün oluşturulması, rekabet politikası ve (ulusal rekabet kanunlarından ayrı olarak) rekabetin savunulmasının önemi,

- Ticaretin ve rekabetin zarar görmesi, (a) ithal ürünler için pazara girişi engelleyen özel eylemler (örneğin ithalat kartelleri, münhasır dikey pazar kısıtlamaları, ayrımcı standartlar oluşturma faaliyetleri) (b) farklı ülkeler için aynı etkiyi yaratan, uluslararası pazarları etkileyen eylemler (örneğin uluslararası karteller, birleşmeler-devralmalar ve hakim durumun kötüye kullanılması) ya da (c) ulusal pazarlarda üzerindeki farklı etkiler (ihracat kartelleri ve birleşme-devralmalar),

- Pazara girişte ve rekabetin sağlanmasında münhasır haklar (fikri mülkiyet hakları dahil olmak üzere) ve devlet tekellerinin zarar verici etkilerini sınırlamak için rekabet politikası ve serbestleşmenin önemi,

- Pazarları daha yarışmacı yapabilmek ve yerli firmaların rekabet gücünü arttırabilmek için doğrudan dış yatırımlara yönelik olarak açıklık politikalarının karşılıklı uygulanması ve pazarların düzgün çalışmasını sağlayan rekabet politikalarının hayata geçirilmesi (örneğin, yabancı yatırımcıların sahip oldukları pazar gücünün kötüye kullanılmasını önlemek ve birleşme/devralmaların olası rekabete aykırı etkilerini gözden geçirmek),

- Ticari koruma önlemlerinin refahı azaltıcı, ticareti ve rekabeti bozucu etkileri (ithalatçı ülkedeki rekabeti ve tüketici refahını korumak yerine ithalatla rekabet eden üreticileri koruyan ayrımcı antidamping uygulamaları gibi),

- Ulusal muamele, ayırım yapmama ve şeffaflık gibi temel WTO ilkelerinin rekabet politikasıyla olan ilişkisi ve tarafların milliyetine bakılmaksızın rekabet kurallarının şeffaf bir biçimde uygulanması ve ayrımcılık yapılmaması,

- Birçok gelişmekte olan ülke; ulusal ve bölgesel rekabet kurallarının yürürlüğe girmesine karşı yerel siyasi baskıyı aşmak, bu ülkelerdeki koruyucu önlemlerle ve uluslararası kartellerle mücadele için çok taraflı rekabet kurallarının, finansal ve teknik danışmanlık desteğinin az gelişmiş ülkelere verilmesi gerektiğini vurgulamışlardır.

1998 tarihli raporun sunumunu takiben, Genel Konsey Çalışma Grubu'nun rekabet politikasına ilişkin eğitici çalışmalarına devam etmesini istemiştir. Grup rekabet kuralları için çok uluslu bir yapının kurulması ve rekabet mevzuatına sahip olmayan ülkelerin rekabet kanunlarını hayata geçirmeleri konusunda WTO üyeleri arasında uzlaşmayı oluşturmaya çalışmaktadır.

Çalışma grubu 1996 Aralık ayından 2000 yılına kadar 10 düzenli toplantı düzenlemiş 60'ı gelişmekte olan ve geçiş dönemindeki ülkeler olmak

üzere 129 yazılı katkı almıştır. Ayrıca diğer uluslararası örgütler, WTO sekreteryası ve Başkanlıkça hazırlanan çalışmalar sunulmuş ve değerlendirilmiştir. Çalışma grubu raporları sadece çok geniş bir yelpazeyi kapsamaz, aynı zamanda WTO üyelerinin mutabık olmadığı konulara da yer verir. WTO Ticaret-Rekabet Çalışma Grubu toplantılarında; “Ticaret ve rekabet politikalarının hedef, ilke, kavram, kapsam ve politika araçları arasındaki ilişkiler ve bunların kalkınma ve ekonomik gelişmeyle bağlantıları” konuları ile “Ticaret ve rekabet politikaları ile ilgili olarak mevcut araç, standart ve faaliyetlerin ve uygulama tecrübelerinin, yürürlükteki WTO hükümleri, ikili, bölgesel, çoklu ve çok taraflı anlaşmalar ve ulusal rekabet politikaları, yasaları ve araçları uygulamaları bağlamında incelenmesi” konuları ele alınmıştır. Ayrıca, “Genel olarak ticaret ve rekabet politikaları arasındaki ilişki”, “Şirket ve kuruluşların rekabet bozucu uygulamalarının uluslararası ticaret üzerine etkileri”, “Devlet tekellerinin, ayrıcalıklı hakların ve düzenleyici politikaların rekabet ve uluslararası ticaret üzerindeki etkisi” ve “Ticaret politikalarının rekabet üzerine etkisi”, “Milli muamele, ayırım yapmama ve şeffaflık gibi temel WTO prensipleri ile rekabet politikası arasındaki ilişki”, Rekabet alanında ülkeler arasında işbirliği ve iletişimin geliştirilmesi” ve “WTO hedeflerine ulaşmada rekabet politikasının katkısı” konuları incelenmiştir (D.P.T. 2000).

2.1.2.2. WTO Anlaşmaları’nda Yer Alan Rekabet Politikası Hükümleri

Çeşitli WTO Anlaşmaları parça parça olmakla beraber, rekabet politikası kavramları ve unsurları içermektedir (Vautier ve Lloyd, 1997; ICPAC Raporu, 2000). Önemli örnekler aşağıda verilmiştir:

* Hizmetler Üzerine Genel Anlaşma (GATS) da rekabet politikasına ilişkin hükümler içermektedir. Anlaşmanın 8. maddesine göre, tekel durumundaki bir hizmet sağlayıcı, yasal tekel durumunda olduğu alan dışındaki hizmetlerle rekabet ederken tekel durumunu kötüye kullanmadığını garanti etmelidir. Anlaşmanın 9/I. maddesi; “üyeler, hizmet sağlayıcıların 8. madde içine girmeyen bazı ticari faaliyetlerinin rekabeti ve bunun sonucunda hizmetlerdeki ticareti kısıtlayabileceğini kabul ederler” şeklindedir. Aynı maddenin II. fıkrasında, “üye ülkeler bir başka ülkeden yukarıdaki eylemleri ortadan kaldırmaya yönelik bilgi alış-verişini kabul etmek zorundadırlar.” denilmektedir.

* Temel Telekomünikasyon Anlaşması rekabeti geliştirici bağlantıları ve amaçları kolaylaştıran, yabancı tekellerin objektif düzenlenmesini, bazı rekabete aykırı uygulamaları önleyecek önlemlerin alınmasına yönelik rekabeti koruyucu

hükümler içermektedir¹⁰. GATS Anlaşması'nın IV. Protokolü'nün 1.1 bölümüne göre, ya pazar pozisyonu ya da zorunlu unsur haklarını kontrol eden, (arz ve fiyata bakarak) katılım koşullarını etkileme gücüne sahip olan taraf büyük sağlayıcıdır. Bu anlaşma rekabete aykırı eylemleri üç maddede tanımlamıştır: Çapraz sübvansiyon, rakiplerden elde edilen bilginin kullanımı ve zorunlu unsurlar hakkındaki teknik ve ticari bilgiyi bulundurmak. Tüm bu terimler detaylı bir biçimde tanımlanmamıştır, bu temel terimlerin tanımlanması anlaşmazlıkların halli paneliyle sağlanacaktır.

* Ticaretle İlgili Yatırım Kuralları Anlaşması (TRIMS)¹¹'nda rekabet politikası hükümleri dolaylı bir biçimde yer almaktadır. TRIMS'ın 9. maddesinde, Mal Ticareti Konseyi TRIMS'ın faaliyetlerini denetler ve 1999 sonuna kadar gerekli değişiklikleri önerir." şeklindedir. Konsey, bu değişikliklerin rekabet politikası hükümlerini içermesi gerekir gerekmediğini ele almaktadır.

* WTO içinde yer alan, Ticaretle İlgili Fikri Mülkiyet (TRIPS)¹² Anlaşması WTO içinde rekabet politikası alanında minimal fakat genelde farklı hükümler içermesi sebebiyle farklı bir model oluşturmuştur. TRIPS anlaşması

¹⁰ Telekomünikasyon, hakim durumda olan devlet tekelleri ve devlet imtiyazlı firmalar tarafından yönetilen ve eskiden beri yoğun bir şekilde düzenlenen bir sektör olduğu için, devletlerin telekom pazarına girişe izin vermeleri anlamsız olabilmektedir, çünkü bu yerel firmaların yerel pazarlar üzerindeki hakimiyetini kırmaya yönelik hükümler uluslararası taahhütlerinde yer almamaktadır.

¹¹ WTO Anlaşması'nın Ek 1 A Kısımında düzenlenen Ticaretle Bağlantılı Yatırım Kuralları Anlaşması –"Agreement on Trade Related Investment Measures" ile hiçbir ülkenin GATT Kuralları ile çelişen ticaretle bağlantılı yatırım önlemlerini uygulamaması karara bağlanmıştır. Bu konudaki tüm çelişkili önlemlerin GATT'a bildirilmesi zorunludur. Bu önlemler gelişmiş ülkelerde 2 yıl, gelişmekte olan ülkelerde 7 yıl içinde yürürlükten kaldırılacaktır. Bu taahhütlerin uygulanmasını izlemek için bir komite kurulmuştur. Ayrıca GATT kuralları ile çeliştiği saptanan bu tür yatırım önlemlerini gösteren ve yerli girdi kullama zorunluluğu ile bir işletmenin satın alabileceği ya da ihracat için kullanabileceği ithal malların miktar ve değerini gösteren liste Nihai Senet'e eklenmiştir (Şahin,1998).

¹² WTO Anlaşması'nın Ek 1C kısmında yer alan, Ticaretle Bağlantılı Fikri Mülkiyet Hakları Anlaşması ile fikri mülkiyet hakları konusundaki ülkeler arasındaki iç düzenleme farklılıklarının giderilmesi, kapsam, koruma süresi, tannan haklar ve hakkın kazanılmasındaki ortak norm ve asgari standartların şekil yönünden sağlanması amaçlanmıştır. Yalnız bu haklar korunurken, bu hakların uluslararası ticarete engel oluşturulmaması da belirtilmiştir. Anlaşma ile edebiyat ve güzel sanatlardan bitki türlerine, sinemacılıktan bilgisayarlıca kadar birçok alanda fikri mülkiyet hakları konusunda düzenleme yapılmıştır. Yalnız buluşların ticari kullanımı kamu düzenini bozacak nitelikte ise veya ahlaki sebeplerle yasaklanmış ise, bu buluşları fikri mülkiyet hakları kapsamına almamıştır. Anlaşma hangi markaların korunacağı, hangi markaların hizmet markaları olduğu ve bu markaların sahiplerine verilecek hakların ne olacağını tanımadığı gibi, ticari markaların kullanımı koruma koşulları, lisans ve yetki verilmesi gibi bazı konularda yükümlülükler getirmektedir. Anlaşmaya göre tüm teknolojik alanlarda tüm buluşların patentleri 20 yıl süreyle, sınai tasarımların patentleri 10 yıl süreyle, telif haklarının patentleri 50 yıl süreyle yarı iletken dizaynların patentleri 10 yıl süreyle korunacaktır (Şahin, 1998).

rekabet politikası içindeki modele en yakın modeli sunmuştur. Geleneksel olarak, GATT devletlerce yürürlüğe konan kısıtlamaları sınırlandırmak üzerine yoğunlaşmıştır, bu limitler devletlere neler yapmaları gerektiğine ilişkin olumlu yükümlülükler içermesi yerine neler yapmamaları gerektiğini düzenlemiştir. TRIPS anlaşması ülkeleri fikri mülkiyet kanunları kabul etmeye zorlayacak farklı bir yapı oluşturmuş ve WTO üyelerine ayrımcılık yapmama, şeffaflık, ayrıcalıklı ülke hükümlerine göre hareket etmelerini istemiştir.

* TRIPS özel ve devlet uygulamaları için etkin önlemlerin alınabileceği kesin bir yapı ve sistemi oluşturmalarını ve ulusal uygulama sistemlerini yürürlüğe koymalarını istemiştir. Anlaşma özel olarak ülkelerden herhangi bir ihlale karşı etkin tavır alabilecek prosedürleri oluşturmasını ister. Sonuç olarak TRIPS uygulama hükümleri büyük ölçüde test edilmemiş ancak ICPAC raporunca WTO çatısı altında oluşturulacak bir Rekabet Politikası Anlaşması için bir model olabileceğine işaret edilmiştir.

* 1947 GATT Anlaşması rekabet politikasına açıkça değinmese de, uluslararası rekabet politikalarına ilişkin birçok hüküm bulundurmaktadır. Bunların en önemlileri Uruguay Turu anlaşmalarında yer alan antidamping, iç piyasaya ve ihracata yönelik sübvansiyonlar, karşılıklı önlemler, kamu harcamaları ve kamu iktisadi teşebbüslerine ilişkin hükümlerdir.¹³

2.1.2.3. WTO Bünyesinde Ele Alınan Kodak-Fuji İtilafı

GATT 1960'da, olumsuz ticari etkileri olan firma uygulamaları hakkında danışma başvuru talebi için üyelerine izin vermiştir. Bu durum bugüne kadar sadece, Kodak-Fuji itilafında A.B.D. tarafından Japonya'ya karşı gündeme getirilmiştir. 1990'lı yıllarda Japonya'da bir A.B.D. şirketi ile bir Japon firması arasındaki itilafın, WTO Anlaşmazlıkların Halli Organı'na getirilerek görüşülmesi dikkat çekmektedir.

Kodak, Fuji'nin Japon Antitekel yasasını ihlal ederek Ticaret Komisyonu (JFTC)'nin Fuji'nin hukuka aykırı fiillerine karşı kanunu uygulayamadığını kendilerini renkli film ve fotoğraf kağıdı pazarının dışına ittiğini ve Japon Adil iddia etmiştir. Olayın detayları şöyledir (First, 1999):

Fuji filmleri Japonya'da fotoğraf filmleri ve kağıtları üreten ve satan bir firmadır. Değişik film çeşitleri olmasına rağmen, tüketici filmleri alanında Fuji % 70'lik pazar payına sahiptir (Fuji'nin rakipleri Konica % 15, Kodak % 10, Agfa % 5 pazar payına sahiptirler. Fuji ve Konica filmleri Japonya'da üretirken, Agfa ve Kodak filmlerini Japonya dışında üretmektedir).

¹³ Bkz. "Sübvansiyonlar ve Ticareti Kısıtlayıcı Uygulamalara Karşı Anlaşma"

Fuji filmlerinin dağıtımını 4 büyük toptancı aracılığıyla yapmaktadır. Bu toptancılara tokuyakuten ismi verilmektedir. Tokuyakutenler filmlerini 3 kanaldan dağıtmaktadırlar. Filmlerin % 60'ı büyük zincir mağazalar aracılığıyla direkt satılmakta, % 33'ü ikincil toptancılar aracılığıyla satılmaktadır(biri 60 firmanın oluşturduğu fotoğraf servis mağazaları, diğeri 350 firmanın oluşturduğu süpermarketler zinciridir). Geri kalan filmler fotoğraf yapım laboratuvarlarında satılmaktadır.

Dört tokuyakuten sadece Fuji filmleri satmaktadır, ikincil toptancılar ise Fuji filmleri dışında ürünleri de satabilmektedirler. Konika kendi distribütör ağını oluşturmuş ve perakendecilere ve ikincil toptancılara kendisi dağıtmaktadır. Kodak filmlerini sadece bir distribütör (Nagase) aracılığıyla dağıtmaktadır, 1986'da Nagase % 30 ve Kodak'ın % 70 ortaklığındaki Nippon Kodak'ı kurmuşlardır. Tokuyakutenlerin özellikle Fuji'yle anlaşma yapmasını gerektiren bağitlar yoktur. Bununla birlikte Kodak, münhasır satıcılığın iki yolla sağlandığını iddia etmektedir. Birincisi, eğer tokuyakutenler rakip ürünler satarlarsa, Fuji filmleri arzını kesmekle tehdit edilmektedirler. Bu tehditler, üstü kapalı yapılmaktadır, açıkça yapıldığına dair kanıtlar yoktur.

Münhasır satışları sağlamanın bir diğeri yolu tokuyakutenlere ve tokuyakutenlerden perakendecilere geçen bağitlık indirimleridir. 1990'dan önce, Fuji dereceleri artış gösteren ve belirli bir hedefi aşttıktan sonra büyük artış sağlayan bir indirim sistemi uygulamaktadır. Japon Adil Ticaret Komisyonu'nun taslak dağıtım rehberi yayımlandıktan ve indirimler üzerine bir soruşturmada sonra, Fuji indirim sistemini değıştirmiş ve en yüksek ve en düşük indirim arasındaki fark % 0,6'nın altına inmiştir.

Kodak, Fuji'nin perakendeciler üzerinde baskı yaparak ve yeniden satış fiyatını belirleyerek yeniden satış fiyatını korumaya çalıştığını iddia etmiştir. Bu işlemi, satılmayan malı perakendecinin ödediğı fiyattan geri alarak ve buna uymayan perakendecileri boykot ederek yapmaktadır. Ayrıca, yeniden satış fiyatının korunması amacıyla fiyatları Fuji'ye rapor eden, film alım fiyatlarını kontrol eden bir grup çalışmaktadır.

Sonuç olarak, Kodak perakendecilerin perakende fiyat kırıclarını şikayet ettikleri işbirliğı toplantıları yaptıklarına ve fotoğraf perakendecileri arasında yatay işbirliğı olduğunu iddia etmiştir. Bu işbirliğinin amacı, perakende film fiyatlarını yüksek tutmak ve Kodak'ın toptan fiyatlarını indirmesi halinde perakende pazarda bu indirimin tüketicilere geçmesini önlemektir.

Kodak bu olayı bir rekabet ihlalinden çok bir ticaret itilafı olarak algılamış, A.B.D. Ticaret Temsilciliğı'ne başvurmuştur. A.B.D., Japon Devleti'nin Amerikan fotoğraf malzemesinin Japonya'ya ihracına engel olan bir pazar yapısını yarattığını ve desteklediğini, bu kısıtlayıcı ticari uygulamanın söz

konusu ürünlerin Japonya'ya satışını engellediğini ileri sürerek, Japonya'ya karşı anlaşmazlıkların halli sürecinin başlatılması için girişimlerde bulunmuştur. A.B.D. WTO Anlaşmazlıkların Halli Organı'nda Japonya'nın davranışını III. madde (ulusal ayrımcılık), X. madde (şeffaflık) ve XXIII. maddesine (iptal etme ve bozma) aykırı olduğunu iddia etmiştir. Amerikan Hükümeti Japon Hükümetinin idari yöntemlerine, açıklamalarına ve sanayi örgütlerinin dış rekabete karşı koymak için ne tip yöntemlere başvurması gerektiğine dair yaptığı açıklamalara dikkat çekmiştir. Amerikan Hükümeti tarafından Büyük Perakende Mağazalar Kanunu ve JFTC'nin Adil Rekabet Yasası onayı da, Japon hükümetince pazara giriş engeli olarak karşısına çıkarıldığı ortaya konmuştur.

WTO 30 Ocak 1998 tarihinde konuyla ilgili raporunu yayınlamış ve Japon Devleti'nin aldığı önlemlerin GATT yükümlülüklerine aykırı hareket ettiği yönündeki iddiaların yeterli bulunmadığı görüşünü bildirmiştir¹⁴(ICPAC Raporu, 2000). Kodak-Fuji davası bu türdeki tek dava olmakla, ülkeler arasındaki rekabet ihlallerinin WTO platformlarına taşınarak, WTO organlarında ele alınması açısından dikkate değer bir örnektir¹⁵.

2.1.2.4. Seattle Bakanlar Konferansı'ndan Sonraki Gelişmeler

A.T. Komisyonu Seattle Bakanlar Konferansı'nda rekabet ilke ve kuralları, rekabete aykırı uygulamalara karşı ortak yaklaşımlar, uluslararası işbirliği ve WTO anlaşmazlıkların halli mekanizmasının rekabet sorunlarına uygulanması konularında 2000 yılında düzenlenebilecek "Millenyum Turu" başlığında görüşmelere başlanmasını önermiştir¹⁶. Bununla beraber, A.B.D. Ticaret Temsilcisi, rekabet politikası konusunda A.T.'nin global müzakerelerin başlatılması ısrarında yalnız olduğunu, üyeler arasında destek bulmayan böyle bir konuda müzakerelere başlatılması doğrultusunda ısrar etmenin bu yöndeki çabaları duraksatacağını belirtmiştir (ICPAC, 2000). Her ne kadar A.B.D., üyeler arasında müzakerelerin başlaması konusunda bir mutabakat olmadığı ve bazı WTO üyelerinin böyle bir müzakereye girme konusunda yeterince hazır olmadıkları iddiasında haklı olsa da, A.T.'nin müzakerelerin başlatılması konusunda yalnız olduğu iddiasını kabul etmek pek mümkün değildir.

¹⁴ Bu davanın Panel'deki değerlendirmesi için bakınız. *Affaire Fuji-Kodak, Extraits du Rapport du Groupe Spécial, Japon-Mésures affectant les pellicules et papiers photographiques destinés aux consommateurs, Organisation Mondiale du Commerce, 31 mars 1998 WT/DS44/R*

¹⁵ Kodak-Fuji davası sonrasında WTO'daki gelişmeler için bkz. Mavroidis(1999)

¹⁶ Uruguay Turu'nda belirlenen gündem uyarınca da, 1997 yılında çeşitli çalışma grupları oluşturulması ve bu çalışmaların sonucunda 2000 yılındaki *Millenium Round*'da "yatırım politikaları ve rekabet politikalarıyla ilgili tedbirlerin Anlaşma'ya eklenip eklenmemesi konusunda görüşmeler yapılması" kararlaştırılmıştı. Ancak, Seattle Bakanlar Konferansı'nın sivil toplum örgütlerinden gelen tepkiler üzerine zamanından erken sona ermesi ve WTO içinde başlayan yeni oluşum görüşü çerçevesinde "Millenyum Turu" görüşmeleri ertelenmiştir.

Bakanlar Deklarasyonu ise rekabet politikası alanındaki Rekabet-Ticaret Çalışma Grubu faaliyetlerinin müzakerelerin başlayacağına dair önceden hüküm veremeyeceğini belirtmektedir. Bununla beraber, çalışma grubu başkanı Frédéric Jenny WTO'da yapılan uluslararası ticaret ve rekabet konularındaki yaklaşımların Seattle'daki tartışmaları geliştirdiğini belirtmiştir. Akademik çevrelerde WTO nezdinde yürütülen diyalog ve çalışmaların bu alana önemli bir katkı yaptığı belirtilmektedir.

1999 Aralık ayında yapılan Seattle Bakanlar Zirvesi zirve öncesindeki beklentilere cevap verecek nitelikte geçmemiş, rekabet politikası konusunda müzakerelere başlama konusu tam bir netliğe ulaştırılamamış ve rekabet politikası üzerine sonuç taslağındaki üslup da, bir uzlaşmayı yansıtmamıştır. Üstelik, rekabet politikası konusunda WTO üyelerinin pozisyonları tam anlamıyla meydana çıkmamıştır. Bu sonuç, müzakerelere başlanmasına karşı olan ülkelerin başarısı olarak da algılanabilir.

3 Aralık 1999 tarihli taslak metinde müzakereler için şu ifade kullanılmaktadır:

“41. Ticaret ve rekabet politikası etkileşimi hakkında yapılan çalışmaların devamı olan analitik ve eğitsel çalışmaların devamından yanayız. Bu çalışmalar; WTO ve rekabet politikasının temel ilkeleri, işletmelerin rekabete aykırı uygulamalarına yaklaşımları, bilgi ve deneyim alışverişi üzerine önerileri, destek mekanizmaları ve işbirliği imkanları, gelişmekte olan ülkelerin özel durumları için önlemler üzerinde yoğunlaşmalıdır.

42. Çalışma, bu alandaki müzakerelerin olası etkilerini yeterince değerlendirmek ve ülkeleri bu müzakerelere hazırlamak için bir destek görevi görmelidir.

Aynı çatı altında yürütülecek müzakereler için özel bir danışma/bilgilendirme mekanizmasına ihtiyaç olup olmadığına ilişkin rapor IV. Bakanlar Konferansı'na sunulacaktır. Bu haliyle, WTO Çalışma Grubunun statüsü ve kısa vadedeki yeni adımların neler olacağı konuları çözülmemiştir”.

WTO'da çok taraflı müzakereler konusunda gözler 9-13 Kasım 2001 tarihinde Doha (Katar) yapılacak olan WTO 4. Bakanlar Konferansı'na çevrilmiştir. Bu tezin tamamlanmasından önce gerçekleştirilecek olan bu toplantıda, AB ve Kanada'nın başını çektiği bir grup ülkenin rekabet anlaşması müzakerelerinin başlaması sonucunun çıkması için çalışacakları beklenmektedir. Bu ülkeler, minimalist (anlaşmada minimum mükellefiyet), esnek ve gelişmeye açık (ülke durumlarına göre kısmi muafiyet) ve çoğulcu (görüşmelere herkesin katılması ancak anlaşmanın sadece kabul edenler için bağlayıcı olacağı) bir anlaşmayı savunmaktadırlar. Buna karşılık, A.B.D., Hong Kong, Çin ve bir grup gelişmekte olan ülke böyle bir anlaşmaya karşı çıkmaktadır. Her yönüyle, gelişmişlik düzeyleri farklı olan ülkelerin çıkarlarının da farklı politikalar izlemekten geçtiğini, minimalist yaklaşımın net olmadığını, böyle bir yaklaşımın temel WTO

ilkesi olan ayrımcılık yapmama ilkesiyle çelişebileceğini ifade etmektedirler. Kaynak ve bilgi birikimi çok değişik onlarca ülke varken, gerçekten uluslararası kartellerle mücadele edebilmenin ülkelerin iktisadi gücüne sınırlı olduğunu, gelişmekte olan ülkelerin kendilerini istemedikleri politikaları uygulama yükümlülüğü altında hissedeceklerini iddia etmektedirler (Çağlayan 2001).

2.2. BİRLEŞMİŞ MİLLETLER KALKINMA ve TİCARET KONFERANSI (UNCTAD)

2.2.1. Kuruluşu, Amacı ve Yapısı¹⁷

UNCTAD özellikle kalkınmakta olan ülkelerde iktisadi büyümeyi ve kalkınmayı hızlandırmak amacıyla 1964 yılında Cenevre’de yapılan birinci oturumun sonunda Hükümetlerarası bir Birleşmiş Milletler organı olarak kurulmuştur. Bu tarihten itibaren UNCTAD barışçıl ihtilafsız ve karşılıklı yarar ilkelerine dayalı olarak büyümeye dayalı, adil bir uluslararası ticaret ve ekonomik düzen kurmaya çalışmaktadır. 188 ülke UNCTAD’a üye konumundadır ve 104 hükümetlerarası organizasyon ve 163 sivil toplum örgütü UNCTAD’ın çalışmalarına gözlemci sıfatıyla katılmaktadır. UNCTAD’ın Cenevre’de faaliyet gösteren bir daimi Genel Sekreterliği bulunmaktadır (Karakoç, 1999).

1960’lı yıllarda gelişme yolunda ülkeler, sanayileşmiş ülkeler ile kendi aralarında dengesizliklerin giderek arttığının farkına vararak, daha adil ve hakça bir düzenin kurulması gereği üzerinde durmaya başlamışlardır. İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra bağımsızlıklarını kazanan bu ülkeler uluslararası örgütler içinde önemli ve etkili bir grup oluşturmuştur. Bu etkinliklerinin sonucunda Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, 1960’lı yılları, Birinci Kalkınma On Yılı ilan etmiş ve 1962’de bir Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı toplanması konusunda karar almıştır (Karluk, 1998).

Birleşmiş Milletler’e üye gelişmekte olan ülkeler, GATT ilkelerinin kendi yararlarına çalışmadığı düşüncesini taşıyorlardı, çünkü ticaretin serbestleştirilmesinden daha çok gelişmiş ülkeler yararlanıyordu. Bu ülkeler 6000’e yakın ihraç kalemi ile bütün dünyaya yönelmişken, gelişmekte olan ülkelerin çok az sayıda ihraç maddeleri geleneksel pazarların dışına çıkamıyordu. Ayrıca, gelişmekte olan ülkeler, genç sanayilerini korumak için gelişmiş ülkelere destek görmüyorlardı. Gelişmekte olan ülkeler, sorunlarının daha ayrıntılı ve toplayıcı bir uluslararası kuruluşta görüşülmesini istiyor ve bunları üç başlık altında topluyorlardı. Bunlar;

¹⁷ Bu bölümün hazırlanmasında ağırlıklı olarak D.T.M. (1997), Karluk (1998) ve Karakoç (1999) gibi kaynaklardan yararlanılmıştır.

- Artan dünya ticaretindeki payları giderek azalmakta ve dış ticaret hadleri kötüleşmekte idi,
- Sanayileşme süreçlerini hızlandırabilmek için gelişmiş ülkelerin pazarlarına daha kolay girebilmeleri sağlanmalı idi,
- Sanayileşmiş ülkelerden aldıkları yardımlar mutlaka artırılmalı idi.

Gelişmekte olan ülkelerin bu istekleri devam ederken, 23 Mart-16 Haziran 1964 tarihleri arasında ilk UNCTAD Konferansı Cenevre’de toplanmıştır. BM Genel Kurulu’nun 30 Aralık 1964 tarih ve XIX sayılı kararıyla da UNCTAD, Genel Kurul’un bir organı olmuştur.

UNCTAD genelde, ekonomik kalkınmanın sağlanması için gerekli önlemlerin görüldüğü, formüle edilip uygulanmaya çalışıldığı bir uluslararası forum olarak görev yapmaktadır. Diğer Birleşmiş Milletler kuruluşları ile uluslararası ekonomik örgütlerden önemli farkı, daha çok gelişmekte olan ülkelerin kalkınma sorunları üzerinde çalışmalarını yoğunlaştırmasıdır. Birinci UNCTAD Konferansı’nın sonucunda BM Genel Kurulu, 30 Aralık 1964’te almış olduğu bir Karar’da, UNCTAD’ın amaçlarını beş başlık altında toplamıştır. Bunlar;

- Farklı gelişme seviyesindeki ülkeler arasındaki dış ticareti, özellikle gelişme yolunda olan ülkelerin ekonomik kalkınmalarını hızlandıracak şekilde teşvik etmek,
- Ekonomik kalkınma ve uluslararası ticarete ilişkin ilke ve siyasetleri belirlemek ve bunları uygulamak,
- BM sistemi içinde diğer uluslararası kuruluşlar ile ekonomik kalkınma ve uluslararası ticaret konularında işbirliği yapmak ve bu amaçla ECOSOC ve BM Genel Kurulu ile ortaklaşa çalışmak,
- Uluslararası ticarete ilişkin çok taraflı anlaşmalar yapılmasına yardımcı olmak,
- Uluslararası ticaret ve kalkınma konularında BM üyeleri diğer ekonomik kuruluşlar arasında ekonomi politikalarının uyumunu sağlayacak bir merkez görevini yerine getirmektir.

UNCTAD’ın görev tanımında, ticaret ve kalkınma sorunları yer almıştır. 1964 yılında yapılan ilk UNCTAD toplantısından günümüze kadar geçen sürede UNCTAD’ın üç temel amacı gerçekleştirmeye yöneldiği görülmektedir. Bunlar; ekonomik görüşmeler açısından Kuzey-Güney diyalogunun temel kuruluşu durumuna gelmek, siyasi açıdan gelişmekte olan ülkelerin arasında bilinçli bir dayanışma yaratmak ve Kuzey-Güney diyaloguna ilişkin uluslararası bir kamuoyu oluşturmaktır.

Örgütün en yetkili birimi 4 yılda bir toplanan konferanstır ve konferans olağan olarak dört yılda bir, Bakan düzeyinde, uygulanacak başlıca politikaları

tespit etmek ve çalışma programına karar vermek üzere toplanmaktadır. Son UNCTAD Konferansı “UNCTAD X” başlığıyla 2000 yılında Bangkok’ta toplanmıştır. Sovyetler Birliği dağılmadan önce, UNCTAD Konferanslarında üye ülkeler 4 gruba dağılmıştı: A Grubunda, Japonya dışında Asya ve Afrika ülkeleri ve Yugoslavya yer almıştır (95 üye). B Grubunda, gelişmiş piyasa ekonomisine sahip ülkeler bulunmuştur. Bunlar, OECD üyeleri ile Kıbrıs, Malta, Lihtenştayn, Vatikan, Monako ve San Marino’dur (30 ülke). Türkiye B grubu olarak adlandırılan Batı ülkeleri grubuna dahil olmakla beraber, çıkarları ölçüsünde gelişme yolunda olan ülkelerin yanında da yer alabilmektedir. C Grubu, Latin Amerika ülkeleri ve Antiller’den meydana gelmiştir (33 ülke). D Grubu, Sovyetler Birliği ve diğer komünist Doğu Avrupa ülkelerinden oluşmuştur (10 ülke). 1990’larda Avrupa’da ortaya çıkan köklü değişiklikler sonucunda D Grubu dağılmış, gruplar hala muhafaza edilse de eski keskinliğini kaybetmiştir. Ancak şu noktayı da belirtmek gerekir ki, rekabet hukuku ve politikası alanında yapılan “Değerlendirme Toplantıları”nda toplantı heyeti grupların kontenjanları çerçevesinde oluşturulmaktadır.

UNCTAD Konferansları’nda gelişmekte olan ülkeler, 77’ler Grubu altında biraraya gelirler. Bu grup, 15 Haziran 1964 tarihinde, Birinci UNCTAD Konferansı’nın sonunda 77 ülke tarafından kurulduğu için bu isimle anılmaktadır. Günümüzde büyük çoğunluğu bağlantısız ve bloksuz ülkelerden oluşan 140 gelişmekte olan ülke grubun üyesidir.

UNCTAD Konferansları’nda kararlar üçte iki çoğunluk ile alınır. Fakat, normal prosedür kararları için basit çoğunluk yeterlidir. Konferans’ın sürekli organı, Ticaret ve Kalkınma Kurulu’dur. Kurul üyeleri, her Konferans’ta, coğrafi esasa göre fakat önemli ticaret grupları dikkate alınarak seçilir. Ticaret ve Kalkınma Konseyi, Konferans dışına Konferans’ın görevlerini yerine getirmekte, Konferans’ta ele alınması için raporlar hazırlamaktadır. Ticaret ve Kalkınma Konseyi yılda iki kez ilkbahar ve sonbaharda toplanmaktadır.

8. UNCTAD Konferansı’nda UNCTAD örgütünde yeni bir yapılanmaya gidilmiştir. İlk olarak, Cenevre’de Daimi Temsilcilerden oluşan ve periyodik olarak toplanan Ticaret ve Kalkınma Konseyi Yürütme Komitesi ismiyle yeni bir komite kurulmuştur. Komite UNCTAD’ın çalışma programını yönlendirmekle görevlendirilmiştir. Genel Tercihlerle ilgili Özel Komite ve Kısıtlayıcı Ticari Uygulamalarla İlgili Hükümetlerarası Uzmanlar Grubu’nun yanısıra mallar, fakirliğin azaltılması, gelişmekte olan ülkeler arasında işbirliği ve hizmetler konularında komiteler oluşturulmuştur. Ayrıca, öncelikli konularda grup ve komite çalışmalarına yardımcı olmak üzere “Ad Hoc” çalışma grupları kurulmuştur.

2.2.2. UNCTAD’da Rekabet Politikası Alanında Yürütülen Çalışmalar

2.2.2.1. Rekabet Hukuku ve Politikası Uzmanlar Grubu’nun Kurulması ve Çalışmaları

Gelişmekte olan ülkelerde ticaretin serbestleştirilmesi ve pazar ekonomisine yönelik ekonomik reformların gerçekleştirilmesi büyük ölçüde rekabete bağlıdır. Bu ticari faaliyetlerin ekonomik kalkınmaya yönelik işlevinden hareket eden B.M. Genel Kurulu 1980 yılında Set olarak da anılan “Kısıtlayıcı Ticari Uygulamaların Kontrolü ve Çok Taraflı Adil Ticari Kurallar Belgesi”ni kabul etmiştir. Bu tarihten sonra UNCTAD bünyesinde kurulan Kısıtlayıcı Ticari Faaliyetler Hakkındaki Hükümetlerarası Uzmanlar Grubu söz konusu belgenin üye ülkeler tarafından uygulanışını izlemişlerdir. Üzerinden yirmi yıl geçmiş olmasına rağmen Set, rekabet üzerine tam anlamıyla çok taraflı olma özelliği gösteren tek belgedir (UNCTAD 2001a). 1995 yılına kadar Kısıtlayıcı Ticari Faaliyetler Hakkındaki Hükümetlerarası Uzmanlar Grubu, rekabetin güçlendirilmesi, uluslararası ticaretin serbestleştirilmesi, kaynakların sağlıklı kullanımının ve piyasaların sağlıklı işleyişinin sağlanması için başta gelişmekte olan ülkeler olmak üzere rekabet politikası alanında teknik işbirliği imkanları sunmuştur (Karakoç, 1999).

UNCTAD’ın Rekabet Hukuku ve Politikası alanındaki faaliyetleri Hükümetlerarası Kısıtlayıcı Ticari Uygulamalar Uzmanlar Grubu altında yürütülürken, 1995 yılında yapılan B.M. Üçüncü Set Değerlendirme Konferansı’nda, Hükümetlerarası Rekabet Hukuku ve Politikaları Uzman Grubu’nun kurulmasına karar verilmiştir. Günümüzde, Hükümetlerarası Rekabet Politikası Uzmanlar Grubu’nun toplantıları Yatırım, Teknoloji ve Buna Bağlı Mali Konulardaki Komisyon çalışmaları altında yürütülmektedir. Bu çerçevede 2000 yılı Dördüncü Set Değerlendirme Toplantısı’na kadar rekabet hukuku ve politikası üzerine iki uzmanlar toplantısı, iki Hükümetlerarası Uzmanlar Grubu toplantısı yapılmıştır.

B.M. Üçüncü Set Değerlendirme Konferansı’nda alınan kararda, UNCTAD sekretaryasından rekabet kurallarının üye ülkeler tarafından uygulanmasıyla ekonomik kalkınmaya yönelik kazanılacak yararların ortaya konduğu bir belgenin hazırlanması ve Hükümetlerarası Uzmanlar Grubu’ndan da, ülkelerin ekonomik kalkınmasını etkileyen, rekabet hukuku ve politikası alanındaki kısıtlayıcı ticari uygulamaları belirlemelerini ve bu alanda ülkelerarası bir işbirliği alanının geliştirilmesi istenmiştir.

2.2.2.2. Kısıtlayıcı Ticari Uygulamaların Kontrolü ve Çok Taraflı Adil Ticari Kurallar Belgesi’nin Gelişimi

Ticaretin önündeki devlet engellerinin azaltılması ve ekonomilerin entegrasyonu özel rekabete aykırı uygulamaların çapraz ticari etkilerine yeni bir ivme kazandırsa da, bu sorun uluslararası ticari gündemde yeni bir konu değildir. 1960'da GATT kısıtlayıcı ticari uygulamalar alanında anlaşmazlık durumundaki tarafları birbirlerine danışmalarını tavsiye eden bir kararı kabul etmesine karşılık, 1973'te, gelişmekte olan ülkelerin talebi üzerine, UNCTAD'da kısıtlayıcı ticari uygulamalar hakkındaki müzakereler başlatılmıştır. 1980'de B.M. Genel Kurulu UNCTAD'ın Kısıtlayıcı Ticari Uygulamaların Kontrolü İçin Çok Taraflı, Adil İlke ve Kurallar Belgesi¹⁸'ni kabul etmiştir. Bununla beraber, ICPAC (2000) raporuna göre, Set bağlayıcı bir nitelikte değildir ve uluslararası hukukun kaynağı olmamıştır. UNCTAD'ın çok geniş bir üyelik yapısının olmasına rağmen, rekabet politikası konularının değerlendirilmesi için dinamik bir organizasyon hüviyeti kazanmamıştır.

Küreselleşmenin önemli bir unsuru olan, uluslararası ticarete geniş kapsamlı bir serbestleşme hareketi ile birlikte, özellikle Uruguay Turu sonrasında, geleneksel anlamdaki kamusal ticaret engelleri büyük ölçüde ortadan kalkmıştır. Ancak, bu boşluğun şirketlerin kısıtlayıcı ticari uygulamaları tarafından doldurulması olasılığı ortaya çıkmıştır. Bu durum, dünya ticaretinde yıllarca süren serbestleşme çabalarının göz ardı edilmesi veya kamu ticaret engellerinin yerine özel kısıtlayıcı uygulamaların devreye sokulması tehlikesini gündeme getirmiştir (Recupero 2001).

Gelişim sürecinden de rahatlıkla anlaşılacağı gibi, uluslararası ticari görüşmeler içinde yer alan, rekabet hukuku ve politikası çalışmalarında rekabet ihlalleri; kısıtlayıcı ticari uygulamalar kavramı çerçevesinde açıklanmış ve düzenlenmiştir. Kısıtlayıcı ticari uygulamalar, Set'in Tanımlar başlıklı bölümünde şu şekilde tanımlanmıştır (UNCTAD 2000a, 10):

“Kısıtlayıcı ticari uygulamalar, işletmelerin pazar gücüne dayalı hakim durumun kötüye kullanımını veya devralma ve kötüye kullanma faaliyetleri yoluyla pazara giriş engeli ya da rekabetin haksız bir şekilde kısıtlanmasını, özellikle gelişmekte olan ülkelere ve bu ülkelerin ekonomik gelişmelerine olumsuz etkilerinin oluşmasını ya da işletmeler arasında aynı etkiye yol açan, yazılı ya da yazılı olmayan düzenleme ve anlaşmaları içerir.”

Kısıtlayıcı Ticari Uygulamaların Kontrolü ve Çok Taraflı Adil Ticari İlke ve Kurallar Belgesi(Set), rekabete aykırı davranışlarla mücadele alanında uluslararası karakter gösteren tek çok taraflı enstrüman niteliğindedir ve Set'in güçlü bir kalkınma perspektifi vardır. Gerçekten ılımlı bir uluslararası ekonomi belgesi olmaktan çok, kuzey-güney kalkınma işbirliğinin bir aygıtı olduğu ifade edilmiştir (Danjee 2001, UNCTAD 2001a). Uzun süreli çok taraflı çabaların bir

¹⁸ Belge kısaca “Set” olarak adlandırılmaktadır. Set için bkz. (UNCTAD, 2000a)

sonucu olarak, kısıtlayıcı ticari uygulamalar ticarete serbestleşmeyi, müzakerelerin kabul edilmesi, gelişmekte olan ülkelerin bazı spesifik kaygı ve amaçlarından ötürü zorlanmıştır. Gelişmekte olan ülkeler bir taraftan, gelişmiş ülkelerin topraklarından kaynaklanan, kendi ticaret ve kalkınmaları üzerine etki eden kısıtlayıcı ticari uygulamaların etkilerinin azaltılmaya çalışılmasını istemektedirler; diğer taraftan da, 1970'lerin alternatif ortamında çok uluslu şirketleri kontrol eden uluslararası yönetim kurallarını oluşturmaya çalışmaktadırlar. Gelişmiş ülkeler de çok taraflı ilişkileri bu alanda gerekli görmüştür, çünkü kısıtlayıcı ticari uygulamalar ekonomik kaynakların etkin kullanımına engel olmakta, ekonomik gelişmeyi ve refahı olumsuz etkilemekte ve gelişmekte olan ülkelere ters etkilerde bulunmaktadır. Bununla beraber, gelişmekte olan ülkeler, isteğe bağlı bir anlaşma üzerinde durmaktadırlar, çünkü ülkeler arasında büyük gelişmişlik farkları vardır. Kısıtlayıcı ticari uygulamalar gibi birçok ülkenin herhangi yasal mevzuatının ya da deneyiminin olmadığı bir alandaki yaklaşımlarda farklar vardır (Dhanjee 2001; UNCTAD 2001a).

Dhanjee, Birleşmiş Milletler Kısıtlayıcı Ticari Uygulamalar Konferansı'nın 22 Nisan 1980 tarihli toplantısında B Grubu ülkelerinin¹⁹ aşağıdaki açıklamayı yaptıklarını aktarmaktadır (2001, 80):

“Bu İlkeler ve Kurallar Seti uluslar arasındaki ekonomik ilişkilerin tarihinde yeni bir çağın başlangıcını temsil edecektir; tüm taraflar için eşitlik ve adaletin bir garantisi olarak uluslararasıdaki muamelelerde rekabetin gerekliliğinin bilinçli olarak yeniden ifadesine işaret etmektedir. Bu İlkeler ve Kurallar Seti, Kuzey-Güney diyalogunda karşılıklı olarak tatmin edici ilişkilerin evrimi ve gelişiminde de önemli bir adım olacaktır... hukuken bağlayıcı bir özelliğe sahip olmaksızın, bu İlkeler ve Kurallar Seti, uluslararası ticaret ve ekonomik kalkınmanın daha iyi hale getirilmesi için tüm devletler ve işletmeler tarafından izlenecektir”.

Metinde, kavramlar arasında birbiriyle ilişkili bir denge korunmaktadır²⁰: (a) per se olarak rekabet politikası ve ticaret, yatırım ve kalkınma konularıyla etkileşimi, (b) rekabet ilkelerinin evrensel anlamda uygulanabilirliği ve bir tarafta işletmelere eşit, adil ve tüm işletmeler için aynı esasta olan bir tarzda muamele edilmesi, diğer taraftan bu alanda gelişmekte olan ülkelere tercihli muamele yapılması, (c) gelişmekte olan ülkelerin ulusal, bölge içi veya küresel ‘kendi kendine yardım’ faaliyeti ve özellikle kalkınma için işbirliği olmak üzere, devletler arasında uluslararası işbirliği, (d) gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin

¹⁹ UNCTAD toplantılarında B Grubu OECD ülkelerini temsil etmektedir.

²⁰ Set sırasıyla bir önsöz ve yedi kısım şeklinde yapılandırılmıştır: A. Hedefler, B. Tanımlar ve uygulama kapsamı, C. Kısıtlayıcı ticari uygulamaların kontrolü için çok taraflı olarak kararlaştırılmış ilkeler, D. Çok uluslu şirketler dahil, işletmelere yönelik ilkeler ve kurallar, E. Ulusal, bölgesel ve alt bölgesel seviyelerde devletlere yönelik ilke ve kurallar, F. Uluslararası tedbirler, G. Uluslararası kurumsal mekanizma.

kendi hakları ve yükümlülükleri ve (e) bu alanda ulusal egemenliğe yapılan saldırılar ve bu egemenliği muhafaza eden koruyucu hükümler.

Set'in BM üyeleri üzerinde hukuken bağlayıcı olmadığı gerçeği, onun etki düzeyini azaltmıştır. Ama buna rağmen eğer Set bir anlaşma olsaydı, hükümlerinin çoğu üzerinde mutabık kalınmaz, bunlar daha da belirsiz bir şekilde düzenlenir veya anlaşma şartları zayıflatılırken, yeterli onayların toplanması Set'in yürürlüğe girmesinde gecikmeye veya hiç yürürlüğe girmemesine yol açabilirdi. Miller ve Davidow'un (1982) belirttikleri gibi, Set en azından siyasi ve ahlaki bir yükümlülük getirmektedir. Tarafların uyumuna dair bir beklenti ve güven mevcuttur, çünkü Set bağlayıcı olmayan kimi ilkelerin meşruiyetini gösterir (Dhanjee, 2001).

2.2.2.3. Model Kanun

UNCTAD'ın rekabet hukuku ve politikası alanında yaptığı bir diğer katkı da, UNCTAD Sekreteryası tarafından hazırlanan ve üye ülkeler tarafından son hali verilen "Model Kanun"dur²¹. Model Kanun'la UNCTAD henüz rekabet mevzuatını oluşturmamış ülkelere farklı model ve çözümleri içeren hazır bir kanun sunmaktadır. Üye ülkeler kanunun hazırlanması sürecinde bu kanundan istedikleri ölçüde yararlanabilirler, yani üye ülkelerin Model Kanun'a tam anlamıyla uyma yükümlülükleri yoktur. Bu haliyle kanun rekabet kurallarını hayata geçirmek isteyen ülkeler için rehber niteliğindedir. Bu çalışma 5 yılda bir yapılan değerlendirme toplantılarında yeniden basılmakta ve üye ülkelerden gelen yönlendirmeler, rekabet hukuku ve politikası alanında kaydedilen gelişmeler doğrultusunda geliştirilmektedir. Model Kanun IV. Değerlendirme Toplantısı için gözden geçirilmiş üye ülkelerden gelen değişiklik doğrultusunda geliştirilerek ve birleşmelerin kontrolü konusu ilave edilerek UNCTAD Genel Kurulu'na sunulmuştur. Model Kanun son haliyle 2 bölüm ve 12 maddeden oluşmaktadır. Birinci bölümde kanun yer alırken, ikinci bölüm kanun maddelerinin detaylı analizi ve açıklamalarına ayrılmıştır (Erol, Akcollu ve Karakoç 2000).

IV. Değerlendirme Toplantısında UNCTAD'ın rekabet hukuku ve politikası alanında yaptığı önemli çalışmalardan biri olan Model Kanun'a rekabet kurumlarının düzenleyici kurumlar arasındaki ilişkilerin belirlenmesine ilişkin yeni bir bölüm eklenmesi için çalışmalar yapılması istenmiştir (UNCTAD 2001b). UNCTAD Sekreteryası da 3. Hükümetlerarası Uzmanlar Grubu Toplantısına Model Kanun'a eklenecek bu yeni bir madde önerisiyle gelmiş, açıklayıcı yorumu içeren çalışma metni Uzmanlar Grubu'na sunulmuş ve Grupça olumlu bulunarak onaylanmıştır (Karakoç 2001). Çalışmada uygun

²¹ Model Kanun için bkz. (UNCTAD 2000b)

rekabet kurumları ve mevzuatıyla etkinliğin artacağı, rekabete açılan endüstrilerde genel yararın nasıl korunacağı ve rekabet kurumlarıyla düzenleyici kurumlar arasındaki ilişkinin nasıl olacağı sorularına yanıtlar verilmektedir.

Sürekli yenilenen ve geliştirilen haliyle “Model Kanun”, rekabet kuralları ve politikası alanında UNCTAD üyesi tüm ülkelerin katkısıyla ortaya çıkmış bir dokümandır ve bu alanda uluslararası işbirliğinin yapıcı bir ürünüdür.

2.2.2.4. IV. Değerlendirme Toplantısı

Set’in 5’er yıllık uygulamalarını gözden geçiren ve son olarak Eylül 2000’de yapılan IV. Değerlendirme Toplantısı, Set’in geçerliliğini yenilemiş, rekabetin desteklenmesine Set’in ve Hükümetlerarası Uzmanlar Grubu’nun sağladığı olumlu desteği vurgulamış ve UNCTAD Sekreteryasındaki faydalı çalışma programının, rekabet hukuku ve politikasına yönelik hükümetlerarası mekanizmanın üye ülke rekabet kurumlarının katılımlarıyla desteklenerek devamını ve kuvvetlendirilmesini tavsiye etmiştir.²²

UNCTAD X’te alınan karar ışığında Değerlendirme Toplantısı Hükümetlerarası Uzmanlar Grubu için kurumsal kapasite oluşumu; rekabet, kalkınma ve uluslararası anlaşmalarda kullanılacak olası faaliyetler konusunda kamuoyuna eğitim sağlamasını içerecek ayrıntılı bir çalışma planı oluşturmuştur (UNCTAD 2001b).

Bu faaliyetler arasında şunlar yer almaktadır:

- a. rekabet konularını netleştiren ve bu konuların daha iyi anlaşılmasını sağlayan ulusal ve bölgesel toplantılar düzenleyerek uzlaşma oluşturma faaliyetlerine devam edilmesi,
- b. gelişmekte olan ülkelerin rekabet hukuku ve politikası alanındaki amaçlarının ve hedeflerinin tanımlanabilmesine yardımcı olunması,
- c. işbirliğinin ikili, bölgesel, çok taraflı ve çoğulcu düzeylerdeki etkinliğinin ve bütünleştirici özelliğinin desteklenmesi,
- d. tercihli ve ayrımcı değerlendirme de dahil olmak üzere, rekabet kanununu geliştirmek ve uygulamalarını sağlamak görüşünden hareketle, rekabet konulu olası uluslararası anlaşmaların gelişmekte olan ülkelere ne şekilde uygulanabileceğinin netleştirilmesi,
- e. rekabet politikası alanında, isteğe bağlı görüşler²³ de dahil olmak üzere, soru çözme mekanizmaları ve alternatif düzenleme rollerinin irdelenmesi.

²² bkz. Bangkok Aksiyon Planı, UNCTAD TD/386

²³ “voluntary peer reviews” kavramına karşılık olarak kullanılmıştır.

IV. Değerlendirme Toplantısı iktisadi kalkınmada rekabet hukuku ve politikasının temel rolünü vurgulamış, ülkeleri Set'teki uluslararası düzeydeki birleşmelerin kontrolü ve kartellere karşı mücadele başta olmak üzere, rekabet kurumları ve hükümetler arasındaki işbirliğini tüm düzeylerde arttırmaya çağırılmış ve işbirliğinin özellikle nispeten daha küçük olan ve gelişmekte olan ekonomiler açısından önemini altını çizirken bölgesel ve çok taraflı rekabet girişimlerinin de taşıdığı önemi vurgulamıştır (Erol, Akcollu ve Karakoç 2000).

UNCTAD'ın gelişmekte olan ülkelerde ulusal kanunların kabulü, reformu veya uygulanması konusunda Set'in rehberliğinde yaptığı çabalar, bu alanda kuralların yerleşmesine katkıda bulunmuştur. UNCTAD'ın rekabet hukuku ve politikası alanındaki çalışmalarının değerlendirilmesi, Set'in belirli hükümlerin harfi harfine uygulanıp uygulanmamasından çok, bu değerlendirme UNCTAD'ın uluslararası normlar tahsis etme ve rekabet politikası konusunda işbirliğini güçlendirmeye ilişkin gelişen sürece yaptığı katkıya bağlı olacağı savunulmuştur. Ayrıca bağlayıcı yaptırımlarla donatılmış çok taraflı anlaşmaların devletler için ön gördükleri normlar, Set'tekiler kadar detaylı olmayacağından ve işletmelere yönelik normları doğrudan belirleyemeyeceklerinden ve UNCTAD ulusal ve uluslararası düzeyde bu rolleri yürüttüğü için, bu tür sert çok taraflı rekabet politikaları Set'i gerekli kılacağı ifade edilmiştir.

Gelecekte UNCTAD'ın şu faaliyetler üzerinde yoğunlaşması beklenmektedir (Dhanjee 2001, 100):

- a. UNCTAD forumlarında onaylanan ve/veya gelişmekte olan ülkelerin taraf olduğu işbirliği anlaşmalarına dahil edilmesi önerilen şekilde, OECD tavsiyelerinden veya uygulamada işbirliğine yönelik ikili anlaşmalardan alınan ya da uyarlanan hükümlerin, işbirliği anlaşması modellerine ne ölçüde sokulabileceği,
- b. Serbest ticaret, ortaklık, ortak pazar veya tek pazar anlaşmaları çerçevesinde rekabet hukuku ve politikasında işbirliğine uygulanabilir kurallar ve prosedürler,
- c. Bu tür gelişmiş ikili veya bölgesel işbirliğinin özellikle uluslararası nitelikteki birleşmeleri veya kartelleri içeren vakalarda nasıl işleyeceği ve gelişmekte olan ülkeler için tercihli veya farklı muamele ilkesinin nasıl yansıtacağı.”

2.3. EKONOMİK İŞBİRLİĞİ ve KALKINMA ÖRGÜTÜ (OECD)

2.3.1. Kuruluşu, Amacı ve Yapısı²⁴

Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü 1961 yılında, kısa adı OEEC olan Avrupa Ekonomik İşbirliği Örgütü'nün yerini alan ve tüm batılı sanayileşmiş ülkeleri bir çatı altında toplayan bir uluslararası kuruluştur. 1950'li yılların sonlarına doğru gelişme yolunda ülkelerin ekonomik kalkınma sorunları dünya çapında önem kazanması üzerine ABD Başkanı, Fransa Cumhurbaşkanı, İngiltere ve Batı Almanya Başbakanları 1959 Aralık ayında toplanarak, gelişme yolunda olan ülkelere uluslararası işbirliği içinde yardım yapılmasını görüşmüşlerdir (Karluk, 1998).

İşbirliğinin belirlenmesi amacıyla 13 ülke AT Komisyonu'nun katılımıyla 7 Nisan 1960 tarihinde Özel Ekonomik Komite içinde hazırlanan raporla OEEC'ye yeni bir şekil verilmesi konusunda Konferans toplanmıştır. OEEC'yi OECD'ye dönüştürmek amacıyla Kristensen başkanlığında çalışan Hazırlık Komitesi çalışmalarını 23 Kasım 1960 tarihinde tamamlamış, OECD'yi kuran anlaşma 30 Eylül 1961 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Türkiye, 29 Mart 1961 Tarih ve 293 sayılı Yasa ile OECD'ye katılmıştır. OECD'nin kurulması ile birlikte, OEEC'nin isminde yer alan Avrupa kelimesi çıkarılmış, yerine kalkınma kelimesi eklenmiştir. Paris Antlaşması'nın ilk maddesi, ekonomik kalkınmanın, sadece üyeleri açısından değil, dünya ekonomisi ve üye olmayan ülkeler bakımından da gerçekleştirilmesinin zorunluluğuna açıkça değinilmiştir. (Karluk, 1998).

OECD'nin üç temel amacı Paris Antlaşması'nın 1. maddesinde şu şekilde belirtilmiştir:

- Üye ülkelerde kendi kendine yeterli en yüksek ekonomik gelişme ve istihdam sağlamak, bu esnada mali istikrarı korumak.
- Üye olan ve olmayan ülkelerde ekonomik kalkınmaya katkıda bulunmak.
- Dünya ticaretinin uluslararası taahhütler çerçevesinde ve ayrımcı olmayan bazda gelişmesine yardımcı olmak.

Bu alandaki akademisyenler Türkiye, Portekiz, İspanya ve Yunanistan gibi diğer üyelere nazaran daha az gelişmiş ülkelerin batılı sanayileşmiş ülkelerin klübü olarak adlandırılan OECD'ye kurucu üye olarak katılmalarının daha çok siyasi nitelikte olduğunu vurgulamaktadırlar. Buna göre, bu ülkeler

²⁴ Bu bölümün hazırlanmasında ağırlıklı olarak, D.T.M. (2001), Karluk (1998) ve D.T.M. (1997) gibi kaynaklardan yararlanılmıştır.

batı tarafından Avrupa'nın bir parçası olarak düşünöldükleri, batının kabul edilmiş değeri yargılarını ve demokratik anlayışını benimsedikleri ve OECD eski Yürütme kurulu Başkanı Roger Ockrent'in dediğı gibi "batılı" (like minded) oldukları için örgüte katılabilmşlerdir.

OECD'de üyeleri birbirine bağlayan ve ortak karar almaya sevk eden temel neden, ortak sorunlar karşısında üyelerinin çıkarlarını ön planda tutma arzusu ile piyasa ekonomisine ve demokrasiye bağlılık ilkesidir. OECD'nin IMF ve GATT gibi kuruluşlarda olduğı gibi bir özel görev alanı yoktur. Daha çok ekonomik ve ticari konuların ele alındığı bir tartışma ve inceleme forumu niteliğı vardır. Kimilerine göre OECD dünyanın en büyük "think-tank"ıdır.

OECD, üye ölkelerin ekonomik, mali, sosyal siyaset uygulamalarının belli bir uyum içinde ortaklaşa öğrenilip ahenkleştirilmesine, ortak sorunların çözümlenmesine bu alanlarda uyulması zorunlu veya ihtiyari kuralların ortaya konulmasına imkan hazırlamaya yönelik sürekli bir konferans ve müzakere ortamıdır. OECD çerçevesinde yapılan toplantılarda her yıl, dünya ve ölkelerindeki gelişmeler gözden geçirilmekte ve bu konuda yapılan araştırmalar OECD belgesi olarak yayınlanmaktadır.

OECD'nin en yüksek karar organı Konsey'dir. Konsey, üye ölkeler büyükelçilerinin katılımıyla oluşur. Yılda bir defa Konsey, genellikle bir üye ölkenin ilgili bakanının başkanlığında toplanır. Bu toplantıya üye ölkelerin Dışişleri ile Ekonomi, Maliye veya Ticaretten sorumlu bakanları katılır. İki gün süren görüşmeler esnasında üye ölkelerin ekonomileri ile dünya ekonomisinde karşılaşılan sorunlar tartışılır ve alınan kararlar, bir basın bildirisi ile kamuoyuna açıklanır.

Konsey'in altında 14 üyeden oluşan Yürütme Komitesi (Executive Committee) vardır. Komitenin 7 üyesi devamlı niteliktedir. Bunlar Kanada, Fransa, Almanya, İtalya, Japonya, A.B.D. ve İngiltere'dir. Diğer 7 üye ise, sırasıyla diğer ölkeler arasından belirlenir. Yürütme Komitesi, OECD'nin çalışmalarını izler, Konsey toplantılarının hazırlıklarını yapar ve Konsey tarafından kendisine verilen diğer işleri yürütür. 1972 yılında Özel Toplantılar Yürütme Kurulu oluşturulmuştur. Bu Kurul, başkentlerde uluslararası ekonomik ilişkiler konusunda çalışan yüksek dereceli görevlilerden meydana gelir. Dünya ekonomisindeki çeşitli ekonomik konuları görüşür ve çok uzmanlaşmış komiteler arasında köprü görevini yerine getirir.

Genel Sekreter, OECD'nin faaliyetlerinin yürütülmesinden sorumludur, Konsey'e başkanlık eder ve Bakanlar Konseyi tarafından 5 yıl için atanır. OECD Sekreterliğı, Konsey ve 20'den fazla ana komite ile çok sayıda çalışma ve uzman gruplarının çalışmalarına yardımcı olur. OECD'de toplam 140 kadar çalışma grubu, komite, vb. gibi birim ile buralarda yapılan çalışmaları

destekleyen dokuz önemli genel müdürlük vardır. Bunlar; Ekonomi ve İstatistik, Çevre, Kalkınma İşbirliği, Ticaret, Finans, Vergi ve Şirket İlişkileri, Bilim, Teknoloji ve Sanayi, Sosyal İlişkiler, İşgücü ve Eğitim, Gıda, Tarım ve Balıkçılık ile Bilgisayar ve Haberleşme Genel Müdürlükleri'dir. OECD içinde çeşitli tarihlerde üç ayrı otonom ve yarı otonom kuruluşlar yaratılmıştır. Bunlar Kalkınma Merkezi (1962), Eğitim Araştırmaları ve Yenilik Merkezi (1968) ile Uluslararası Enerji Ajansı'dır (IEA-1974). OEEC döneminde kurulan Nükleer Enerji Ajansı (NEA-1957) ile birlikte bugün yan kuruluş sayısı dörde ulaşmıştır.

OECD Ana Sözleşmesi'nin 5. maddesi Konsey'in üye ülkelere yönelik karar ve tavsiye kararları olmak üzere iki tip karar almasını öngörmektedir. Kararlar aksine hüküm yoksa, lehte oy veren ülkeleri hukuken bağlamaktadır. Buna karşılık hukuki yönden bağlayıcı olmayan tavsiye kararları, üye ülkelere uygun görülürse uygulamaya konulmaktadır. OECD Konseyi, dört tip karar kabul edebilmektedir. Bunlar;

- Doğrudan üye ülkelere yönelik kararlar,
- Muhtelif konularda OECD bünyesinde oluşturulan anlaşmaların onaylanması amacıyla taşıyan kararlar,
- Örgüt çalışmalarının devam ettirilmesiyle ilgili iç düzen kararları (resolutions),
- OECD üyesi olmayan ülkelere veya diğer örgütlere dilek yöneltmeye ilişkin kararlar.

Kararlar tüm üye ülkelerin onayıyla, yani oybirliğiyle kabul edilir. Üyelerden bir ya da birkaçının çekimser oy vermesi kararın alınmasını engellemez ama alınan karar da çekimser üyeleri etkilemez. OECD Ana Sözleşmesi'nin 5. maddesinin (a) fıkrası gereğince, Konsey'ce kabul edilmiş kararlar, aksine hüküm yoksa bütün üyeleri bağlar. OECD Konseyinin kararları, kabul sırasında çekimser kalanlar dışında örgüt üyesi ülkeler bakımından hukuki zorunluluk oluşturur.

Kararlar, onları kabul eden üye ülkelere yükümlülük getirmekle beraber, bu ülkelerin vatandaşları üzerinde doğrudan hak ve yükümlülük yaratmaz. İlgili ülkeler OECD'ye üye olmakla, lehte oy verdikleri kararları uygulama zorunluluğunu da yüklenirler. Bu amaçla iç mevzuatlarını değiştirmeleri veya yeni yasal metin benimsemeleri de gerekli olabilir. Kararların alınmasında oy birliği esastır. 24 üyeden birinin olumsuz oyu, kararı engeller. Çekimser oy kullanılması durumunda karar, sadece olumlu oy veren ülkeler bakımından geçerli olmak üzere kabul edilir (OECD 2001).

Anayasa da öngörülen düzenlemeler yerine getirilmedikçe, hiçbir karar bir ülkeyi bağlamaz. İlgili üye ülke, anayasal düzeni sebebiyle kararı derhal uygulayamayacağını diğer ülkelere kabul sırasında bildirmek zorundadır.

Hukuki yükümlülük getirmesine rağmen, Konsey kararlarının müeyyidesi yoktur. Nitekim hiçbir uluslararası merci veya mahkeme, alınan kararlara uymayan üye ülkelere müeyyide uygulayamaz. Bununla birlikte, çoğu defa OECD kararları için Liberasyon kodlarında olduğu gibi izleme sistemleri öngörülmüştür. İşbirliği ihtiyacı ve karşılıklı çıkarlar, OECD kararlarına uyulmasında en önemli güvenceyi oluşturmaktadır.

2.3.2. OECD’de Rekabet Politikası Alanında Yürütülen Çalışmalar

OECD’nin yapısı gereği bağlayıcı çok taraflı bir anlaşma yapılmamış olmakla birlikte, OECD içinde bir dizi danışma mekanizması oluşturulmuştur. OECD, rekabet sistemini kurmuş ülkeler arasında önemli bir danışma mekanizması görevi görmekte, aynı zamanda rekabet kuralları ve politikasını uygulayan birçok yargı kurumu için de teknik destek merkezi işleviyle uluslararası çabaların ön saflarında yer almaktadır.

2.3.2.1. OECD Bünyesindeki Komite ve Çalışma Grupları

OECD Bünyesinde rekabet hukuku ve politikası alanındaki çalışmaların 2 grup tarafından yürütüldüğü görülmektedir:

- 1- Rekabet Hukuku ve Politikası Bölümüne Bağlı Komitesi (CLP)
- 2- Ticaret-Rekabet Ortak Grubu.

29 OECD üyesi ülkenin rekabet kurumu temsilcilerinden oluşan Kısıtlayıcı Ticari Uygulamalar Uzmanlar Komitesi, 1987’den sonra Rekabet Hukuku ve Politikası Komitesi ismini almıştır. İnceleme çalışmaları, araştırmalar ve yuvarlak masa toplantılarıyla CLP, ülkeler arasında rekabet ilke ve kuralları konusunda ortak bir anlayış geliştirmeye çalışmaktadır. Komite’nin amaçları arasında, üye olmayan ülkelere de rekabet mevzuatını geliştirmek için yardımcı olmak ve rekabet davalarını gözden geçirecek analitik araçları geliştirmek için hakimleri eğitmek de vardır (OECD 2001).

Rekabet Hukuku ve Politikası Komitesi’nin rekabet analizi, kapasite arttırımı, hukuk uygulaması, regülasyon ve sektörler ve ülke uygulamaları gibi faaliyet alanları vardır. Komite’nin kuruluşundan beri, temel faaliyet alanı ulusal rekabet kurumlarının karşılaştığı güncel sorunların tartışılmasını sağlamaktadır. CLP Bölümü ve Komite tarafından yapılan kavramsal çalışmalar birçok rekabet kurumunun analitik çalışma yeteneğini arttırmış ve dünya çapında rekabet kurumları tarafından yapılan çalışmalardaki uyumu geliştirmiştir.

Ulusal rekabet kurumlarının kanunları uygulama çabalarının arttırılması ve bu alanda uluslararası işbirliğinin geliştirilmesi, CLP bölümündeki Komite

toplantılarındaki ana temalardır. Bu konudaki son çalışma, tüketicilerin giderlerini arttıran, kartellere karşı mücadelenin yoğunlaştırılmasıdır. Nitekim, OECD “hard core” kartellere karşı etkin mücadele hakkındaki Konsey tavsiyesini 1998 yılında yayımlamıştır. Komitenin hukuk uygulamaları çerçevesinde rekabet ihlallerinin önlenmesi, etkin katılım ilkelerinin uygulanması ve uluslararası birleşmelerin bildirim yükümlülüklerinin basitleştirilmesi anlamında önemli ilerlemeler sağlanmıştır. Kapasite arttırımı faaliyetleri çerçevesinde, 50’nin üzerinde OECD üyesi olmayan ülkeye sağlıklı rekabet politikaları uygulanabilmesi ve pazar ekonomisinin yapılandırılabilmesi için gerekli hukuki mevzuatın oluşturmasına destek vermiştir. OECD rekabet kurumları temsilcileri, OECD uzmanları ve OECD üyesi olmayan ülkeler arasında yürütülen diyalog bu çevrelerin rekabet kurallarını etkin bir şekilde uygulama yeteneklerini arttırmaktadır. Farklı platformlarda olumlu ve olumsuz deneyimlerin paylaşımının rekabet hukuku ve politikası alanındaki yakınlaşma için en etkin rol olduğu düşünülmektedir. Üstelik, OECD bu çalışmalarını sadece üyelerinin bulunduğu coğrafyaya değil, dünya bütününe yaymıştır (OECD 2001).

Komite, rekabeti gereksiz bir şekilde kısıtlayan devlet politikalarını değiştirmeye çalışmaktadır. Komitenin amacı, pazar ilkelerini devletin politika tercihlerinin temel taşları haline getirmektir. Aslında, Komite ve CLP Bölümü bugünün dünya çapındaki düzenleyici reform hareketine ivme kazandıran, 1970’lerdeki hava taşımacılığı ve diğer sektörlerin serbestleştirilmesi sürecine öncülük etmişlerdir. Bugün CLP Bölümü ve Komite, düzenleyici reform programını birkaç koldan yürütmektedir; a.farklı sektörlerdeki rekabet konularının incelenmesi, b.rekabet ve regülasyona tek bir ülkenin yaklaşımının derinlemesine analizi, c.üye ve üye olmayan ülkelerde düzenleme konularına rekabetçi bir yaklaşımın desteklenmesi (OECD 2001).

Ticaret ve Rekabet Ortak Grubu’nda, ticaret politikasını belirleyenler ve rekabet politikası uygulayıcılarını biraraya gelmeleri ile ortak bir ticaret ve rekabet politikasını ilgilendiren konularda ortak bir anlayış geliştirmeleri hedeflenmekte, ticaret ve rekabet politikalarının karşıtlığı incelenmektedir. Ticaret ve Rekabet Hukuku ve Politikası Komiteleri’nin birleşiminden oluşan Ortak Grup 1996’da kurulmuş ve 2000 yılında görev süresi 2 yıl için daha uzatılmıştır. Grup düzenli olarak yılda iki defa ticaret ve rekabet topluluklarının devlet temsilcileriyle toplanmakta, sivil toplum kuruluşları, iş dünyası ve tüketicilerle ve gelişmekte olan ülkelerle danışma toplantıları düzenlemektedir.

Ortak Grup, ortak anlayış ve uyumu geliştirme hedefiyle iki rapor hazırlamıştır: Ticaret ve Rekabet Politikaları-Daha büyük bir uyum için

seçenekler (2001) ve Geleceğe İlişkin Ticaret ve Rekabet Politikaları (1999)²⁵ “Ticaret ve Rekabet Politikaları-Daha Büyük Bir Uyum İçin Seçenekler” adlı raporda, Ticaret ve Rekabet Grubu iki alan arasındaki yakınlaşmayı sağlamak için 5 tamamlayıcı seçenek sunmaktadır (OECD 1999).

Bunlar;

- 1- Rekabet kanunu ve uygulamalarında isteğe dayalı yakınlaşmanın geliştirilmesi,
- 2- Rekabet kurumları arasındaki isteğe dayalı işbirliğinin geliştirilmesi,
- 3- Rekabet kurallarını içeren bölgesel anlaşmaların yapılması,
- 4- Seçimlik çoklu rekabet politikası anlaşmaları²⁶,
- 5- Çok taraflı rekabet politikası anlaşmalarıdır.

2.3.2.2. OECD’nin Rekabet Hukuku ve Politikası Alanında Kabul Ettiği Tavsiye Kararları

OECD platformunda yürütölen rekabet hukuku ve politikası çalışmaları uzun bir gemişeye dayandığından, bu alandaki uygulamalara yönelik bir dizi tavsiye kararını kabul etmiştir. Bu kararlar ve kabul tarihleri şöyledir:

- 1- Çok uluslu kuruluşları da kapsayan uluslararası ticareti etkileyen kısıtlayıcı ticari uygulamalar hakkındaki Konsey tavsiyesi (20 Temmuz 1978).
- 2- Ticaret ve rekabet politikaları arasındaki potansiyel çatışma alanlarında üye ölkeler arasında sağlanacak işbirliği hakkında Konsey tavsiyesi (C (86) 65 (Final), 23 Ekim 1986).
- 3- Çatışan çıkarların en aza indirilmesi: itidalli yaklaşımlar hakkında Konsey kararı (1987).
- 4- Çok uluslu kuruluşları da kapsayan uluslararası ticareti etkileyen kısıtlayıcı ticari uygulamalar hakkındaki yenilenmiş Konsey tavsiyesi (27-28 Temmuz 1995 (C (95) 130/Final)).
- 5- “Hard core” kartellere karşı etkin mücadele hakkındaki Konsey Tavsiyesi (1998).

²⁵ Orjinal adları, “Trade and Competition Policies-Options For a Greater Coherence (2001); Trade and Competition Policies For Tomorrow (1999)

²⁶ Çok taraflı anlaşmalar iki türölüdür. İlki, dilimize seçimlik çok taraflı anlaşmalar ya da çoklu anlaşmalar olarak çevrilebilecek olan purilateral anlaşmalardır ki, bunların imzalanması üyelerin seçimine kalmıştır; ancak imzalandıktan sonra, imzalayan taraflar için bağlayıcı niteliktedirler. İkinci türü dilimizde (zorunlu) çok taraflı anlaşmalar olarak kullanılan, multilateral anlaşmalardır. Bu anlaşmalar tüm üyelerin imzalaması ve uyması zorunlu olan anlaşmalardır. (Ekdi, 1999)

6- 27 Haziran 2000 tarihli OECD Bakanlar Konseyinde 29 OECD üyesi ülke ve Arjantin, Brezilya, Şili ve Slovakya hükümetleri tarafından kabul edilen OECD Çok Uluslu İşletmeler rehberi.

1978 ve 2000 yılı tavsiye kararları sadece devletler için değil çok uluslu şirketler de dahil olmak üzere, teşebbüslerin kontrolüne yönelik hükümler içermektedir. Her ikisi de, genel nitelikteki rekabet kurallarının tüm üyelere hayata geçirilmesini ve rekabet ilke ve kurallarının etkin bir şekilde uygulanmasını istemiştir.

OECD 1986 tarihli tavsiye kararı rekabet politikası ile ticaret politikası arasındaki potansiyel çatışma alanlarını kapsamış, ticari tedbirlerin alınırken, ilgili pazarların işleyişi, yapısı ve rekabet üzerindeki etkileri konularının politika belirleyiciler tarafından dikkate alınması istenmiştir.

1995 tarihli tavsiye kararında (daha yakın işbirliğini savunan bir grup tavsiye kararının yerini almış bir belgedir) davaların çözümü için, ülkeler arasında başvuru, danışma, gizli ve gizli olmayan bilgilerin değişimi, soruşturmaların koordinasyonu, etkin katılım ve uzlaştırma mekanizmalarının kullanılmasını istemiştir.

1998 tavsiye kararında, “hard core” kartellere karşı etkin mücadelede uluslararası işbirliğini sağlanmasını ve muaf tutulan kartellere karşı periyodik değerlendirmelerin yapılmasını ve şeffaflığın sağlanmasını istemiştir.

2.3.2.3. Etkin Katılım Kavramı

Ülke sınırları dışında meydana gelen rekabete aykırı davranışların iç rekabete olumsuz etkileri yaygınlaştığından, devletler ikili anlaşmaları yürürlüğe koyarak işbirliğini geliştirmeye çalışmışlardır. Uluslararası kamuoyu tarafından giderek daha çok destek bulan ikili anlaşmalarda rekabeti korumaya yönelik bir diğer mekanizma da, “etkin katılım”²⁷ kavramıdır.

Etkin katılım, bir ülkenin, ulusal pazarında faaliyette bulunan yabancı firmaların rekabete aykırı faaliyetleri konusunda, ilgili firmaların tabi bulunduğu ülkeye şikayette bulunarak söz konusu şirketler hakkında rekabet kurallarını işletmesini talep edebilmesi temeline dayanmaktadır. Öte yandan, kendisine şikayette bulunulan ülke bu konuda soruşturma açıp açmamakta serbesttir. Bunun sonucu olarak, bu ülkeden başka bir ülkenin çıkarı için kendi ekonomisine zarar vermesi de pek beklenemez (Ekdi 1999). Dolayısıyla, etkin katılımın ulaşılmak istenen amaçları sınırlayan bir yapısı olmakla beraber, uluslararası işbirliği seviyesinde önemli bir enstrümandır. Bugün ABD ile AB, Kanada, İsrail arasında imzalanan ikili işbirliği ve eşgüdüm anlaşmalarında

²⁷ Etkin katılım “positive comity” kavramının karşılığı olarak kullanılmıştır.

geleneksel nosyonların ötesine geçerek etkin katılım maddelerine yer vermektedirler. Etkin katılım kavramı, 1990'ların başına kadar fazla kullanılmamasına karşın, etkin katılımın temel ilkelerinin teori ve pratiği 1960'lardan beri çeşitli uluslararası belgelerde yer almıştır.²⁸

OECD etkin katılım ilkelerine ilk olarak, 1973'te, uluslararası ticareti etkileyen kısıtlayıcı ticari uygulamalar hakkındaki danışma ve uzlaştırma sürecini içeren tavsiye kararlarında yer vermiştir.²⁹ Yıllar içinde, etkin katılım üzerine tavsiye kararını geliştirmiş ve 1995'te yeniden tanımlamıştır.

OECD, Uluslararası Ticareti Etkileyen Kısıtlayıcı Ticari Uygulamalar Hakkındaki Yenilenmiş Konsey Tavsiyesi³⁰ etkin katılım hakkındaki önerisi aşağıdaki gibidir (ICPAC, 5/16):

“Bir üye ülke, bir başka üye ülkede icra edilen rekabete aykırı davranışın çıkarlarını etkilediğine inanıyorsa, o ülkeyle karşılıklı görüşme talebinde bulunabilir. Eğer ihlalin meydana geldiği ülke, sınırları içinde bulunan teşebbüslerin etkilenen ülkenin çıkarlarına rekabeti ihlal etme yoluyla zarar verdiğinde mutabıksa, o zaman bu teşebbüslerin zararı ortadan kaldıracak eylemlerde bulunmalarını sağlamak ya da isteğe dayalı düzeyde ve meşru çıkarlarını korumak üzere, kendi idari mevzuatı ve rekabet kuralları çerçevesinde uygun gördüğü, düzeltici girişimlerde bulunmak zorundadır.

Eğer etkilenen ülkede, rekabete aykırı eylemlerin tatminkar bir biçimde ele alındığı kanaati oluşmazsa, OECD Tavsiye Kararı, iki ülke arasında CLP Komitesinin arabulucu olarak yer aldığı isteğe dayalı bir karşılıklı görüşme mekanizması kurabilir.”

Ancak bu arabuluculuk mekanizması bugüne kadar herhangi bir OECD üyesi tarafından talep edilmemiştir.

2.3.2.4. Çok Taraflı Yapı Konusunda OECD'nin Perspektifi

29-30 Haziran 1999 tarihlerinde Paris'te yapılan “OECD Ticaret ve Rekabet Politikaları: Önümüzdeki Yolun Keşfedilmesi” isimli Konferans'ta, Ticaret-Rekabet Ortak Grubu OECD'nin çok taraflı bir sistemden beklentilerini şöyle sıralamıştır (OECD 1999, 9-10):

“Çok taraflı yapı bütün katılımcıların rekabet kurallarını hayata geçirirken uyacakları temel ilkeleri belirlemelidir. Rekabet politikası uygulamalarının fazla

²⁸ 1960'da GATT Uzmanlar Grubu, “bir ülke meselelerin karşılıklı görüşmelerle çözülmesi talebine olumlu yaklaşmalıdır ve zarar veren eylemlerin mevcut olduğuna mutabıksa, bu etkileri yok etmek için gerekli önlemleri almakla yükümlüdür.” tavsiyesinde bulunmuştur (ICPAC, 2000).

²⁹ bkz. OECD, Recommendation Concerning Consultation and Conciliation Procedure on Restrictive Business Practices Affecting International Trade [C(73) 99 (Final)]

³⁰ [C(95)130/FINAL]

gelişmediği ülkelerde kademeli bir yaklaşım ya da anlaşmazlıkların halline yönelik hükümlerin sınırlandırılmasıyla sağlanacak tüm ülkelere uygulanabilir ilave düzeylerde bir forumla bütün katılımcı ülkeler bu temel ilkelere bağlı kalmayı kabul etmelidirler.

- Kamu iktisadi teşebbüslerinin ticari uygulamaları ve regüle edilmiş tekeller gibi istisnaları azaltmak için ulusal rekabet hukuklarının içeriği ve kapsamı konusundaki anlaşmaları teşvik etmelidir.

-Ortak yaklaşımlar ve ortak standartlar doğrultusunda bir anlaşma sağlanmalı ve bunun üzerine inşa edilecek bir çerçeve oluşturulmalıdır.

-Rekabet kurumlarınca iç politikalarında oynanacak rol dahil olmak üzere ülkelere ilave bir forum sağlanmalıdır.

-Yeterli düzeyde bir uygulama için ilkeler geliştirmek ve rekabet ihlallerinden zarar görenlere durumun telafisi için bütün ülkelere yeterli haklar sağlanmalıdır.

-Anlaşmazlıkların halli uygulamalarının ekseni ve işleyişleri belirlenecektir, bununla beraber, bireysel kararların ele alınmasına kadar genişletileceğine dair bir beklenti olmamalıdır.

-İkili rekabet işbirliğinin desteklenmesi gelecek için daha derin işbirliği unsurları geliştirilmeli ve uluslararası bilgi alışverişinin sağlanacağı bir forum kurulmalıdır.

- Sektörel yaklaşımların ele alınabileceği bir süreç sağlanmalıdır.”

OECD'nin rekabet politikası alanındaki gücü, uluslararası işbirliğine dayalı etkin mekanizmaları uygulama yeteneğinin yanısıra, üyeleri arasında bir ortak anlayışı geliştirebilme becerisinde yatmaktadır. OECD ülkelerinin büyük kısmı gelişmiş ekonomilerden oluştukları için rekabet politikası alanındaki böyle bir yakınlaşma küresel düzeyde bir rekabet kültürünün gelişmesine somut katkılarda bulunmaktadır. OECD uluslararası rekabet politikası tartışmasına önemli bir katkıda bulunsa da, kurumsal sınırlamalar ticaret ve rekabet politikası alanında küresel bir yaklaşım geliştirme konusunda ağırlıklı bir rol oynamasını engellemektedir. Bu kısıtlamalara rağmen, OECD rekabet ve ticaret politikaları konularını derinlikle ele alabilen uluslararası örgüt niteliğini korumaktadır.

BÖLÜM 3

“Bugün karşı karşıya olduğumuz sorun rekabet kanunlarının uluslararasılaşmasını isteyip istemediğimiz sorunu değildir. Bu tercih bir süre önce iş dünyası ve tüketiciler tarafından yapılmıştır. Rekabet kuralları uluslararası pazarlarda yerini almalıdır. Bunun yerine bugünkü soru, uluslararası pazarlarda rekabeti korumak için en etkin yolun hangisi olduğudur.”

Diane Wood

GÜNÜMÜZDE REKABET KURALLARININ ULUSLARARASI DÜZEYDE UYGULANMASINDA GELİNEREN NOKTA ve ULUSLARARASI ÖRGÜTLERİN KONUMLARI

3.1. ÇOK TARAFLI BİR REKABET POLİTİKASININ GELİŞİMİ

Uluslararası planda bağlayıcı bir rekabet kodunun oluşturulmasına ilişkin ilk çalışmalar Münih Grubu ve onu ürünü, kısa adı DIAC³¹ olan Uluslararası Antitröst Yasası Taslağıyla başlamıştır. DIAC 1993'te olası bir GATT anlaşması olarak bir grup antitröst üzerine çalışan akademisyen tarafından önerilmiştir. Önerilen metin, WTO Ticaret Anlaşması 4 nolu eki olarak seçimlik çok taraflı bir metin olarak sunulmuştur. Taslakta, ulusal rekabet uygulamalarını denetleyecek bir bağımsız rekabet kurumunun kurulması öngörülmüş ve WTO anlaşmazlıkların halli mekanizması altında hükümetler arası anlaşmazlıkların çözümü için uluslararası rekabet panellerinin oluşturulması istenmiştir (ICPAC ,2000; First, 1999).

³¹ Draft International Antitrust Code

Öncelikle Yasa'da, GATT Anlaşması'nı imzalayan taraflardan, politik olarak bağımsız ve önerilen anlaşmayı yargılama yetkisi çerçevesinde, yeterli soruşturma gücüne sahip ulusal rekabet kurumlarının kurulması istenmektedir. Yasa, bir Uluslararası Rekabet Kurumu'nun ve bir Rekabet Paneli'nin kurulmasını önermektedir. Yasa'ya göre, Uluslararası Rekabet Kurumu, ulusal rekabet kurumlarından Yasa'nın ihlali halinde önlem almasını, rekabet ihlaline karşı gerekli önlemleri almayı reddeden rekabet kurumları hakkında ulusal mahkemelerde dava açmayı, rekabeti kısıtlayan davranışlarda bulunan özel tarafları ulusal mahkemelerde dava etmeyi isteyebilecektir. Uluslararası Rekabet Kurumu altı yıl için seçilen bir başkan ve 20 üyeden oluşacaktır, panel üyeleri ise bir kere yenilenebilmek üzere 6 yıl için seçilmektedirler. Uluslararası Rekabet Paneli, imzalayan tarafın anlaşma çerçevesindeki yükümlülüklerine uymadığına inandığı karşı tarafla arasındaki itilafı gündeme getirebileceği, GATT tipi bir panel olarak formüle edilmiştir. Uluslararası Rekabet Kurumu da, anlaşmadaki yükümlülüklerin yerine getirilmediğine inandığında panel sürecinde taraf olabilmektedir (First 1999).

DIAC yaklaşımı rekabet kurallarının uluslararası bir kurum çatısı altında uygulanmasına ilişkin bir başlangıç girişimi olarak görülmüş, ancak A.B.D. ve A.T. yetkililerince destek bulmamıştır.

1993 DIAC raporunu 1995 tarihli uzmanlar grubu raporu izlemiştir. A.T.'den 6 bürokratin yanısıra 3 bağımsız uzman³² hazırladığı raporda da, WTO Ticaret Anlaşması'nın IV nolu eki altında seçimlik çok taraflı bir anlaşma olarak sunmuş ama raporda bir uluslararası rekabet kurumu veya global bir rekabet yasası gerçekçi görülmemiştir. Genel olarak A.T.'nin bu konuya yaklaşımı seçimlik çok taraflı anlaşmaya taraf olan WTO üyelerinin rekabet mevzuatlarında kısıtlayıcı ticari uygulamaları ve pazar gücünün kötüye kullanılması gibi temel kavramları (etkin katılım maddeleri, bildirim ve ticari sır niteliğinde olmayan bilginin değişimi gibi faaliyetlerle uluslararası işbirliği için tatminkar ve şeffaf bir uygulamanın sağlanması) içeren rekabet mevzuatlarını kabul etmeleridir. A.T. Uzmanlar Grubu raporu uyarınca A.T., WTO içinde rekabet politikası çalışma grubunun kurulması doğrultusunda öneriler vermiştir.

Rekabet kurallarının uluslararası uygulamaları alanında A.B.D.'de ağır basan görüş, rekabet kurallarına ilişkin ikili uluslararası işbirliği anlaşmalarının geliştirilmesidir. Rekabet kurallarını uluslararası ticaret sisteminin bir parçası yapmak isteyen ülkelerden olan A.B.D. bu tür anlaşmaları Japonya, A.B., Almanya, Avustralya ve Kanada ile yapmıştır.

³² Bağımsız uzmanlar Frédéric Jenny ve Münih Grubu'nun iki üyesi, Ulrich Immenga ve Ernst-Ulrich Petersmann'dır.

A.B.D. ikili rekabet işbirliği anlaşmalarının gelişen bağlantılarıyla bazı tek taraflı sınırötesi uygulamaları diğer ülkelerle teknik işbirliği ve danışmanlık hizmetlerini vermeyi amaçlamaktadır. Güncel olarak A.B.D. Milenyum Turlarında çok taraflı rekabet müzakerelerinin başlamasında taraf değildir. Amerikan tarafı, uzun vadede böyle bir konunun ele alınmayacağı için değil, ama bu tip müzakereler için henüz olgunlaşmadığı için, bu süreci desteklemediğini belirtmiştir (Jones, 2000). Her ne kadar, WTO görüşmelerinde A.B.D. A.B.'nin önerdiği Milenyum Turlarında rekabet kurallarına ilişkin müzakerelere başlanması konusundaki isteğinde yalnız kaldığını belirtse de; Japonya, Kanada ve Avustralya gibi ülkeler A.B.'yi desteklemektedir.

Jones Clifford'a göre, uluslararası ya da çok taraflı bir rekabet hukuku ve politikası uluslararası ticaret sistemine dahil edilecektir, fakat nasıl ve ne zaman olacağı belirsizliğini korumaktadır (2000). Boeing/McDonnell-Douglas birleşmesinde Ticaret ve Rekabet Politikaları-Daha büyük bir uyum için seçenekler ve Kodak-Fuji olayında yaşanan uluslararası anlaşmazlıklar bu konuların önemini koruduğunu göstermektedir. İkili temaslar düzeyinde, etkin ve başarılı bir anlaşma düzeyine ulaşılmadıkça, WTO veya çok taraflı düzeyde rekabet kurallarının tesisi için sağlıklı bir yapıya kavuşulamayacağını vurgulamıştır.

Çok taraflı bir rekabet düzenlemesi tartışmalarında gelinen nokta da böyle bir süreci destekleyici ve engelleyici faktörler olduğu görülmektedir. Tarafların desteklemesinin ya da engellemesinin temelindeki faktörler şöyle sınıflandırılabilir:

a. Engelleyici Faktörler

1. Rekabet Hukuku ve Kurallarının Uygulanışındaki Anlayış Farklılıklarının Varlığı

Bugün dünyada ülkelerce kabul görmüş geçerli iki sistemin AB ve ABD rekabet sistemleri olduğu görülmektedir. Her iki taraf da, böyle bir örgütte diğer sistemin kullanılması halinde kendi uygulamalarının yara alacağını düşünmektedir. Dolayısıyla taraflar arasında sistem konusunda bir rekabetten bahsedilebilir.

2. Bağlayıcı Karar Alabilen Bir Üst Otoritenin Politikasını Etkileyememe ve Kararlarına Güvenmeme

Ülkelerin rekabet kurumları kendi ülke sınırları içinde ulusal politikalarını uygulayabilirken, ülkelerin kendi toprakları üzerindeki bu yetkiyi uluslararası bir güçle paylaşacak olmalarının ülkelerin ticari politikalarıyla çatışmasından endişe edilmektedir.

3. Gelişmiş Ülkeler Açısından Ülkelerindeki Çok Uluslu Şirketlerin Bu Durumdan Zarar Göreceği Endişesi

Özellikle gelişmekte olan ülkeler A.B.D'ye böyle bir eleştiriyi yöneltmektedir. Gelişmekte olan ülkeler, A.B.D.'nin uluslararası bir rekabet kurumunun kurulmasına karşı olmasını, sayıca en çok bu ülkede bulunan çok uluslu şirketlerin etkilenecek olmasına bağlamaktadırlar. Bununla birlikte, Hindistan, Pakistan gibi kimi gelişmekte olan ülkeler, rekabet kurallarının uluslararası bir kurumca yürütülmesinin gelişmekte olan ülkelerin gelişmiş ülkelerce sömürülmesine yol açacağını iddia etmektedir.

4. Dünyada Devletlerin Yetkisini Devralabilecek Uluslararası Kurumların Gelişmemiş Olması

Küreselleşme olgusu son yirmi yıldır dünyada hızlı bir süreç olarak yaşanmasına ve ülkeler küreselleşmenin olumsuz etkilerine maruz kalmalarına rağmen, ülkeler arası işbirliği bu sürece paralel bir şekilde gelişmemiştir. Ülkeler aralarında işbirliğini ikili, bölgesel ya da seçimlik çok taraflı anlaşmalar çerçevesinde yürütmektedirler. Ancak yürütülen çok taraflı ilişkilerde, kurallara katılım isteğe bağlı olmakta, dolayısıyla ülkeler üzerinde bağlayıcı kararlar almak mümkün olmamaktadır.

5. Ulusal Yapıların Sahip Oldukları Yetkiyi Uluslararası Kurumlara Devretmekten Kaçınmaları

Ülke-devletler ellerinde buldukları kendi alanları üzerinde en üst düzeyde karar alma yetkisini, bir başka otorite ile paylaşmak istememektedirler. Devletlerin elinde bulunan bir yetkinin bir uluslararası denetim otoritesine devri, ulusal çıkarları korumakla yükümlü karar vericiler için bir risk olarak görülmektedir.

b. Destekleyici Faktörler

1. Uluslararası Düzeyde Ortaya Çıkacak Rekabet İhlalleriyle Mücadele Edecek Bir Üst Otoritenin Bulunmaması

Çok uluslu şirketler, küreselleşen dünya ekonomisinde etkinlikleri giderek artmış ve dünya ekonomisi üzerinde etki sahibi olmuşlardır. Bununla beraber, uluslararası işbirliği alanında ya da uluslararası kurumların gelişimi yaşanan sorunlara cevap verecek düzeyde olmamıştır. Ulusal rekabet kurumları çok uluslu şirketlerle mücadelesi, ancak sınırları ölçüsünde ve uluslararası işbirliği anlaşmalarının sınırlı yaptırımları çerçevesinde yapılabilmektedir. Bu durumda çok uluslu şirketlerin rekabete aykırı eylemlerine karşı etkin bir mücadele yürütülememektedir.

2. Özellikle Gelişmekte Olan Ekonomilerin Uluslararası Rekabet İhlallerinden Zarar Görmesi

Gelişmekte olan ülkelerdeki işletmeler, uluslararası firmalarla eşit rekabet şartlarına sahip değildirler. Sermaye gücü ve finansman olanakları, teknoloji kullanımı, ölçek ekonomilerinden yararlanma, pazar gücü gibi kavramlar açısından uluslararası firmalar geliştirmekte olan ülke firmalarına karşı çok daha güçlüdürler. Çok uluslu şirketler rekabete aykırı eylemlerde bulduklarında, faaliyet gösterdikleri ülkelerdeki geliştirmekte olan şirketlere ve tüketicilere dolayısıyla da, söz konusu ülkelerin ekonomilerine zarar vermektedirler.

3. Çok Uluslu Şirketler İçin Rekabet Kurallarına Uygunluk Açısından Bürokrasinin Azalması, İşlemlerin Kolaylaşması

Günümüzde dünya çapında faaliyetleri olan çok uluslu şirketler rekabet işlemleri için (birleşme/devralma, ortak girişimlerin kurulması, yaptıkları anlaşmalar için menfi tespit/muafiyet başvuruları gibi) faaliyet gösterdikleri her ülkede ayrı ayrı başvuru yapmaktadırlar. Bu da, başvuruların kabulünde iş yükü yaratmakta, zaman ve para kaybına yol açmaktadır. Eleanor Fox, bu süreçte “overregulation” ismini vermektedir (Fox 2000).

4. Rekabet Kuralları Konusunda Tüm Ülkeleri Kapsayacak Küresel Bir Stratejinin Belirlenebilecek Olması

Dünyada rekabet ihlallerinin yol açtığı etkileri tek merkezden inceleyebilecek farklı gelişmişlik düzeylerindeki ülkelerin konumları ve sorunları göz önünde bulundurularak yaptırım gücü yüksek stratejiler uygulanabilecektir.

5. Farklı Sistemlerin Çatışması

Uluslararası etkisi olan birleşme/devralma işlemlerinde işlemin geçerlilik kazanabilmesi için, söz konusu işlemde etkilenen başka rekabet kurumlarının onayının alınması gerekebilmektedir. Bir ülke içindeki bir şirketin diğer bir şirketi devralması işlemi dahi olayın etkisi itibarıyla bir başka ülkenin rekabet kurumuna başvuru yapılması gerekmektedir. A.B.D.’de gerçekleşen McDonnell Douglas firmasının Boeing tarafından devralınması işlemi, A.B.D. Federal Ticaret Komisyonu’ndan izin almasına rağmen, A.T. Rekabet Genel Müdürlüğü birleşme/devralma işlemine onay vermemiştir. Özellikle birleşme/devralma işlemlerinde yaşanan farklı sistemler aksi sonuçlara yolaçabilmektedir. Bu da firmalar açısından belirsizlikler yaratmaktadır.

3.2. KÜRESEL REKABET GİRİŞİMİ

WTO nezdinde başlatılması düşünülen müzakerelerin reddedilmesiyle beraber uluslararası rekabet çalışmalarının yöneldiği bir diğer platform, Küresel Rekabet Girişimi'dir. Global ekonominin işleyişiyle ortaya çıkan yeni araçlar, görevler ve kavramlara rekabet hukuku çerçevesinde çözüm bulmak amacıyla, 1997 Kasım ayında, A.B.D. Adalet Bakanlığı Antitröst Dairesi Başsavcısı Janet Reno ve Antitröst Başsavcı Yardımcısı Joel Klein, Uluslararası Rekabet Politikası Danışma Komitesi'ni kurmuşlardır. Anılan komite İngilizce tanımın baş harflerinden oluştuğu şekliyle ICPAC Komitesi olarak anılmaktadır. ICPAC Komitesi yaptığı araştırmalar ve çalışmalar sonucunda, 2000 yılında bir rapor hazırlamıştır.

ICPAC Raporunda, uluslararası bir rekabet yasasının günümüz için gerçekçi bulunmamış ve ikili işbirliği anlaşmalarının övgüye değer gelişmeler kaydettiği belirtilse de yetersiz oldukları vurgulanmıştır (Jones, 2000). ICPAC üyelerinin çoğunluğunun görüşlerini yansıtan raporda WTO'nun rekabet kurallarının geliştirilmesi için uygun bir forum olmadığı, danışma ve eğitim faaliyetlerinin sürdürülebileceği belirtilmiş ve uluslararası rekabet sorunları alanında, ticaret-rekabet etkileşiminin küçük bir yer tuttuğuna dikkat çekilmiştir. Bunu yerine, ICPAC Raporunda WTO çatısı dışında yer alacak yeni bir "Küresel Rekabet Girişimi"nin kurulması önerilmiştir.

Böyle bir girişim AB'den de destek görmüş ve Mario Monti 4 Temmuz 2001 tarihinde 3. UNCTAD Hükümetlerarası Uzmanlar Grubu toplantısında yaptığı konuşmada (Monti 2001a), böyle bir forumun devlet temsilcileriyle diğer profesyonellerin biraraya geldiği bir ortamda, rekabet hukuku ve politikası sorunlarına çözümler getirmesi için ortak fikir ve çalışma grubunun kurulmasını sağlayacağını ifade etmiştir.

Forumun ana misyonu rekabet politikasını yürütenlerin ve gelişminden sorumlu olanların bir araya gelebilecekleri, yapıcı bir diyalog içerisinde uygulama hakkında deneyimlerini paylaşabilecekleri bir platform olmasıdır. Forumun temel etkinliği raporlar yayınlayacak, çeşitli çalışmaları ve önerileri değerlendirecek ve genel rekabet konularının tartışılacağı bir yıllık konferans olacaktır. Bu faaliyetlere devlet temsilcileri, uluslararası organizasyonlar katılabileceği gibi, tüketiciler, sanayi kesimi ve iş dünyasını temsil eden sivil toplum örgütleri, meslek odaları, hukukçular ve akademisyenler katılacaktır.

Böyle bir oluşumun yeniliği ve diğer kurumların barındırmadığı ölçüde geniş bir katılımı barındırması (sivil toplum örgütleri, akademisyenler, iş dünyası ve meslek odalarını içermesi) ve salt rekabet hukuku ve politikası çerçevesinde bu grupları biraraya getirmesi, diğer örgütlerde farklı yaklaşımlarla uzlaşma imkanını yitirmiş ekonomik blokların desteğini almış olması, bu

girişimin çok taraflı rekabet görüşmelerinin yapıldığı odak haline gelme şansını bir hayli arttırmıştır.

3.3. ULUSLARARASI ÖRGÜTLERİN ÇALIŞMALARINA KARŞILAŞTIRMALI BİR BAKIŞ AÇISI ve GENEL BİR DEĞERLENDİRME

Dünya ticaretinin nitelik ve nicelik olarak değiştiği günümüzde, uluslararası bazda gerçekleşen rekabet ihlalleri dünya ticaretinin işleyişine zarar vermekte, etkinsizliklere ve tekelci karların elde edilmesine yol açmaktadır. Bu gelişmeden en çok da, gelişmiş ülke ekonomileriyle rekabet etmek zorunda olan gelişmekte olan ülkeler zarar görmektedir. Uluslararası rekabet ihlallerinin dünya ekonomisine verdiği zarara karşı düzenleyici, çerçevesi sınırlı olsa da bağlayıcı kararlar alabilen çok taraflı bir sistemin kurulması, dünya ekonomisinin kalkınmaya açık daha verimli bir yapıya kavuşmasını sağlayacaktır. Bu durumun önlenmesi konusunda genel bir mutabakat vardır ama bu durumla mücadele etme sürecinde ülkelerin çıkarları birbirleriyle çatışmaktadır. Bu da rekabet kurallarının uluslararası platformlarda ele alınışının üzerinden 50 yıl geçmesine rağmen, bu süreçte kökten çözülememesinin sebebi gibidir. Üstelik, böyle bir otoritenin yapısının ve bu otoritenin uygulayacağı kurallar bütününe ne olacağı henüz belirlenememiştir.

Devletlerarası müzakerelerde bir sorunun halledilebilmesi, bir gelişmenin sağlanabilmesi için uzun süre ve çabalara ihtiyaç olabilmektedir. Uluslararası kurumlar da, yapılarının ve niteliklerinin elverdiği ölçüde bilgilendirici faaliyetlerde bulunarak, teknik destek sağlayarak ve uluslararası işbirliğini geliştirmeye çalışarak ülkeler arasındaki yaklaşım farklılıklarını gidermeye çalışmaktadırlar. Nitekim, çok taraflı bir rekabet sistemi, ülkeler arasında geliştirilen bir yaklaşmanın üzerine inşa edilecektir. Geline nokta, temel sorunun varlığını sürdürmesi bir vaka olarak ortadadır ama artık uluslararası kuruluşlar çözüme eskisinden çok daha yakındır.

Üç uluslararası örgütün bu alanda kaydettikleri çabaların, geliştirilen işbirliğinin ve dünya ülkelerine sağlanan teknik yardımın ülkeler arası yaklaşmanın sağlanmasındaki katkıları göz ardı etmek, sağlıklı çözüm arayışları için sorunun doğru anlaşılmasını güçleştirir. Bu yüzden çok taraflı bir yapıya yönelik çabalar sürdürülürken, uluslararası örgütlerin bu alandaki katkıları göz önünde bulundurulmalıdır.

Üç örgütün faaliyetleri aynı hedefe yönelik olmanın yanısıra, rekabet ilke ve kurallarını ele alışlarında, yaklaşımlarında büyük farklılıklar da vardır. Bu farklılık da uluslararası örgütlerin amaçları, yapıları ve işleyişleri itibariyle birbirlerinden ayrı özellikler göstermesinden kaynaklanmaktadır. WTO dünya ticaretini şekillendiren bağlayıcı kararların alındığı bir müzakere platformuyken,

OECD ekonomik kalkınma için ülkeler arasında teknik ve ekonomik işbirliğini sağlamaya çalışmaktadır. UNCTAD ise, Birleşmiş Milletler'e bağlı bir örgüt olarak gelişmekte olan ülkeleri ön plana çıkararak ekonomik kalkınma sorunlarına çözüm aramaktadır. WTO alınan kararların ülkeleri bağladığı ve somut bir anlaşmazlıkların halli mekanizmasına sahip bir yapıdayken, OECD ve UNCTAD'ın üye ülkelere uygulanması zorunlu kuralları ve etkin yaptırım güçleri bulunmamaktadır.

UNCTAD'ca kabul edilen BM Rekabet İlke ve Kuralları Seti üzerinde BM üyesi ülkelerin anlaşığı, rekabet hukuku ve politikası alanında uygulanabilir tek belge olma özelliğini sürdürmektedir, OECD tarafından kabul edilen kararlarsa sadece sınırlı sayıda ülke grubunca alındığı için tüm ülkelerin yaklaşımlarını yansıtmamaktadır. Bir başka açıdan, WTO ve UNCTAD, tüm dünyadan 100'ü aşkın üye sayılarıyla, aldıkları kararlarda uluslararası mutabakatı yansıtmaya açısından temsil kabiliyeti yüksek kuruluşlardır.

Dolayısıyla, üç uluslararası örgütün rollerindeki farklılığın yanısıra, oluşturdukları bütün içinde bir tamamlayıcılık gözlenmektedir.

DPT Rekabet Hukuku ve Politikaları Özel İhtisas Komisyonu Raporu'nda (DPT 2000b) çok taraflı bir işbirliğinde şartların WTO'yu öne çıkardığı ifade edilmektedir. Konjonktürel olarak, raporun yazıldığı tarihte, WTO nezdinde çok taraflı bir işbirliği anlaşması müzakerelerinin başlatılması yönündeki girişimleri olması, raportörleri bu yönde bir değerlendirmeye yöneltmiş olabilir.

WTO, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin çoğunluğunu bünyesinde barındırması, çeşitli çok taraflı ticaret anlaşmalarında rekabet ihlali oluşturan uygulamalara karşı hükümler içermesi, etkin bir anlaşmazlıkların halli sisteminin bulunması ve rekabetle bağlantılı ticaret konularını gündeme getirebilecekleri bir forum olması nedeniyle rekabet ihlallerinin incelenmesi için uygun bir platform olarak düşünülmüştür. Nitekim, 90'lı yıllarda bu alanda çok taraflı bir anlaşma için müzakerelerin başlatılabilmesi için büyük çaba harcanmıştır. Ancak, diğer taraftan, WTO nezdindeki görüşmelerde, gelişmiş ülkelerin karşısında az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin müzakere edecek imkanlarının olmaması, resmi makamlar dışında sivil toplum örgütlerine açık olmaması, WTO'nun dünya ekonomisinin yönlendiren kuruluş olma iddiasını zedelemiştir. Son yıllarda WTO toplantılarının küreselleşme karşıtlarının hedefi haline gelmesi bunun göstergesidir. Ayrıca son yıllarda, rekabet politikası alanında WTO platformlarında yürütülen girişimler de sonuçsuz kalmıştır.

Bugün henüz çok taraflı bir rekabet sisteminin hangi kurumun çatısı altında kurulacağı belirsizliğini korumaktadır. Seattle Bakanlar Konferansı'na

kadar bu oluşumun WTO çatısı altında olabileceği düşünülürken, bu görüş reddedilmiş ve yeni platform arayışları artmıştır.

Küresel Rekabet Girişimi'nin, tüm enerjisini uluslararası rekabet görüşmelerine ayıracak olması, en başından beri bu alanda etkin olan AB ve ABD'nin desteğini almış olması, resmi makamların yanısıra sivil toplum örgütler, porofyoneller ve akademisyenlere açık yapısıyla uluslararası kamuoyunun desteğini almış görünmektedir. Dolayısıyla, bu alandaki tartışmaların, diğer kurumlardaki çalışmaların devamıyla beraber, bu yeni oluşuma kayacağı düşünülmektedir. GATT görüşmeleri gibi "round" tipi bir platform oluşturan GCI'nin ileride hedeflenen yakınlaşma sağlanınca -GATT'ın WTO dönüşmesi gibi-çok taraflı bir uluslararası yapıya dönüşme olasılığı gözden uzak tutulmamalıdır. Bu konuda bir diğer olasılık, GCI içinde oluşturulacak mutabakatın WTO içinde bir yapıya dönüştürülmesidir. Bu alandaki gelişmelerin dinamizmi ve uluslararası örgütlerin bir bütünün parçalarını oluşturduğu gerçeğiyle en isabetli yol, tüm kurumlardaki çok taraflı bir anlaşmaya doğru tartışmaların dışında kalmadan gelişmeleri takip etmektir.

Ulus-devletler yetkilerini uluslarüstü organlara devretme konusunda çekingen davranırken, 11 Eylül 2001'de ABD'de yaşanan olaylar gibi şoklar, dünyanın karşı karşıya kaldığı sorunların çözümünde ulus-devletleri, sorunlara çözüm bulabilmek için uluslararası örgütleri öne çıkarmalarına yolaçabilir. Bu da, uluslararası örgütlerin 90'lardan beri artan etkinliklerine yeni bir ivme kazandıracaktır. Ancak bu olayın dünyadaki küreselleşme sürecine olumlu mu, olumsuz mu katkı yapacağı ve uluslararası politik sistemde yeni bir yapılanmanın olup olmayacağı, olayların politika belirleyicileri tarafından yorumlanışına bağlıdır ve ne tip sonuçlar doğuracağını tahmin etmek için henüz oldukça erkendir.

3.4. TÜRKİYE İÇİN POLİTİKA ÖNERİLERİ

Türkiye, son yıllarda GSYİH göre yapılan sıralamalarda dünyanın en büyük 25 ülkesi arasında yer almaktadır ve küresel ekonomideki sorunları tartışmak üzere geliştirilen G 20 ekonomi forumunun da bir üyesidir. Bunun yanısıra, uluslararası ilişkiler alanında, coğrafi konumu, tarihi ve kültürel bağları nedeniyle her zaman uluslararası sistem tarafından yüksek beklentilerle yaklaşılan bir ülke olmuştur. 1990'larda Varşova Paketi'nin dağılması, iki kutuplu dünyanın kimilerine göre tek kutuplu, kimilerine göre çok kutuplu hale gelmesi, uluslararası sistemdeki rol dağılımında değişikliklere yol açmıştır. Bu gelişmeler yaşanırken, laik devlet yapısı, demokrasinin temel değerlerini yerleştirmiş olması, pazar ekonomisini kurallarıyla uygulamaya çalışan bir ülke olarak, Türkiye bulunduğu coğrafyada bölgesel bir güç olarak tanımlanmaktadır. Uluslararası ilişkilerdeki kritik rolüne rağmen Türkiye'nin ekonomisi, bir

yandan dünyanın en güçlü ticari bloklarından AB'yle, mal ve işlenmiş tarım ürünlerinde gümrük birliğini gerçekleştirmekte, diğer yandan gelişmekte olan bir ülke olarak, finansal krizler yaşamakta, enflasyon ve bütçe açığı gibi kronik sorunlarla baş etmeye çalışmaktadır (Öymen 1998 ve Sander 1994).

İkinci Dünya Savaşı sonrası dış politikasında Türkiye, her zaman uluslararası ilişkilerde işbirliğini desteklemiş, bu alanda çabaların içinde yer almış ve uluslararası sistemi şekillendiren BM, WTO, OECD gibi örgütlerin içinde yer almıştır.

Türkiye'nin kendi siyasi iradesi ve AB ile gerçekleştirdiği Gümrük Birliği kararı gereği, Rekabetin Hakkında Kanun 13 Aralık 1994'te Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. 4054 sayılı Rekabetin Korunması Hakkında Kanun'un öngördüğü Rekabet Kurulu, 27 Şubat 1997'de atanmış ve Kurum çalışmalarına 5 Kasım 1997'de başlamıştır. Başlangıç için uygulamada görülen kimi aksaklıklara rağmen, Kurum idari ve mali özerkliğe sahip yapısıyla, çağdaş rekabet ilke ve kurallarına uygun kanunıyla, uluslararası sistem içinde örnek niteliktedir. Nitekim, Kanun uygulanması birkaç yıllık bir geçmişe sahip olmakla birlikte, alınan kararlarla hem teşebbüslere ışık tutulmuş, hem de piyasalar oyunun yeni kurallarına göre disipline edilmeye çalışılmıştır.

Günümüz dünyasında rekabet kanunlarının pazar ekonomilerinin sağlıklı işleyişinde belirleyici bir rolü vardır. Bu çerçevede, Türk Rekabet Kurumu'nun 4054 sayılı Kanunu, Türkiye sınırları içinde uygulama görevinin yanısıra, "de facto" diğer görevi de, rekabet kurallarının yurtdışı uygulamalarını izlemek ve bu alandaki uluslararası çalışmaların içinde yer almaktır. Rekabet Kurumu, hem uluslararası platformlarda yaratıcı yaklaşımlarıyla etkin bir katılım gerçekleştirmeli, hem de bu platformlarda yapılan tartışmaları kendi iç bünyesine aktararak birikimini derinleştirmelidir. Bu durum rekabet hukukunun, pazar ekonomilerinin işleyişine yön veren bir hukuk dalı olarak, uygulamadan sağlanan tecrübeler ışığında tartışılan ve geliştirilen bir alan olmasının da gereğidir.

Diğer taraftan, Türkiye bu alandaki yeterliliğini ortaya koyabilmek ve güvenilirliğini pekiştirebilmek için yurtdışı çalışmalarında uygulayabileceği bir strateji geliştirmelidir. Rekabet kurumu yurtdışı faaliyetlerini dış politikayı belirleyen kurumlarla ortak hareket ederek yurtdışı faaliyetlerini koordine etmelidir.

Türkiye kültürel ve tarihi olarak yakın ilişkide olduğu ülkeler ve bölgelerdeki ilişki ve menfaatlerini korumak açısından, rekabet kurallarının uygulanması sürecinde kazandığı bilgi ve deneyimi bu ülkelerle paylaşmalı, bölgesinde rekabet kültürünün gelişmesine katkıda bulunmalıdır. Rekabet Kurumu'nun piyasa ekonomisine yeni geçmiş ülkelere eğitim, teknik işbirliği

desteği vermesi, Türkiye'nin dış ekonomik ilişkilerine de kalıcı katkıda bulunacaktır.

Rekabet Kurumu rekabet kurallarının uluslararası platformdaki uygulamaları çerçevesinde uluslararası platformdaki gelişmeleri izlemeli, gelişmeler işığında konumunu belirlemeli ve bu alanda üzerine düştüğü ölçüde de etkin bir rol oynamalıdır. Çok taraflı uluslarüstü bir rekabet kurumunun kurulması halinde, Türkiye o tarihteki şartları göz önünde bulundurarak, bu oluşumun kurucuları arasında yer almalıdır.

Özetle, dünyanın 25 ekonomisinden biri ve uluslararası sistemin önemli bir yesi olan Türkiye'nin; ekonomik sistemi şekillendiren ve yoğun uluslararası çabaların sarfedildiği bu alanda küresel sorunlarla ilgilenmesinin, üzerine düşen görevleri yerine getirmesinin ve çözüm arayışlarının içinde yer almasının, ulusal çıkarları ve toplumunun refahı için gerekli olduğu düşünülmektedir.

SONUÇ

Dünyada süresi ve yetkileri henüz belli olamamakla beraber, uluslararası rekabet ihlalleriyle mücadele edecek ve uluslararası rekabet politikasını oluşturacak ve ihlaller karşısında bağlayıcı kararlar alabilen bir rekabet kurumunun kurulması kaçınılmaz bir gelişme olarak karşımıza çıkmaktadır. Böyle bir gelişme içinde yaşadığımız küreselleşme sürecinin de kazanımlarının dünya toplumlarınca paylaşılmasını, adil ve sürdürülebilir olmasını sağlayarak, dünya barış ve huzuruna da katkıda bulunacaktır.

Dünyanın en büyük 25 ekonomisi arasında yer alan Türkiye de, rekabet hukuku ve politikası alanında kısa, ama önemli bir deneyime sahiptir. Türk Rekabet Kurumu özerk yapısı ve çağdaş kanunuyla, içinde yer aldığı bölge için örnek niteliktedir. Türkiye'nin çok taraflı bir rekabet sisteminin kurulması sürecinde yer alması, hem sahip olduğu bilgi ve deneyim gereği, hem de çıkarları gereğidir.

Türkiye'nin stratejisini bu süreçteki etkenleri dikkate alarak olası gelişmeler üzerine inşa etmesi, bu konuda mevcut sorunlara çözüm yolları arayarak bunları diğer ülkelerle paylaşması, Türkiye'nin uluslararası rekabet ailesi içindeki güvenilirliğini pekiştirecektir.

Bu konuyla ulaştığım sonucu bir benzetmeye anlatmanın daha açıklayıcı olacağını düşünüyorum. Rekabet kurallarının uluslararasılaşması ve çok taraflı rekabet düzenlemelerinin hayata geçirilmesi süreci bir otobana benzemektedir. Bu otobanda farklı şeritlerde, farklı hız ve kapasitedeki araçlar olan uluslararası kurumlar aynı amaçlar doğrultusunda çalışmaktadırlar. Böyle bir ortamda, UNCTAD, WTO, OECD ve Küresel Rekabet Girişimi birbirlerinden farklı yapılara ve karar alma süreçlerine sahip olsalar da, aynı gelişim süreci içinde kapasiteleri ve yapıları ölçüsünde, katkıda bulunan kurumlardır. Bu çerçevede, karar alma süreçlerinde çok etkin olamayan bir kurum dünya kamuoyunu temsil edebilmede, benzeri bir örgütten daha kapsayıcı olabilmektedir ve böylece farklı yapılardaki kurumların çalışmaları birbirlerinin misyonlarını tamamlamaktadırlar. Dolayısıyla, çok taraflı rekabet politikası çalışmalarına tek bir örgütün perspektifiyle sınırlı kalan bir bakış açısıyla bakmak, bu alanda

yapılan çalışmaların içeriğini anlayabilmeyi ve olası gelişmeleri görebilmeyi engeller. Dünya rekabet kamuoyu, uluslararası rekabet ihlallerini önleyebilmek için zm yolları aramaktadır. Diğer taraftan da, ulus-devletler belirli güvenceler almadan bu alandaki yetkilerini uluslararası kurumlarla paylaşmaktan kaçınmaktadırlar. Çok taraflı bağlayıcı bir rekabet düzenlemesinin hangi kurumun çatısı altında ne Şekilde formüle edileceği belirsizliğini korusa da, byle bir uzlaşıya dünya toplumlarının makul bir srede ulaşacakları tabiidir.

ABSTRACT

This thesis talks about the internationalization of competition rules and the policies of international organizations in this field.

Globalization in its simplest definition, is the transfer of all activities at the national level to the world level as a result of huge developments in telecommunication, high-tech industries and transportation. The liberalization of trade, the development of international banking and finance system, the increase in FDI, and the globalization of production is giving way to the globalization process of the markets.

The emergence of global markets and multinational companies, create a suitable environment for the occurrence of the anti-competitive practices. Anti-competitive practices mean inefficiencies for the world economy and became often obstacles for the development of developing countries.

A general consensus exists at academic and professional level for the control of anti-competitive practices of international nature. WTO, UNCTAD and OECD are the three international economic organizations which have taken on their agenda for a long time competition law and policy issues. There is a strong relationship between the structure, the mechanisms used and the missions of each organization and their contribution to the competition law and policy field. The second chapter will describe, the functioning of these organizations and their policies on competition.

Although a long way is taken at the international application of competition rules, today the global community is looking for a solution to establish a global competition framework. At this stage, Global Competition Initiative, a new platform to discuss competition policy issues is emerging with the support of US and EU. Lastly, the third chapter focuses on the policies of international organizations from a comparative perspective (similarities, differences between them, the convergence they create) and policy options for Turkey in the process of establishing a global competition framework.

KAYNAKÇA

AMİN, S. (1999), *Küreselleşme Çağında Kapitalizm*, (çev.) Vasıf Erenus, 1. Baskı, Sarmal Yayınevi, İstanbul

ÇAĞLAYAN, A. (2001), “DTÖ Ticaret-Rekabet Çalışma Grubu’nun 5-6 Temmuz 2001 Tarihlerinde Cenevre’de Yapılan 15. Toplantısına İlişkin Rapor”, (Yayımlanmamış Rapor), Rekabet Kurumu, Ankara

DHANJEE, R. (2001), “The Set of Multilaterally Agreed Equitable Principles and Rules for the Control of Restrictive Business Practices – an Instrument of International Law?”, *Kluwer Law International*, Vol:28, No:1, s.71-103.

Devlet Planlama Teşkilatı (2000a), *Küreselleşme Özel İhtisas Komisyonu Raporu*, DPT, Ankara

Devlet Planlama Teşkilatı (2000b), *Rekabet Hukuku ve Politikaları Özel İhtisas Komisyonu Raporu*, DPT, Ankara

Dış Ticaret Müsteşarlığı (2001), Uluslararası Ekonomik Örgütler, <http://dtm.gov.tr/DUNYA/>

Dış Ticaret Müsteşarlığı (1997), *Uluslararası İktisadi Kuruluşlar*, D.T.M., Ankara

EROL, K. (2000), *Rekabet Kurallarının Ülke Dışı Uygulaması*, Rekabet Kurumu, Ankara

EROL, K.; F. Y. AKCOLLU ve K. O. KARAKOÇ (2000), “UNCTAD 4. Değerlendirme Konferansı Raporu”, (Yayımlanmamış Rapor), Rekabet Kurumu, Ankara

EKDİ, B. (1999), “DTÖ Ticaret-Rekabet Çalışma Grubu’nun 19-20 Nisan 1999 Tarihli Toplantısına İlişkin Rapor”, (Yayımlanmamış Rapor), Rekabet Kurumu, Ankara

EKDİ, B. (1998), “DTÖ Ticaret-Rekabet Çalışma Grubu’nun 27-28 Temmuz 1998 Tarihli Toplantısına İlişkin Rapor”, (Yayımlanmamış Rapor), Rekabet Kurumu, Ankara

ERDOĞAN, T. ve O. GÜZEL (2000a), “5-9 Haziran 2000 Tarihleri Arasında Yapılan OECD Rekabet Hukuku ve Politikalar Komitesi Toplantısına İlişkin Rapor”, (Yayımlanmamış Rapor), Rekabet Kurumu, Ankara

ERDOĞAN, T. ve O. GÜZEL (2000b), “22-24 Şubat 2000 Tarihleri Arasında Yapılan OECD Rekabet Hukuku ve Politikalar Komitesi Toplantısına İlişkin Rapor”, (Yayımlanmamış Rapor), Rekabet Kurumu, Ankara

FIKENTSCHER, W. (1995), “On the Proposed International Antitrust Code”, J.O. Haley ve H. Iyori (der.), *Antitrust: A New International Trade Remedy* içinde, Pacific Rim Law & Policy Association, Seattle, s.345-357.

FIRST, H. (1999), “Towards An International Common Law of Competition”, R. Zach (der.), *Towards WTO Competition Rules* içinde, Staempfli, Berne, s.95-126.

FOX, E. (2000), “Seperate Statement of Advisory Committee Member Eleanor Fox”, *ICPAC Report içinde*, US Department of Justice Antitrust Division, <http://www.usdoj.gov/atr/icpac>

FRIEDMAN, T. (1999), *Lexus ve Zeytin Ağacı, Küreselleşmenin Geleceği*, (çev.) Elif Özsayar, Boyner Holding Yayınları, İstanbul

GRAHAM, E. M. ve J. D. RICHARDSON (1997), *Competition Policies for the Global Economy*, Institute for International Economics, Washington.

HEEMSTRA, A.V. (1999), “Foreign Direct Investment, Mega-mergers and Strategic Alliances: Is Global Competition Accelerating Development or Heading Towards World Monopolies?” UNCTAD Scretariat (der.), *The Role of Competition Policy For Development In Globalizing World Markets*, UNCTAD Series on Issues in Competition Law and Policy, Geneva, s.15-17

International Competition Policy Advisory Committee-ICPAC (2000), “ICPAC Report”, US Department of Justice Antitrust Division, <http://www.usdoj.gov/atr/icpac>

JENNY, F. (1999), “Globalization, Competition and Trade Policy: Issues and Challenges”, R. Zach (der.), *Towards WTO Competition Rules* içinde, Staempfli, Berne, s.3-41.

JONES, C. A. (2000), "Towards Global Competition Policy? The Expanding Dialogue on Multilateralism", *Journal of World Competition*, Vol.23, No:2, s.95-99

KARACASULU, N. (1996), "Dünyada Globalizasyon ve Global Reabet Ortamı İçinde İşletmeler"(Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.

KARAKOÇ, K. O. (2001), "UNCTAD 3. Hükümetlerarası Rekabet Hukuku ve Politikası Uzmanlar Grubu Toplantı Raporu" (Yayımlanmamış Rapor), Rekabet Kurumu, Ankara

KARAKOÇ, K. O. (1999), "UNCTAD 2. Hükümetlerarası Rekabet Hukuku ve Politikası Uzmanlar Grubu Toplantı Raporu" (Yayımlanmamış Rapor), Rekabet Kurumu, Ankara

KARLUK, S. R. (1998), *Uluslararası Ekonomik Mali ve Siyasi Kuruluşlar*, 4. Baskı, Turhan Kitabevi, Ankara

KAYA, A. (2001), "Pax Americana'nın Sonu Geldi", *Radikal Kitap*, Yıl 1, Sa.30, Simge Yayıncılık, İstanbul

KAZGAN, G. (1997), *Küreselleşme ve Yeni Ekonomik Düzen*, 1. Baskı, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul

KAZGAN, G. (1995), *Yeni Ekomik Düzendeki Türkiye'nin Yeri*, 2. Baskı, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul

KLEIN, J. I. (2000), "Time For A Global Competition Initiative?", EC Merger 10th Anniversary Conference, Brussels, <http://www.usdoj.gov:80/atr/public/speeches/6486>

MAVROIDIS, P. C. (1999), "La Politique de la Concurrence et l'Organisation Mondiale de Commerce apres l'affaire Kodak-Fuji" (Yayımlanmamış Makale) Université de Neuchatel, Neuchatel

MELAMED, A. D. (2000), "Promoting Sound Antitrust Enforcement in the Global Economy", Fordham Corporate Law Institute, New York, <http://www.usdoj.gov:80/atr/public/speeches/6785>

MIERT, K. V. (1998), "Globalization of Competition: The Need for Global Governance" Vrije Universiteit Brussel

<http://europa.eu.int/comm/competition/speeches/text/sp1998>

MONTI, M. (2001a), "International Co-operation and Technical Assistance: a view from EU", <http://europa.eu.int/rapid/start/cgi/guesten.ksh>

MONTI, M. (2001b), "The EU Views on Global Competition Forum ABA Meetings, Washington,

OECD, Competition Law and Policy, <http://www.oecd.org/clp>

OECD (1999), "International Options to Improve the Coherence Between Trade and Competition Policies", *Trade and Competition Policies: Exploring The Ways Forward*, OECD Publications, Paris

ORAN, B. (2000), "Kaçınıcı Küreselleşme", Rekabet Kurumu (der.), *Perşembe Konferansları 9 içinde*, Rekabet Kurumu, Ankara

OSTRY, S. (1997), "Globalization, Domestic Policies & the Need for Harmonization", L. Waverman, W.F. Cavanor & A. Gato (der.), *Competition Policy in the Global Economy* içinde, Routledge, London, s.29-39.

ÖYMEN, O. (2000), *Geleceği Yakalamak*, 1. Baskı, Remzi Kitabevi, İstanbul

ÖYMEN, O. (1998), *Türkiye'nin Gücü*, 2. Baskı, AD Kitapçılık, İstanbul

PETERSMANN, E. U. (1999), "Competition-oriented Reforms of the WTO World Trade System – Proposals and Policy Options" ", R. Zach (der.), *Towards WTO Competition Rules* içinde, Staempfli, Berne, s.43-71.

RECUPERO, R. (2001), "Opening Speech at 3rd session of IGE on Competition Law and Policy" UNCTAD Secretariat, Geneva, www.unctad.org/competition

RODRİK, D. (1997), *Küreselleşme Sınırı Aştı mı?*,(çev.) İzzet Akyol ve Fatma Ünsal, 1. Baskı, Kızılelma Yayıncılık, İstanbul

SANDER, O. (1994), "Yeni Bir Bölgesel Güç Olarak Türkiye'nin Dış Politika Hedefleri", F. Sönmezoğlu (der.), *Türk Dış Politikasının Analizi içinde*, Der Yayınları, İstanbul, s. 419-424.

SIEBERT, H. (2000), "What Does Globalization Mean for the World Trading System?", WTO Secretariat (der.), *From GATT to the WTO: The Multilateral Trading System in the New Millenium* içinde, Kluwer Law International, The Hague, s. 137-165.

ŞAHİN, M. (1998), “Uluslararası Ekonomik Kuruluşların Küreselleşme Sürecindeki Rolü (Türkiye Örneği)” (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir

TAN, H. H. (2000), “Managing Liberalization, Regionalism & Globalization in the Next 50 Years”, WTO Secretariat (der.), *From GATT to the WTO: The Multilateral Trading System in the New Millenium* içinde, Kluwer Law International, The Hague, s. 167-177.

THUROW, L. C. (1996), *Küreselleşmenin Geleceği*, (çev.) Serpil Demirtaş ve Nebil İlseven, 1. Baskı, Sabah Yayınları, İstanbul

ULAGAY, O. (2001), *Küreselleşme Korkusu*, 1. Baskı, Timaş Yayınları, İstanbul

ULAGAY, O. (2000), “Küreselleşme Nereye?”, Rekabet Kurumu (der.), *Perşembe Konferansları 9 içinde*, Rekabet Kurumu, Ankara

UNCTAD (2001a), “Experiences Gained So Far on International Cooperation on Competition Policy Issues and the Mechanisms Used” (Yayımlanmamış Rapor), UNCTAD Secretariat, Geneva

UNCTAD (2001b), “Report of The Fourth Review Conference on Restrictive Business Practices” (Yayımlanmamış Sonuç Bildirgesi), UNCTAD Secretariat, Geneva, www.unctad.org/competition

UNCTAD (2000a), “The United Nations Set of Principles and Rules On Competition”, UNCTAD Series on Issues in Competition Law and Policy, Geneva

UNCTAD (2000b), “Model Law On Competition”, UNCTAD Series on Issues in Competition Law and Policy, Geneva

VAUTIER, K. ve LLOYD, P. J. (1997), *International Trade and Competition Policy: CER, APEC and the WTO*, First Edition, Institute of Policy Studies, New Zealand.

WOOD, D. P. (1995), “The Internationalization of Antitrust Law: Options For the Future”, DePaul Law Review Symposium Cultural Conceptions of Competition: Antitrust in the 1990’s,

WTO (2001), Trade and Competition Policy, <http://www.wto.org/competition>

WTO (1999), *Trading into the Future: The World Trade Organization*, 2nd Edition, WTO, Geneva

YACHEISTOVA, N. (2000), "What may the Commonwealth of Independent States expect from Multilateral Competition Rules?", *Journal of World Competition*, Vol.23, No:1, s.51-56

YELDAN, E. (2001), *Küreselleşme Sürecinde Türkiye Ekonomisi*, 1. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul